

ISSN 2311-8040

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Серія юридична

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

УДК 34(05)
НЗ4

Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: збірник наукових праць / головний редактор Ю. Назар. Львів: ЛьвДУВС, 2024. Вип. 2. 110 с.

Виходить чотири рази на рік.

Засновник – Львівський державний університет внутрішніх справ.

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 11 квітня 2024 року № 1191 (Ідентифікатор медіа в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа R30-04394)

Рекомендовано Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ до друку та поширення через мережу Інтернет (протокол від 26 червня 2024 р. № 14).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – НАЗАР Юрій, доктор юридичних наук, професор, ORCID 0000-0002-8059-4413 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна)

Відповідальний секретар – СПОДИНСЬКИЙ Олександр, доктор філософії в галузі знань «Право», ORCID 0000-0001-7583-8033 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна)

Члени редколегії:

ЗАБЗАЛЮК Дмитро – доктор юридичних наук, професор, ORCID 0000-0001-5565-4675 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

БАЛОБАНОВА Дар'я – доктор юридичних наук, доцент, ORCID 0000-0001-7247-0560 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

ХИТРА Олександра – доктор юридичних наук, доцент, ORCID 0000-0002-3632-5101 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

АНДРУСІВ Уляна – кандидат юридичних наук, доцент, ORCID 0000-0003-2300-5114 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

БОНДАРЕНКО Вікторія – кандидат юридичних наук, доцент, ORCID 0000-0003-2326-4394 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

ВЕРБА Ольга – кандидат юридичних наук, доцент, ORCID 0000-0001-9254-9575 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

СТЕЦЮК Наталія – кандидат юридичних наук, доцент, ORCID 0000-0001-8895-3153 (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна);

КЛОНОВСЬКА Івона – габілітований доктор, професор, ORCID 0000-0002-3320-5649 (Академія поліції в м. Щитно, Щитно, Республіка Польща).

У публікаціях висвітлено результати досліджень у галузі права, здійснених фахівцями у теоретичних і практичних напрямках.

У статтях висловлено позицію авторів, яку не завжди підтримує редакційна колегія.

За достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу відповідають автори і рецензенти. Під час передруку матеріалів посилання на Науковий вісник обов'язкове.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 157 від 09.02.2021 р. (додаток 4) видання включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність»).

Офіційний сайт видання: <https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law>

ТЕОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 34(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-1>**Лепісевич Петро Миронович,**

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових

дисциплін Інституту права,

Львівський державний університет внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5970-2988>

СТАНОВИЩЕ НАРОДУ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648–1649 РР.: ІСТОРІКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Феодална роздробленість і монголо-татарська навала призвели до політичного занепаду земель Південно-Західної Русі (України). Вони стали об'єктом зазіхань з боку кількох сусідніх держав з різним рівнем розвитку і типом державного ладу. Основна частина політичного роз'єднання українських земель на середину XIV століття опинилася під владою Польського королівства (Галичина, частина Західної Волині, Західне Поділля від 1430 року були анексовані Польщею). У Галичині було запроваджено адміністративно-політичний устрій та польське право, права місцевих бояр були урівняні із польською шляхтою. Українці були викинуті із урядових установ, була запроваджена повна колонізація населення і перетворення українських земель у звичайні провінції Польщі. Люблінська унія 1569 року, яка мала сумні наслідки для України, насамперед в соціально-економічній сфері (розширення і утвердження кріпацтва), в культурній сфері (утвердження католицизму), завершила процес правового оформлення суспільних станів, великих соціально-правових груп людей, які між собою різнилися спадковим юридичним становищем у суспільстві, певними правами та обов'язками. Відтоді до повноправних станів належали: шляхта (так у Польському королівстві називали феодалів), духовенство і міщанство, що стосується селянства, то упродовж XIV–XV століття, на відмінну від згаданих станів, воно свої права поступово втрачало і потрапляло у приватно-правовому аспекті в залежність від власників землі – шляхти чи духовенства, що призвело до відчуження українсько-білоруської шляхти від інших верств населення шляхом колонізації і зрештою до козацьких воєн і до національно-визвольної війни українського народу в середині XVII століття, в якій дрібна православна шляхта взяла активну участь.

Ключові слова: українські землі, польське право, колонізація, кріпацтво, утвердження католицизму, суспільні стани, шляхта, духовенство, міщани, селянство, український народ.

Lepisevych Petro. THE SITUATION OF THE PEOPLE OF UKRAINE ON THE EVE OF THE NATIONAL LIBERATION WAR OF 1648–1649: HISTORICAL AND LEGAL RESEARCH

Feudal fragmentation and the Mongol-Tatar invasion led to the political decline of South-Western Russia (Ukraine) lands. They became the object of encroachment by several neighbouring states with different levels of development and types of state systems. The central part of the political separation of Ukrainian lands in the middle of the 14th century came under the rule of the Polish kingdom (Halychyna, part of Western Volyn, Western Podillia were annexed by Poland in 1430). An administrative and political system and Polish law were introduced in Halychyna, and the rights of local boyars were equalized with the Polish nobility. Ukrainians were thrown out of government institutions, a complete Polonization of the population was introduced and the transformation of Ukrainian lands into ordinary provinces of Poland. The Union of Lublin in 1569, which had sad consequences for Ukraine, primarily in the socio-economic sphere (expansion and consolidation of serfdom), in the cultural sphere (the consolidation of Catholicism), completed the process of legalization of social states, large socio-legal groups of people who differed in hereditary legal status in society, certain rights and obligations. Since then, the full-fledged

estates included the nobility (the feudal lords were called in the Kingdom of Poland), the clergy and the bourgeoisie. As for the peasantry, during the 14th and 15th centuries, in contrast to the mentioned estates, it gradually lost its rights and fell into the private-law aspect of dependence on the owners of the land – the nobility or the clergy. It led to the alienation of the Ukrainian-Belarusian nobility from other strata of the population through Polonization and eventually to the Cossack wars and the national liberation war of the Ukrainian people in the middle of the 17th century, in which the minor Orthodox nobility took an active part.

Key words: *Ukrainian lands, Polish law, Polonization, serfdom, establishment of Catholicism, social status, nobility, clergy, burghers, peasantry, Ukrainian people.*

Вступ. В умовах зростання агресії та широкого використання насильницьких засобів вирішення національних, соціально-економічних, етнічних та релігійних проблем абсолютно закономірним є обстоювання прав українців на власну державність, історичний устрій у відповідності з внутрішнім світом і цінностями українського народу. Не винятком тут є століття полону України Річчю Посполитою. Намагання знищити українську ідентичність через утвердження кріпацтва й ополчення населення привело до масових протестів українського народу проти політики польського королівства в XV–XVI столітті. І саме стихійні народні протести привели до Великого повстання українців, виникнення українського козацтва, як нового соціального стану, що послужило соціальному вибуху і привело до автономного статусу Гетьманщини [1, с. 46], заклало підґрунтя для розуміння національної ідеї і позначило потенційний вектор розвитку державності українців.

Певних аспектів даної проблеми торкалися переважно «чисті» історики (наприклад, Макарчук С. В., Мельник І. І.), а також окремі історики права (Кульчицький В. С., Тищик Б. Й., Гончаренко В. І.). Чи не найближче, з нашого погляду, до висвітлення завдань цієї розвідки підійшов відомий історик П. Мельник, який в своїй праці «Боротьба за українську державність в XVII столітті» відобразив визвольний рух в Україні в цей період, складні процеси становлення і утворення української державності – Гетьманщини. Утім, як нам видається, в означеній проблематиці ще залишається чималий інтелектуальний ресурс.

Мета статті – відобразити становище українського народу напередодні національно-визвольної війни 1648–1649 рр., про-

яви сваволі і повної політичної розбещеності польських і українських магнатів, власників величезних земельних володінь, безправ'я українського селянства, його пригнічення і обмеження прав, що привело до великого народного повстання.

Матеріали та методи. У дослідженні було використано наступні методи: історико-правовий метод – для дослідження правових аспектів життя населення України у зазначений період, аналіз документів та правових норм того часу; порівняльно-історичний метод – використано для зіставлення соціально-економічного та політичного розвитку українських земель з іншими регіонами та державами; системний підхід – проведено аналіз взаємодії різних соціальних, економічних та політичних чинників, що вплинули на становище населення; діахронний метод – був застосований для вивчення змін у правовому та соціальному становищі українських земель протягом певного історичного періоду.

Результати. Шляхетська Польща гнітила основний клас виробників того часу – закріпачене селянство, перешкоджаючи його подальшому економічному розвитку. Після придушення козацьких повстань в 1630-х роках польські магнати і шляхта ще більше посилили кріпацьке гноблення народу України. Земельні володіння польських і українських магнатів досягли величезних розмірів за рахунок захоплення незаселених земель, загарбання земель, освоєних селянами, а також земель, що належали міщанам, козакам і навіть козацькій старшині. По всій території України зросли селянські повинності. У західних регіонах України панщина досягла вже п'ять днів на тиждень. На Волині, у північних районах Поділля, на Брацлавщині, в середніх регіонах Правобе-

режної Київщини панщина становила три – чотири дні на тиждень [2, с. 25]. Крім установлених днів панщини, кріпаки повинні були виконувати ряд інших робіт: лагодити греблі, робити закіс, возити з лісу дрова на панський двір, білити полотно, прясти, чесати вовну, стерегти фільварки. Від почесного господарства стягувався ще регулярний фіксований оброк грішми і натурою. Недаремно французький інженер Гійом Левассер де Баллан, який перебував в Україні під час служби в польській армії протягом 1630–1648 роках у своїй книзі «Опис України» писав: «Тутешні селяни заслужують на співчуття. Вони мусять працювати власноручно і зі своїми кінями на користь свого пана, а також сплачувати йому певну кількість хліба, курей, гусей і курчат перед Великоднем, Трійцею та Різдом. Крім того, повинні возити дрова для потреб свого пана та виконувати тисячі інших повинностей, не кажучи про гроші, яких пани від них вимагають. Але це ще не найважливіше, оскільки пани мають необмежену владу не тільки над їхнім майном, але й над їхнім життям» [3, с. 14].

Проте визиск кріпаків не обмежувався незвичними видами робіт та податків. У шляхетській Польщі та на українських землях, магнати та шляхта протягом XV–XVII ст. користувалися пропінаційним правом (пропінація – від латинського *propinare* – пити «за здоров'я») тобто монопольним правом на виробництво та продаж горілки в своїх маєтностях [4, с. 156]. Право пропінації поміщики здебільшого здавали в оренду євреям. Панами надавалася монополія на володіння млинами, броварнями; селяни змушені були молоти зерно тільки у млині свого пана, сплачувати великий податок за помел, купувати горілку тільки в панському маєтку [3, с. 14].

Шляхтич мав щодо своїх підданих необмежену владу, яку він передавав орендарям своїх володінь. В орендованих маєтках, становище селян було особливо тяжким. Шляхтичі і купці, давали в оренду фільварок, або будь-який промисел, прагнули за короткий час оренди (як правило, 2-3 роки) одержати максимум прибутку, доводячи селян до цілковитого зубожіння і розорення.

Великим тягарем для трудящих була система відкупів, яка поширилася на українських землях після Люблінської унії [5, с. 254]. Існували відкупи на продаж горілки, тютюну, на збирання державних податків. Побори відкупщиків з населення, як правило, набагато перевищували суму, яку вони сплачували державі.

Безправні селяни потерпали ще й від свавілля політично і морально розбещеної шляхти [6, с. 211]. Одним з проявів такого свавілля панства були «наїзди», тобто збройні напади на феодалів-сусідів, якими пани-землевласники вирішували земельні суперечки. Захопивши містечко, мешканців із жінками та дітьми вбивали, майно забирали, а місто спалювали.

Незважаючи на жорсткий терор магнатів після придушення повстання 1637–1638 рр., селянство продовжувало боротьбу в найрізноманітніших формах: спалювало панські маєтки, вбивало управителів фільварків, втікали подинці і цілими сім'ями в Лівобережну Наддніпрянщину, Слобожанщину і Запорозжя. У 1647 році в ряді сіл на Київщині відбулися збройні виступи селян. У лісах і на пасіках (хуторах) з'явилися козацькі загони, готові підтримати селянство в його боротьбі з магнатами і шляхтою. Україна йшла назустріч великому народному повстанню [3, с. 15].

Значно погіршилося становище козацтва, в тому числі й реєстровців. Після поразки козацьких повстань 1637–1638 рр. під проводом Павла Бута, Якова Остряниці та Дмитра Гуни 24 листопада 1638 року польський сейм запровадив «Ординацію Війська Запорозького реєстрового», яка стосувалася устрою реєстрового козацтва. Реєстр остаточно встановлювався у кількість 6 тисяч козаків перед королем і Річчю Посполитою [7, с. 367]. Встановлювалася нова організація війська. На місце гетьмана польським урядом призначався комісар, особа, «яка була народжена в шляхетському стані, в лицарській справі досвідчена, підтримувала б у війську лад, запобігала б усяким бунтам». На посади полковників також призначалися особи шляхетського стану. Реєстрове військо повинно було

нести службу на Запорозжжі, запобігаючи виходу запорожців на «волость» (в Україну), дивитися, «щоб козацька вольниця не ховалася по островах і звідти не чинила б походів на море». Козаки-реєстровці позбавлялися частини раніше здобутих привілеїв – «старовинних судових установ, прав, доходів та інших відзнак» [3, с. 16].

Застосовуючи терор і репресії, магнати прагнули закріпити козацтво. Вони загарбували козацькі землі, а в разі непокори жорстоко карали підлеглих козаків. Сучасник свідчив, що черкаський підстароста Я. Смяровський наказував виколовати очі неслухняним [3, с. 17].

За відбування військової служби реєстрові козаки користувалися деякими привілеями: вони не виконували повинностей на користь магнатів, їхні сім'ї звільнялися від сплати ряду податків, їхні двори не підлягали постою жовнірів [8, с. 132]. Проте польські феодалі порушували привілеї, надані реєстровому козацтву сеймом і королями. Магнати привласнювали собі майно померлих козаків, примушували сім'ї реєстровців відбувати повинності.

У другій чверті XVII століття несприятлива обстановка склалась також для економічного, політичного та культурного розвитку українських міст [9, с. 97]. Широке маси міського населення – ремісники і дрібні торговці – несли на собі великий тягар держав-

них (а в приватних містах – на користь власників) податків.

Значною перешкодою для розвитку торговельно-промислової діяльності міського населення була монополія шляхти на найбільш вигідні галузі промисловості, такі як млинарство, горілчана, пивоварна, на продаж продукції цієї промисловості. Городяни були позбавлені можливості вільно займатися лісовими промислами, бо земля була власністю феодалів або держави [10, с. 117].

Міські жителі в Україні зазнавали національного і ремісничого гніту від польських магнатів та католицького духовенства [11, с. 347]. Католики, що захопили місця в магістратах, не допускали православних до участі у місцевому самоврядуванні, обмежували їхнє право займатися ремеслом і торгівлею.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що колоніальна політика Польщі в Україні в XV–XVII ст., політика грубого насильства і грабінництва, жорстокого поневолення і розорення українського народу, окатоличення населення, викликала посилення боротьби українців за відстоювання права на саме існування як народу. Козацтво, міщани, православна шляхта, духовенство, зазнаючи утисків і розорення з боку польських магнатів, католицької церкви, змушені були спільно з селянством збройною боротьбою добиватися знищення іноземного панування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини: навчальний посібник. Львів: Світ, 2000. 118 с.
2. Баранович О.В. Залюднення України перед Хмельниччиною: Залюднення Волинського воєводства у першій половині XVII ст. Київ. 1930. С. 25.
3. Мельник Л.Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.). Київ: Освіта, 1995. 192 с.
4. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. Монографія. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2000. 296 с.
5. Макарчук С.В. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів: Світ, 1999. 352 с.
6. Маковський В.І. Становлення основ української державності в середині XVII ст. та причини її ліквідації. Дніпродзержинськ. 1995. 245 с.
7. Історія України. Нове бачення: У 2-х т. / За редакцією В.А. Смолія. Київ. 1996. 494 с.
8. Горобець В.І. Політичний устрій українських земель другої половини XVII–XVIII ст. Київ: Інститут історії України НАН України. 2000. 187 с.
9. Історія України в документах і матеріалах. Київ. 1941. Т. 3. С. 96–98.
10. Смолій В.А. Степанков В.С. Політична система українського суспільства в роки Національної революції XVII століття / НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2008. 120 с.
11. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 574 с.

References:

1. Boiko, I.I. (2000). Derzhava i pravo Hetmanshchyny: navchalnyi posibnyk [The state and law of the Hetmanate: study guide]. Lviv: Svit. 118 p. [in Ukrainian].
2. Baranovych, O.V. (1930). Zaliudnennia Ukrainy pered Khmelnychchynoiu: Zaliudnennia Volynskoho voievodstva u pershii polovyni XVII st. [Populating Ukraine before Khmelnytskyi: Populating the Volyn Voivodeship in the first half of the 17th century]. Kyiv. P. 25 [in Ukrainian].
3. Melnyk, L.H. (1995). Borotba za ukrainsku derzhavnist (XVII st.) [The struggle for Ukrainian statehood (XVII century)]. Kyiv: Osvita. 192 p. [in Ukrainian].
4. Shcherbak, V.O. (2000). Ukrainske kozatstvo: formuvannia sotsialnoho stanu. Druha polovyna XV – seredyna XVII st. Monohrafiia [Ukrainian Cossacks: formation of the social state. The second half of the 15th – the middle of the 17th century. Monograph]. Kyiv: Publishing House "KM Akademiia". 296 p. [in Ukrainian].
5. Makarchuk, S.V. (1999). Pysemni dzherela z istorii Ukrainy: Kurs lektsii [Written sources on the history of Ukraine: Course of lectures]. Lviv: Svit. 352 p. [in Ukrainian].
6. Makovskyi, V.I. (1995). Stanovlennia osnov ukrainskoi derzhavnosti v seredyni XVII st. ta prychny yii likvidatsii [Formation of the foundations of Ukrainian statehood in the middle of the 17th century and the reasons for its liquidation]. Dniprodzerzhynsk. 245 p. [in Ukrainian].
7. Istoriiia Ukrainy. Nove bachennia: U 2-kh t. / Za redaktsiieiu V.A. Smoliiia [History of Ukraine. New vision: In 2 volumes / Edited by V.A. Smolii]. (1996). Kyiv. 494 p. [in Ukrainian].
8. Horobets, V.I. (2000). Politychnyi ustroi ukrainskykh zemel druhoi polovyny XVII – XVIII st. [The political structure of Ukrainian lands in the second half of the 17th – 18th centuries]. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. 187 p. [in Ukrainian].
9. Istoriiia Ukrainy v dokumentakh i materialakh [History of Ukraine in documents and materials]. (1941). Kyiv. Vol. 3. Pp. 96–98 [in Ukrainian].
10. Smolii, V.A. & Stepankov, V.S. (2008). Politychna systema ukrainskoho suspilstva v roky Natsionalnoi revoliutsii XVII stolittia / NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy [The political system of Ukrainian society during the National Revolution of the 17th century / National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of History of Ukraine]. Kyiv: Institute of History of Ukraine. 120 p. [in Ukrainian].
11. Doroshenko, D.I. (1991). Narys istorii Ukrainy [Essay on the history of Ukraine]. Lviv: Svit. 574 p. [in Ukrainian].

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.65.68

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-2>

Бакал Мальвіна Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
провулок Євгена Гуцала, 4А, Київ, 01011, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7623-890X>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАТЕЖІВ ЩОДО СПАДКУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Спадкові виплати становлять важливий аспект правових і фінансових відносин у Європейському Союзі (ЄС), зважаючи на різноманітність правових систем і культурних особливостей країн-членів. У цій статті досліджуються нюанси правових норм, що регулюють виплати спадщини в ЄС, висвітлюються ключові особливості та виклики.

Центральне місце в дискусії посідає вивчення основних принципів, що лежать в основі спадкового права в ЄС. Вони охоплюють принципи свободи заповіту, що надає людям право самостійно розпоряджатися своїм майном за допомогою заповіту, та примусового спадкування, яке накладає законодавчі зобов'язання щодо забезпечення захисту певних спадкоємців, зокрема, подружжя та дітей.

У статті досліджуються механізми вирішення колізій права та юрисдикції у транскордонних справах про спадкування в межах ЄС. У ній аналізується застосування Регламенту ЄС про правонаступництво (650/2012), який має на меті впорядкувати процедури спадкування та сприяти визнанню і виконанню рішень у державах-членах.

Оподаткування є важливим аспектом регулювання спадкування в ЄС, оскільки відмінності в національних податкових режимах і практиках створюють проблеми для гармонізації. В анотації досліджуються зусилля на національному рівні та на рівні ЄС, спрямовані на запобігання подвійному оподаткуванню, забезпечення справедливого розподілу багатства та сприяння економічній ефективності. Особлива увага приділяється захисту вразливих бенефіціарів, таких як неповнолітні та особи з інвалідністю, відповідно до спадкового права ЄС.

Таким чином, у статті досліджуються поточні дебати та виклики в правовому регулюванні спадкових виплат в ЄС, включаючи питання культурного розмаїття, юрисдикційні конфлікти та баланс між свободою заповіту та примусовим успадкуванням.

Загалом, ця стаття надає всебічний огляд особливостей правового регулювання спадкових виплат у Європейському Союзі, пропонуючи розуміння складності та динаміки цієї важливої правової сфери.

Ключові слова: спадкування, правове регулювання, Європейський союз, спадкові виплати, право ЄС, спадкове право, оподаткування, правила спадкування, спадковий процес, спадкоємці, заповіти, податок на спадщину.

Bakal Malvina. FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF PAYMENTS REGARDING INHERITANCE IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Inheritance payments constitute an important aspect of legal and financial relations in the European Union (EU), given the diversity of legal systems and cultural backgrounds of the member states. This article explores the nuances of the legal framework governing inheritance payments in the EU, highlighting key features and challenges.

Central to the discussion is an examination of the basic principles underpinning inheritance law in the EU. These include the principles of freedom of testament, which gives people the right to dispose of their property by means of a will, and compulsory inheritance, which imposes legal obligations to ensure the protection of certain heirs, in particular spouses and children.

The article examines the mechanisms for resolving conflicts of law and jurisdiction in cross-border inheritance cases within the EU. It analyses the application of the EU Succession Regulation (650/2012), which aims to streamline inheritance procedures and facilitate the recognition and enforcement of decisions in Member States.

Taxation is an important aspect of inheritance regulation in the EU, as differences in national tax regimes and practices pose challenges to harmonisation. This abstract explores the efforts at national and EU level to prevent double taxation, ensure a fair distribution of wealth and promote economic efficiency. Particular attention is paid to the protection of vulnerable beneficiaries, such as minors and persons with disabilities, under EU inheritance law.

As follows, the article explores the current debates and challenges in the legal regulation of inheritance benefits in the EU, including issues of cultural diversity, jurisdictional conflicts and the balance between freedom of testament and compulsory inheritance.

Overall, this article provides a comprehensive overview of the specifics of inheritance law in the European Union, offering insight into the complexity and dynamics of this important legal area.

Key words: inheritance, legal regulation, European Union, inheritance payments, EU law, inheritance law, taxation, inheritance rules, inheritance process, heirs, wills, inheritance tax.

Вступ. Спадкове право є наріжним каменем розподілу суспільного багатства, визначаючи передачу активів та зобов'язань від одного покоління до іншого. У Європейському Союзі (ЄС) правове регулювання спадкових виплат являє собою мозаїку складнощів, що відображає різноманітні історичні, культурні та правові ландшафти держав-членів. Ці особливості не тільки підкреслюють хитросплетіння індивідуальних прав і обов'язків, а й створюють значні проблеми для транскордонних спадкових справ і мобільності громадян ЄС.

ЄС, до складу якого входять 27 держав-членів з різними правовими традиціями та історичним минулим, керується строкатою системою спадкового законодавства. Кожна країна-член може похвалитися своїм унікальним набором законів, що регулюють правонаступництво, заповідальні розпорядження та податки на спадщину, що сприяє створенню багатого гобелена правового розмаїття. Від систем цивільного права, що переважають у континентальній Європі, до традицій загального права Сполученого Королівства та Ірландії, спектр підходів до спадкування в ЄС є широким і багатограним.

Це розмаїття має не лише академічний характер, воно глибоко впливає на життя людей, особливо в епоху, позначену підвищеною мобільністю та транскордонною активністю в межах ЄС. Громадяни, які переїжджають або володіють активами в декількох країнах-членах ЄС, часто опиняються в павутині суперечливих законів про спадкування, що призводить до невизначеності, суперечок і юридичних складнощів. Більше того, розбіжності в законодавстві про спадкування

можуть мати серйозні наслідки для розподілу багатства, сімейних стосунків і соціальної згуртованості в усьому ЄС.

На цьому тлі дослідження особливостей правового регулювання спадкових виплат у Європейському Союзі набуває першочергового значення. Це дослідження заглиблюється в нюанси спадкового законодавства країн-членів, аналізуючи історичні, культурні та правові чинники, що лежать в основі його розробки та впровадження. Воно має на меті пролити світло на виклики, пов'язані з нинішнім фрагментарним ландшафтом спадкового законодавства, та дослідити потенційні шляхи для гармонізації чи стандартизації на рівні ЄС.

У цьому контексті розуміння тонкощів спадкового законодавства в ЄС є не лише академічним завданням, а й практичною необхідністю для політиків, юристів-практиків та приватних осіб, які орієнтуються в складнощах планування спадкоємства та транскордонного управління активами. Розкриваючи особливості правового регулювання спадкових виплат, це дослідження має на меті зробити внесок у ширший дискурс про європейську інтеграцію, правову гармонізацію та сприяння мобільності і згуртованості в межах ЄС.

Матеріали та методи. В основу цієї статті буде покладено всебічний огляд існуючої літератури про спадкове законодавство та нормативно-правові акти в Європейському Союзі. Це передбачає доступ до наукових журналів, правових баз даних, книг та офіційних публікацій ЄС, щоб отримати уявлення про історичну еволюцію, культурні впливи та

правові рамки, що формують спадкування в державах-членах.

Буде проведено детальний аналіз первинних юридичних джерел, включаючи договори, директиви та регламенти ЄС, а також національне законодавство та судову практику. Цей аналіз буде спрямований на виявлення ключових положень, тенденцій та розбіжностей у регулюванні спадкування в країнах-членах ЄС, зосереджуючись на таких аспектах, як правила правонаступництва, заповідальні формальності, податки на спадщину та положення про примусове успадкування.

Використовуючи порівняльний підхід, ми систематично порівнюватимемо та зіставлятимемо спадкове законодавство окремих країн-членів ЄС, обраних для представлення різних правових традицій, історичних контекстів та соціально-економічних умов. Цей порівняльний аналіз дозволить з'ясувати особливості та відмінності в регулюванні спадкування в різних країнах ЄС, висвітливши сфери зближення та розбіжностей.

Спираючись на відповідну судову практику та практичні приклади, ми проілюструємо реальні наслідки розбіжностей у регулюванні спадкування в ЄС. Ці тематичні дослідження дадуть уявлення про виклики, з якими стикаються окремі особи, сім'ї та юристи-практики при вирішенні міжнародних спадкових справ, а також про вплив правових розбіжностей на результати успадкування.

Нарешті, буде проведено критичний аналіз існуючих ініціатив та політичних пропозицій ЄС, пов'язаних з гармонізацією спадкового права. Це передбачає вивчення відповідних директив, звітів та законодавчих пропозицій ЄС, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних із міжнародними спадковими справами, та сприяння правовій узгодженості в межах ЄС.

Завдяки використанню міждисциплінарного підходу, що поєднує правовий аналіз, порівняльні дослідження, емпіричні дослідження та аналіз політики, ця стаття забезпечить комплексне розуміння особливостей правового регулювання виплат у сфері спадщини в Європейському Союзі. Вона запропо-

нує цінну інформацію для політиків, юристів-практиків, науковців та осіб, які стикаються зі складнощами успадкування за межами ЄС.

Результати. Податки на спадщину беруть свій початок ще з часів Римської імперії, де вони збирали 5% від успадкованого майна для виплати пенсій солдатам. Сьогодні багато європейських країн стягують податки на спадщину [1]. Держави-члени Європейського Союзу мають механізми для запобігання або зменшення подвійного оподаткування, якщо майно підпадає під дві юрисдикції з різними податковими правилами [2]. Європейський Союз прийняв Регламент про правонаступництво ЄС [3] для вирішення питань, пов'язаних з транскордонним спадкуванням. Він охоплює питання юрисдикції, застосовного права, визнання та виконання рішень, а також створення Європейського свідоцтва про спадкування.

Спадкоємці в країні ЄС можуть скористатися спадковими правами в іншій країні ЄС, якщо ці права адаптовані таким чином, щоб вони максимально відповідали правам у країні їхнього проживання [4].

Регламент вводить поняття Європейського свідоцтва про право на спадщину. При видачі свідоцтва про правонаступництво орган влади може запросити інформацію з іншої держави-члена, що міститься в певних реєстрах [5]. Спадковий реєстр – це публічний реєстр, в якому зібрана інформація про документи, що підтверджують право на спадщину. З 8 вересня 2016 року функціонує під назвою «Реєстр свідоцтв про право на спадщину». Записи до Реєстру вносяться нотаріусами та судами. Мета цього реєстру – запобігти багаторазовому отриманню спадщини від одного і того ж померлого та покращити пошук інформації про місцезнаходження документів, в яких зазначено, хто є спадкоємцем [6]. Важливо, що Спадковий реєстр не містить власне документів, що підтверджують право на спадщину, але надає інформацію про те, де ці документи можна знайти. Якщо ви отримуете спадщину, вартість якої перевищує неоподатковуваний мінімум, ви зобов'язані сплатити податок на спадщину [7]. Тоді необхідно

подати декларацію SD-3 до відповідної податкової інспекції [8].

Давайте подивимося на ставки податку в деяких країнах-членах ЄС та європейських країнах членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) станом на 2022 рік:

З серпня 2008 року податок на спадщину в Австрії було скасовано. Це означає, що спадкоємці, які успадковують майно від своїх родичів, не обкладаються податком на спадщину. Існує зобов'язання повідомляти про спадщину та подарунки. Пожертви від близьких родичів і партнерів по життю на

Таблиця 1

Країни	Податок на спадщину	Податкова ставка
Австрія	-	-
Бельгія	+	3-80% (варіюється в залежності від регіону)
Болгарія	+	0.4-6.6%
Хорватія	+	4%
Чехія	+	Застосовується прибутковий податок (спадщина повністю звільняється від оподаткування, але подарунки можуть оподатковуватися)
Данія	+	0-52%
Фінляндія	+	7-33%
Франція	+	5-60%
Німеччина	+	7-50%
Греція	+	1-40%
Угорщина	+	9-18%
Ісландія	+	10%
Ірландія	+	33%
Італія	+	4-8%
Латвія	-	Немає податку на спадщину, але прибутковий податок може застосовуватися до подарунків
Литва	+	5-10%
Люксембург	+	0-48%
Мальта	-	Немає податку на спадщину, але може стягуватися 5% мито за переказ коштів
Нідерланди	+	10-40%
Норвегія	-	-
Польща	+	0-20%
Португалія	+	10%
Румунія	-	Податок на спадщину відсутній, за винятком передачі нерухомості за певних обставин
Словаччина	-	-
Словенія	+	5-39%
Іспанія	+	7,65-87,6% (залежить від регіону)
Швеція	-	-
Швейцарія	+	0-50% (залежить від кантону)
Туреччина	+	1-30%

суму від 50 000,00 євро і пожертви від інших груп людей на суму від 15 000,00 євро протягом 5 років, як і раніше, підлягають повідомленню. Неповідомлення податкової інспекції призведе до штрафів. Уряд Австрії наразі

не планує повторно запроваджувати податок на спадщину як новий податок на багатство [9].

Бельгійський податок на спадщину базується на резидентстві. Правила оподатку-

вання спадщини застосовуються лише в тому випадку, якщо померлий мав постійне місце проживання в Бельгії. Якщо на момент смерті спадкодавець був податковим резидентом Бельгії, податок на спадщину буде застосовуватися до всіх його активів по всьому світу (включаючи нерухомість, розташовану за межами Бельгії) [10]. Якщо спадкодавець, спадкоємець і активи, що успадковуються, знаходяться в різних країнах, всі зацікавлені юрисдикції можуть претендувати на право застосування податку на спадщину. У таких ситуаціях існує ризик того, що застосування різних внутрішніх правил, що діють у кожній юрисдикції, призведе до багаторазового оподаткування [11]. Передбачено правило одностороннього звільнення від оподаткування: іноземний податок на спадщину, що стягується з іноземних активів, вираховується з бельгійського податку на спадщину на ці активи. Одностороння пільга застосовується лише до спадщини померлих резидентів [12].

В Болгарії податок на спадщину регулюється Главою III Закону про місцеві податки. Податок на спадщину включає спадкові активи, які були придбані як в Болгарії, так і в інших країнах болгарськими громадянами, а також активи іноземців, які проживають в Болгарії, але отримали спадщину в іншій країні. Спадкоємці та треті особи також підлягають оподаткуванню, якщо вони придбали активи або будь-які привілеї, пов'язані зі смертю спадкодавця. Подружжя, діти та висхідні родичі спадкодавця звільняються від сплати податку. Оподатковувані особи повинні подати податкову декларацію до муніципального органу протягом 6 місяців після смерті спадкодавця. Декларація, подана одним спадкоємцем у встановлений термін, поширюється також на кожного співспадкоємця. Відповідно до статті 36 Закону про місцеві податки і збори, ставки податку на спадщину встановлюються рішенням міської ради для кожної групи спадкоємців. Закон встановлює такі правила: брати, сестри та їхні діти: від 0,4 до 0,8 % для спадщини вартістю понад 250 000 левів; для інших осіб, крім зазначених у пункті 1: від 3,3 до 6,6 % для спадщини вартістю понад

250 000 левів. Податок на спадщину визначається для кожного спадкоємця індивідуально і повинен бути сплачений протягом 2 місяців після отримання повідомлення [13].

Фінський податок на спадщину застосовується до частки спадщини кожного бенефіціара і не поширюється на все майно. Фінське законодавство про податок на спадщину було реформовано у 2009 році [14]. Якщо на момент смерті померлий проживав у Фінляндії, фінський податок на спадщину сплачується з будь-якого отримання активів у спадщину, незалежно від того, чи є бенефіціар природним спадкоємцем або бенефіціаром за заповітом [15]. Оподатковувані особи повинні подати податкову декларацію до муніципального органу протягом 3 місяців після смерті спадкодавця. Сума податку на спадщину розраховується виходячи з вартості успадкованого майна та родинних зв'язків. За отримане право володіння податок на спадщину не стягується. Спадкоємець, який отримує право власності, сплачує знижений податок на спадщину [16].

Іспанське законодавство про податок на спадщину регулюється Законом 29/1987 від 18 грудня 1987 року про податок на спадщину та дарування [17]. Якщо фізична особа, яка не є резидентом Іспанії, отримує спадщину або подарунок, вона повинна подати податкову декларацію в Іспанське податкове агентство (AEAT) [18].

Голландська податкова система класифікує одержувачів на різні категорії. Партнери та діти: Ставка податку для цієї групи починається з нижчого відсотка для менших сум спадщини і поступово зростає для більших спадщин. Онуки: Зазвичай вони оподатковуються за дещо вищою ставкою, ніж рідні діти. Інші: До цієї категорії належать друзі, далекі родичі та будь-які інші одержувачі. Вони, як правило, стикаються з найвищими податковими ставками на отримання спадщини [19].

Литовський податок на спадщину застосовується до частки спадщини кожного бенефіціара і не поширюється на все майно. Не підлягає оподаткуванню:

– майно, що успадковується подружжям після смерті другого з подружжя;

– майно, що успадковується дітьми (усиновленими), батьками (усиновителями), опікунами (піклувальниками), прийомними дітьми, бабою, дідом, онуками, братами чи сестрами;

– успадковане майно, оподатковувана вартість якого не перевищує 3 000 євро.

Муніципальні ради можуть відстрочити сплату податку на період до одного року з дня видачі свідоцтва про право на спадщину, а також мають право зменшити податок або звільнити фізичних осіб від його сплати за рахунок коштів свого бюджету [20].

Підсумовуючи, правове регулювання пла-тежів щодо спадкування в країнах Європейського Союзу демонструє багатий гобелен правових традицій, принципів і нюансів. Від впливу Кодексу Наполеона у Франції до традицій цивільного права в Німеччині та принципів загального права у Великій Британії та Ірландії – спадкове законодавство відображає поєднання правової спадщини та сучасних суспільних цінностей.

Висновки. Кожна країна-член ЄС має свій власний унікальний набір законів і нормативних актів, які регулюють податок на спадщину, з різними ставками, пільгами та процедурами. Деякі країни, наприклад, Австрія, взагалі скасували податок на спадщину, тоді

як інші, наприклад, Бельгія та Нідерланди, мають специфічні правила, що базуються на резидентстві спадкодавця та бенефіціара.

Незважаючи на ці відмінності, в ЄС існують деякі спільні риси. Наприклад, у більшості країн передбачено право вибору права, коли особи можуть обирати право свого громадянства, яке застосовуватиметься до їхньої спадщини. Крім того, ЄС встановив набір правил, які застосовуються до всіх країн-членів (за винятком Данії та Ірландії), щоб забезпечити певну уніфікацію та справедливість.

Однак специфіка може сильно відрізнятися в різних країнах, і важливо розуміти закони конкретної країни, про яку йде мова. Тому завжди рекомендується звертатися за юридичною консультацією при вирішенні питань спадкування. Це гарантує, що люди повністю усвідомлюють свої права та обов'язки і можуть приймати обґрунтовані рішення щодо спадщини.

Спадкове право є динамічною галуззю, яка зазнає змін, і бути в курсі останніх подій має вирішальне значення для всіх, хто займається питаннями спадкування в ЄС. Тому надану тут інформацію слід використовувати як відправну точку для подальших досліджень і консультацій з юридичними експертами.

References:

1. Enache C. Estate, Inheritance, and Gift Taxes in Europe. *Tax Foundation*. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/estate-taxes-inheritance-taxes-gift-taxes-europe-2023/> (date of access: 13.04.2024).
2. Yanatma S. Inheritance tax across Europe: How do the rules and rates vary?. *euronews*. URL: <https://www.euronews.com/business/2024/04/16/inheritance-tax-across-europe-how-do-the-rules-rates-and-revenues-vary> (date of access: 17.04.2024).
3. On jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession : Regulation (EU) of 14.07.2012 no. 650/2012. *Official Journal of the European Union*. 2012. 27 July. P. 107. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj> (date of access: 14.04.2024).
4. Inheritance. *European e-Justice Portal*. URL: <https://e-justice.europa.eu/517/EN/inheritance> (date of access: 15.04.2024).
5. Planning your cross-border inheritance in the EU. *Your Europe*. URL: https://europa.eu/youreurope/citizens/family/inheritances/planning-inheritance/index_en.htm (date of access: 16.04.2024).
6. Public succession register. *Spadek – porady prawne*. URL: <http://spadek.info.pl/en/succession-register.html> (date of access: 12.04.2024).
7. Inheritance (SDG). *podatki.gov.pl*. URL: <https://www.podatki.gov.pl/en/inheritance/> (date of access: 13.04.2024).
8. HM Revenue & Customs. Inheritance Tax: payments. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs/contact/inheritance-tax-payments> (date of access: 15.04.2024).

9. Inheritance Tax in Austria – Amount and Obligation to Report. *Finanz.at*. URL: <https://www.finanz.at/en/taxes/inheritance-tax/> (date of access: 18.04.2024).
10. Inheritance and Estates Tax in Belgium. *RSM Belgium*. URL: <https://www.rsm.global/belgium/en/service/taxation-advice-services/inheritance-and-estates-tax-in-belgium> (date of access: 19.04.2024).
11. Weyn A. Belgium's Cross-Border Inheritance Tax Rules | Chambers Expert Focus. *Chambers and Partners | Showcasing the Best Legal Talent*. URL: <https://chambers.com/legal-trends/cross-border-inheritance-tax-rules-in-belgium> (date of access: 20.04.2024).
12. Expats, wills under foreign law and Belgian inheritance tax. *FB-tax*. URL: <https://fb-tax.be/en/expats-wills-under-foreign-law-and-belgian-inheritance-tax/> (date of access: 16.04.2024).
13. The inheritance tax in Bulgaria – Inheritance law in Bulgaria. *Bulgarian Inheritance law – Inheritance law in Bulgaria*. URL: <https://www.bulgaria-inheritance-law.bg/inheritance-tax.html>.
14. Inheritance Law in Finland. *Erbrecht | Swane & Block Partnerschaft von Rechtsanwälten mbB*. URL: <https://www.erbrecht-berlin.eu/inheritance-law-in-finland/> (date of access: 20.04.2024).
15. Inheritance tax. *vero.fi*. URL: <https://www.vero.fi/en/individuals/property/inheritance/> (date of access: 19.04.2024).
16. What you need to know about inheritance tax in Finland. *Personal Finance*. Jul 9, 2023 URL: <https://www.personalfinance.fi/inheritance-tax-finland/> (date of access: 18.04.2024).
17. Inheritance in Spain with a non-resident or foreigner: Spanish regulations – FIRMALEX. *FIRMALEX*. URL: <https://firmalex.com/en/2022/01/28/inheritance-in-spain-with-a-non-resident-or-foreigner-spanish-regulations/> (date of access: 19.04.2024).
18. Inheritance and Gifts: Tax rules – Succession – Citizens' and family rights – Citizens – Your rights and obligations in the EU – Tu espacio europeo. *Administracion.gob.es – Punto de Acceso General*. URL: https://administracion.gob.es/pag_Home/en/Tu-espacio-europeo/derechos-obligaciones/ciudadanos/familia/sucesiones/normas-fiscales.html.
19. The Do's and Don'ts of Inheritance Tax Planning (Netherlands). *Expatriate Republic*. URL: <https://www.expatriatepublic.com/dos-donts-inheritance-tax-planning-netherlands/> (date of access: 18.04.2024).
20. Inheritance tax. *Valstybinė mokesčių inspekcija*. URL: <https://www.vmi.lt/evmi/en/paveldimo-turto-mokestis1> (date of access: 17.04.2024).

УДК 347.451/453

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-3>**Дзюма Вікторія Іванівна,**

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Інституту права,

Львівський державний університет внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9417-5550>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ РІЄЛТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

У сучасному світі ринок нерухомості розвивається безперервно, що зумовлює необхідність відповідного регулювання, заповнення прогалін для правильного розуміння фізичними особами потреб співпраці з кваліфікованими рієлторами. Незважаючи на це, в цивілістиці залишається недослідженим питання юридичної природи договору про надання рієлторських послуг, а також суміжних понять, зокрема рієлторська послуга та рієлтор. Недостатня розробленість питання існування прогалін у законодавстві та відсутність судової практики створюють широке поле для комплексного дослідження надання рієлторських послуг шляхом укладення договору. У статті у контексті чинного національного законодавства та наукових праць розглянуто теоретичні засади, що визначають особливості змісту договору про надання рієлторських послуг. Стаття присвячена загальній характеристиці договору про надання рієлторських послуг, теоретико-правовим аспектам, зокрема розкриттю істотних умов та виокремлення проблем правового регулювання такого договору. Визначено способи врегулювання окремих норм щодо такого виду договору та надано рекомендації подальшого регулювання спираючись на нормативно-правові акти, що не набули чинності, а також враховано окремі думки науковців щодо проблематики поданого питання. Проаналізовано зміст договору про надання рієлторських послуг включаючи сторони договору, істотні умови та основні поняття у сфері рієлторської діяльності.

Ключові слова: договір, суб'єкт рієлторської діяльності, рієлторська послуга, нерухоме майно, агент «брокер» з нерухомості.

Dziuma Viktoriia. THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS AND REGULATION OF THE CONTRACT OF PROVISION REAL ESTATE SERVICES

In today's world, the real estate market is developing continuously, which necessitates appropriate regulation and filling gaps for the correct understanding by individuals of the needs of cooperation with qualified realtors. Despite this, it remains in civil studies the question of the legal nature of the grant agreement is unexplored real estate service and realtor. The question of the existence of gaps in the legislation is insufficiently developed and lack of case law create a wide field for comprehensive research on the provision of real estate services by concluding a contract. In article considers in the context of current national legislation and scientific works theoretical principles that determine the specifics of the content of the contract of provision real estate services. The article is devoted to the general characteristics of the agreement on provision of real estate services, theoretical and legal aspects, in particular disclosure of essential conditions and identification of problems of legal regulation such a contract. Methods of regulation of individual norms regarding this have been defined type of contract and provided recommendations for further regulation based on normative legal acts that have not entered into force, as well as separate ones are taken into account the opinions of scientists regarding the problems of the given question. The content was analyzed of the contract on the provision of real estate services, including the parties to the contract, essential conditions and basic concepts in the field of real estate activity.

Key words: contract, subject of realtor activity, realtor service, real estate, real estate agent (broker).

Вступ. Швидкий розвиток ринку нерухомості, агентств нерухомості, розбудови міст навіть у воєнний час створює потребу в необхідних послугах від кваліфікованих фахівців,

які будуть вміти задовольнити потреби споживачів у сфері нерухомості та забезпечити фізичних осіб якісним пошуком різних типів нерухомого майна з подальшим законним,

письмовим оформленням такого факту. Відповідно до цього, замовлення таких послуг здійснюють клієнти, а виконують їх професіонали, досвідчені суб'єкти ріелторської діяльності.

Ринок ріелторських послуг поки не досліджений належним чином і відтак відсутня законодавча база щодо регулювання таких послуг. На сьогодні, по перше не має чітких вимог до видів послуг, які можуть надаватись ріелторами у сфері нерухомості, що призводить до відсутності систематизації їхньої діяльності. По-друге, не врегульовані на законодавчому рівні жодні стандарти щодо кваліфікації ріелторів, як професійних спеціалістів та укладенні правочинів, які би закріплювали усні домовленості сторін шляхом підписання письмового документу.

Як відомо, нерухомість вважається однією з найважливіших складових активів, інвестицій та життя кожної людини по всьому світі. Згідно з даними дослідження аналітики глобальної консалтингової компанії Knight Frank, що було проведено під час війни, найпопулярнішим активом під інвестиції є житлова нерухомість. Це пояснюється тим, що це спосіб заробітку через інвестування [1]. У зв'язку з цим виникає ще більша необхідність укладення різноманітних договорів щодо об'єктів нерухомого майна, де потрібні послуги, що мають регулюватись договором про надання ріелторських послуг.

Перш за все, договір про надання ріелторських послуг потребує уточнення та визначення його правового статусу. Зміст договору включає ряд прав та обов'язків як для суб'єктів, так і споживачів ріелторських послуг, тому важливо визначити їх співвідношення та обмеження.

Окрім цього, важливим аспектом є вивчення можливостей регулювання договору про надання ріелторських послуг законодавством України. Це включає аналіз відповідних нормативно-правових актів, зокрема норм Цивільного кодексу України, загальних норм щодо регулювання договору про надання послуг, а також інших відхилених Верховною радою України проєктів законів.

У підсумку, теоретико-правове дослідження договору про надання ріелторських послуг є важливим етапом для з'ясування його сутності, істотних умов, прав, обов'язків та відповідальності сторін договору, а отже і практичного застосування у реальних сучасних умовах.

Питанню аналізу договору про надання ріелторських послуг присвячено лише декілька праць учених-цивілістів. Відомі науковці (О.Є. Аврамова, В.В. Резнікова, Ю.А. Чмихов та інші) аналізували положення договору про надання послуг та його умови.

Метою статті є детальний аналіз договору про надання ріелторських послуг спираючись на загальні норми, що регулюють договір про надання послуг, можливість його правового регулювання спираючись на аналіз норм, що так і не набули чинності та розкриття змісту договору.

Матеріали та методи. У статті аналізувалися законопроєкти, завданням яких було регулювання ріелторської діяльності та пов'язані нормативно-правові акти, використовувалися публікації вітчизняних та зарубіжних науковців, що досліджують правове регулювання ріелторської діяльності та договірні відносини.

Для отримання результатів у статті здійснювався порівняльний аналіз законопроєктів для виявлення найбільш ефективних підходів до регулювання поняття договору про надання ріелторських послуг, а також прав та обов'язків сторін, ціни договору, відповідальності сторін. Досліджувалася еволюція правового регулювання договору про надання ріелторських послуг в Україні від моменту зародження до сьогодні. Дослідження здійснювалося з використанням системного підходу, що передбачає комплексний аналіз законопроєктів, суміжної нормативно-правової бази, наукових публікацій та практики застосування норм права, проводилося визначення та аналіз істотних умов договору про надання ріелторських послуг, його юридичної природи та специфічних характеристик.

Результати. Кодифікація цивільного законодавства в Україні, провідною складовою

якої є досконале регулювання суспільно-важливих відносин, зумовлює активізацію наукових досліджень норм, пов'язаних з відповідною галуззю, які традиційно вважаються одними з найбільш використовуваних інститутів цивільного права в певний період розвитку людства. Особливе місце серед норм цивільного права, які регулюють відносини щодо надання послуг, посідають ті норми, що стосуються договору про надання ріелторських послуг, який є новелою цивільного права, оскільки він не врегульований ні цивільним законодавством, ні іншими законодавчими актами в галузі регулювання відносин, що стосуються надання послуг. Запровадження законодавчого регулювання такого договору, відомого законодавству багатьох європейських країн, можна визнати таким, що зумовлене потребами практики та є обґрунтованим з практичної точки зору.

У зв'язку з відсутністю у чинному цивільному законодавстві відповідного правового механізму, а також фактично офіційним відкиданням прийняття окремого нормативно-правового акту або внесення доповнень в Цивільний кодекс України, такий інститут і надалі залишається недослідженим.

Цивільний кодекс України є основним документом, який регулює процедуру укладення різних видів договорів, їх зміст, форму та істотні умови. Договір відповідно до норм Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) описано як домовленість між двома або більше сторонами, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2]. Можна виділити ряд критеріїв, за якими класифікують цивільно-правові договори. Перш за все, договір про надання ріелторських послуг можна віднести до правочинів про надання послуг.

Послуга це самостійний об'єкт цивільних прав відповідно до статті 177 ЦК України [2]. Проте ЦК України не містить розгорнутого визначення поняття «послуга». Візьмемо до уваги визначення «послуги» наданого В.В. Резніковою, послуга у широкому розумінні – це будь-яка діяльність, що передбачає як наслідок корисливий ефект, який може

відобразитись в об'єктах матеріального світу, або ж бути не об'єктивованим та полягати у здійсненні певної діяльності [3, с. 27]. Пропонуємо свій варіант такого визначення, послуга – це об'єкт цивільного права, яка полягає у здійсненні тривалої діяльності, виконується за замовленням третьої сторони та не має чітко визначеного результату або такий результат є невіддільним від самої діяльності.

Посередницькі послуги на ринку нерухомості варто розглядати окремо від загальної системи посередницьких послуг. Суттєвою характеристикою правочинів про ріелторські послуги є їх спрямованість на ринок нерухомості. Це пояснюється тим, що нерухомість є специфічними об'єктами, які потребують окремого законодавчого регулювання через їх високу матеріальну цінність [4, с. 216].

У ЦК України договори про надання послуг є окремою категорією цивільно-правових договорів та займають особливе місце. Положення глави 63 Цивільного кодексу України надають можливість урегулювання прогалин у правовому регулюванні тих видів правочинів про надання послуг, які не мають спеціального законодавчого визначення у чинному законодавстві України. До цього прикладу віднесемо і договір про надання ріелторських послуг. Зробимо аналіз поняття «договір про надання послуг» наданого статтею 901 ЦК України. Отже, договір про надання послуг передбачає зобов'язання однієї сторони (виконавця) виконати завдання, надати послугу, яка використовується у процесі виконання певної дії або здійснити певну діяльність за замовленням і за умови оплати другою стороною (замовником) [2]. Таке визначення можемо взяти за основу для формулювання поняття інших видів договорів про надання послуг.

Варто також відзначити спеціальні нормативно-правові акти, що стосуються нашої проблематики, які так і не набули чинності. В першу чергу проаналізуємо Указ Президента №733/99 «Про ріелторську діяльність» (далі «Указ»). В Акті визначено, що ріелторська діяльність регулюється цим Указом та іншими актами законодавства.

Згідно з дефініцією, що міститься в Указі, посередницька діяльність, пов'язана з нерухомим майном, охоплює надання послуг, спрямованих на укладення цивільно-правових правочинів щодо нерухомого майна та визначенні прав на нього [5]. Такі послуги включають операції з купівлі-продажу, оренди, міни нерухомого майна, а також забезпечення зацікавленою особою попереднього огляду майна, перевірку документації та інші супутні дії. На підставі викладеного можна зробити висновок, що здійснення правочинів пов'язаних з нерухомим майном становить складову частину послуг, які надаються у сфері посередницької діяльності, і це підтверджує теорію у відповідному наведеному контексті.

Наступним питанням, яким керується цей нормативно-правовий акт є поняття «ріелтор», що охарактеризований як особа зареєстрована підприємцем та яка зобов'язана отримати дозвіл на здійснення діяльності, зокрема свідоцтво на право здійснення ріелторської діяльності [5]. Станом на 2024 рік обов'язок на отримання будь-якого дозвільного документа на право здійснення ріелторської діяльності відсутній, що надає право на здійснення такого виду діяльності кожній зацікавленій особі.

Цікавим аспектом є відображення в Указі такого органу, як «Ріелторська палата України», до функцій якої мали входити діяльність з проведення сертифікації громадян, які мають намір займатись ріелторською діяльністю; розроблення програми для кваліфікованої підготовки майбутніх професіоналів; видача документів, таких як сертифікати та свідоцтва на право здійснення ріелторської діяльності; ведення відповідного Реєстру ріелторів, а також ріелторських фірм; прийняття рішень про накладення стягнень відповідно до положень Указу за фактами неналежного виконання суб'єктами ріелторської діяльності своїх професійних обов'язків, а також діяльність пов'язана з затвердженням положень, інструкцій та інших документів [5].

Наступним етапом було визначення мінімальної кількості основних прав та обов'язків суб'єктів ріелторської діяльності. Особли-

вість професійної діяльності ріелторів була окреслена не лише підготовкою та укладенням правочинів щодо нерухомого майна, але й наданням високоякісної консультаційної підтримки. Це своєю чергою охоплює інформування споживачів послуги про всі важливі аспекти щодо об'єктів нерухомості, у тому числі ті, що можуть бути їм невідомі, або потребують додаткового роз'яснення, до прикладу відомості про стан нерухомого майна, права на нього третіх осіб. Не менш важливим аспектом є відмова від правочинів, що суперечать їхнім власним майновим інтересам, за винятком випадків, коли йдеться про оплату за послуги, пов'язані з операціями з нерухомістю, що визначається Указом як «винагорода» [5]. Це питання вимагає ретельного тлумачення та формалізації в нормативно-правовому акті.

По-друге, звернемо увагу на законопроект «Про ріелтерську діяльність в Україні» (далі «законопроект»). Такий законопроект встановлює норми, які визначають відносини між споживачами та суб'єктами ріелтерських послуг, а також включає механізм проведення операцій з нерухомим майном, таких як купівля, продаж, найм (оренда), проведення інших операцій щодо набуття, зміни, припинення прав на нерухомість та містить правові засади регулювання такої діяльності в Україні [6].

Тут знайдемо визначення ріелтерської діяльності як підприємницької діяльності, яка включає надання певних послуг як фізичних, так і юридичним особам, що трактується як споживачі ріелтерських послуг під час здійснення останніми операцій з нерухомістю або реалізацією ними прав на нерухоме майно. Ріелтери мають право просувати свої послуги споживачам ріелтерських послуг, як уже згадувалось фізичним та юридичним особам, які мають намір, приміром придбати або орендувати нерухомість [6].

Метою законопроекту було запровадження єдиної, універсальної державної політики у сфері регулювання ріелтерської діяльності в Україні задля захисту прав та інтересів фахівців галузі, суб'єктів ріелтерської діяльності

та споживачів таких послуг в ході проведення операцій з нерухомістю. Ця мета так і залишається актуальною.

Щодо сфери дослідження, то законопроектом було наведено правову онову ріелтерської діяльності в Україні, зокрема зазначено, що така діяльність підпорядковується положенням цього Закону, а також іншим нормативно-правовим актам, які прийняті відповідно до Закону, і Національним положенням у сфері ріелтерської діяльності, що прийняті відповідно до цього Закону. Важливо, що у випадку неузгодженості термінів, понять, правил та положень інших нормативно-правових актів з тотожними даними цього Закону, застосовуються визначені терміни, поняття, правила та положення цього Закону з метою регулювання відносин у сфері ріелтерської діяльності [6].

У законопроекті з'являється нове поняття «агент з нерухомості», що описане як фахівець у галузі ріелтерської діяльності, який відповідає встановленим вимогам щодо якості надання ріелтерських послуг, відображених в Законі та має трудові відносини з суб'єктом ріелтерської діяльності, відомості про якого занесені до Єдиного реєстру фізичних осіб, юридичних осіб та професійних об'єднань у сфері ріелтерської діяльності. Також «брокер (ріелтер) з нерухомості» це атестований фахівець ріелтерської діяльності, який успішно склав кваліфікаційний іспит, має чинне кваліфікаційне свідоцтво брокера з нерухомості, реєстраційні дані якого включені до Єдиного реєстру фізичних осіб, юридичних осіб та професійних об'єднань у сфері ріелтерської діяльності, перебуває у трудових відносинах з суб'єктом ріелтерської діяльності або здійснює таку діяльність, як приватна особа. Різниця між двома наведеними дефініціями ґрунтується на ознаках щодо атестації, складенні іспиту та наявності свідоцтва. Варто звернути увагу, що відповідно до цього законопроекту, суб'єктом ріелтерської діяльності може бути лише брокер з нерухомості [6].

Відповідно до визначення, наданого цим законопроектом, договір про надання ріелтерських послуг є правочин за вибором сторін письмовим або електронним, згідно з яким

одна сторона (суб'єкт ріелтерської діяльності) бере зобов'язання щодо надання ріелтерських послуг другій стороні (споживачу ріелтерських послуг) в порядку та на умовах, визначених таким договором, а споживач зобов'язується оплатити надані послуги та інші фактичні витрати на виконання договору, якщо такі мали місце [6]. З цього виокремимо основні ознаки договору про надання ріелтерських послуг: сторонами є суб'єкт ріелтерських послуг та споживач; послуга споживається в процесі вчинення певної дії чи здійсненні діяльності; оплатний характер договору.

Наступним важливим аспектом є відображення в законопроекті вимог до суб'єкта ріелтерської діяльності. Отже, статут брокера може отримати фізична особа, що: досягла 18-річного віку, має повну загальну середню освіту та володіє державною мовою. Така особа має відповідати вимогам до якості надання ріелтерських послуг, встановлених законом, пройти професійну підготовку та скласти кваліфікаційний іспит з позитивним результатом [6].

Зробивши характеристику сторонам договору, перейдемо до його змісту. Умови, які встановлені за взаємною згодою сторін та обов'язкові відповідно до законодавства становлять зміст правочину. Сюди віднесемо визначення предмету та умову щодо ціни. Попри це, сторони додатково, за взаємною згодою можуть додати будь-яку іншу умову. У випадку, коли одна зі сторін акцентує на певному положенні, досягнення згоди щодо цього пункту є обов'язковим для укладення такого договору. Можемо зробити висновок, що конкретна послуга, яку замовив споживач є предметом договору про надання ріелтерських послуг.

Умова про ціну, розмір і порядок компенсації витрат суб'єкта ріелтерської діяльності також відіграють надважливу роль. Згідно зі статтею 903 ЦК України, розмір, строки та порядок оплати за договором регламентується відповідно до умов, визначених сторонами в такому договорі [2]. Оскільки, договір, який розглядається є оплатним, то погодження ціни

є необхідною передумовою для його укладення. Загальна сума договору складається з розміру винагороди ріелтора та витрат, які він поніс для надання конкретної послуги, до прикладу реклами та просування об'єкта.

Строк дії договору про надання ріелторських послуг є ще однією істотною умовою. Згідно з законодавством, строком договору визначається час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права та виконати обов'язки [2]. У результаті, сторони зобов'язані виконувати умови договору протягом визначеного строку, відповідно до встановлених договором та законодавством норм.

Статтею 8 законопроекту «Про ріелтерську діяльність в Україні» визначено, що послуги надаються на підставі та в межах ріелтерського договору, загальними умовами якого є: предмет та строк дії; вид, мета, строк надання послуги; реквізити сертифіката суб'єкта ріелтерської діяльності; опис об'єкта нерухомості щодо якого надаються послуги; розмір та умови оплати послуги, фактичні витрати; права, обов'язки, відповідальність сторін; порядок звітності про стан виконання суб'єктом ріелтерської діяльності послуги перед споживачем [6].

Згідно законопроекту суб'єкт ріелтерської діяльності зобов'язаний реєструвати укладені ним договори в Єдиній інформаційній базі даних. Кожному такому договору присвоюється унікальний номер, а також інформація про всі укладені правочини подається до вищезгаданої бази даних відповідно до встановленого порядку, обсягу та строків визначених Радою суспільного нагляду у сфері ріелтерської діяльності. В протилежному випадку, договори про надання ріелтерських послуг, які не були зареєстровані в базі даних, вважаються недійсними [6].

В законопроекті було розширено перелік прав та обов'язків суб'єктів ріелтерської діяльності. В загальному аспекті суб'єкт має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами професійної етики, Національними положеннями, рішеннями відповідних органів, договором про надання ріелтерських послуг, необхідні для належного

надання ріелтерських послуг в процесі провадження діяльності. З цього питання, можемо виділити наступне: суб'єкт має право звертатись з ріелтерськими запитами до відповідних органів та посадових осіб, отримувати від них інформацію та документи; здійснювати представницькі дії відносно споживача в межах наданих повноважень в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, громадських об'єднаннях, перед фізичними, юридичними особами; ознайомлюватись з необхідними для здійснення діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію, яка не підлягає розкриттю; мати прямий доступ до реєстрів, баз даних за погодженням з Радою суспільного нагляду у порядку, визначеному адміністратором реєстру; залучати другорядних фахівців [6].

Щодо обов'язків варто виокремити наступні: добросовісно користуватися правами, виконувати обов'язки, дотримуватись чинного законодавства, професійної етики та інших відповідних документів; надавати послуги виключно на підставі договору; повідомляти споживача про наслідки здійснення операцій з нерухомим майном, а також про неможливість їх надання, у разі виникнення обставин, які позбавляють суб'єкта можливості надавати такі послуги; надавати звіт про виконання договору; вчасно та в повному обсязі надавати відомості для внесення до Реєстру та/або Єдиної інформаційної бази даних [6].

О.Є. Аврамова у своїй праці «Місце договору про надання ріелторських послуг у системі договорів житлового права» згадує Закон України «Про особливості провадження ріелтерської діяльності», а саме виділяє статтю 10 в якій було запропоновано поділ ріелторських послуг на два види. В першу групу включають посередницьку діяльність пов'язану з операціями з нерухомим майном, до прикладу купівля, продаж, оренда та інше. Друга група поєднує діяльність з надання інформаційних і консультаційних послуг на ринку нерухомості, зокрема аналіз ринку нерухомості, його кон'юнктури, формування баз даних [7]. Цей розподіл є доцільним, оскільки відображає наявні реалії.

Висновки. Зважаючи на викладене, можна сформулювати такі висновки. Аналіз використаних у статті нормативно-правових актів свідчить про важливу роль закріплення норм щодо договору про надання ріелторських послуг в одному нормативно-правовому акті, зокрема визначення поняття договору, його змісту, істотних умов.

Сформульовано дефініцію: «договір про надання ріелторських послуг» – договір відповідно до якого одна сторона (суб'єкт ріел-

торської діяльності) надає конкретну послугу на запит другої сторони (споживача ріелторських послуг) за плату та в терміни визначені таким договором.

Визначено, що істотними умовами договору про надання ріелторських послуг є: предмет договору, права та обов'язки сторін, порядок оплати та розрахунків, строк договору, відповідальність сторін щодо невиконання чи неналежного виконання умов договору.

Список використаних джерел:

1. Найбагатші люди світу інвестують в нерухомість | Galka.if.ua. Galka.if.ua. URL: <https://galka.if.ua/naubahatshi-liudy-svitu-investuiut-v-nerukhomist/> (дата звернення: 19.04.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV станом на 08.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.04.2024).
3. Резнікова В. В. Послуга та суміжні правові категорії. *Університетські наукові записки*. 2009. № 2. С. 105–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_2_20 (дата звернення: 19.04.2024).
4. Чмихов Ю. А. Місце ріелторського договору в системі цивільно-правових договорів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2015. Вип. 39. С. 216–227.
5. Про ріелторську діяльність: Указ Президента від 27.06.1999 р. №733/99 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733/99#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
6. Про ріелторську діяльність в Україні: Закон України від 07.07.2002 р. №8781. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69071&pf35401=529020> (дата звернення: 21.04.2024).
7. Аврамова О.Є. Місце договору про надання ріелторських послуг у системі договорів житлового права. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1240> (дата звернення: 21.04.2024).

References:

1. Naibahatshi liudy svitu investuiut v nerukhomist [The richest people in the world invest in real estate.] Galka.if.ua. Galka.if.ua. URL: <https://galka.if.ua/naybahatshi-liudy-svitu-investuiut-v-nerukhomist/> (data zvernennia: 19.04.2024) [in Ukrainian].
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine] vid 16.01.2003 r. №435-IV stanom na 08.03.2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (data zvernennia: 19.04.2024) [in Ukrainian].
3. Rieznikova, V.V. (2009). Posluha ta sumizhni pravovi katehorii [Service and Related Legal Categories]. *Universytetski naukovy zapysky (University Scientific Notes)*. № 2. S. 105–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_2_20 (data zvernennia: 19.04.2024) [in Ukrainian].
4. Chmykhov, Yu.A. (2015). Mistse rieltorskoho dohovoru v systemi tsyvilno-pravovykh dohovoriv [The Place of the Realtor Contract in the System of Civil-Law Contracts]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy (Actual Problems of Improving Current Legislation of Ukraine)*. Vyp. 39. S. 216–227 [In Ukrainian].
5. Pro rieltorsku diialnist: Ukaz Prezydenta [On Realtor Activities: Presidential Decree] vid 27.06.1999 r. №733/99 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733/99#Text> (data zvernennia: 21.04.2024) [in Ukrainian].
6. Pro rieltorsku diialnist v Ukraini: Zakon Ukrainy [On Realtor Activities in Ukraine: Law of Ukraine] vid 07.07.2002 r. №8781. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69071&pf35401=529020> (data zvernennia: 21.04.2024) [in Ukrainian].
7. Avramova, O.Ie. Mistse dohovoru pro nadannia rieltorskykh posluh u systemi dohovoriv zhytlovoho prava [The place of the realtor service agreement in the system of housing law contracts.]. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1240>. (data zvernennia: 21.04.2024) [in Ukrainian].

УДК 347.72:342.948

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-4>

Ковалів Мирослав Володимирович,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9730-8401>

Боровікова Віталіна Станіславівна,

науковий співробітник відділу організації наукової роботи,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4401-4562>

СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті на підставі комплексного системного аналізу чинного законодавства розглянуто суб'єкти відповідальності у виконавчому провадженні. Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у зв'язку з протиправною поведінкою суб'єктів виконавчого провадження та притягнення їх до юридичної відповідальності. Предметом дослідження є суб'єкти відповідальності виконавчого провадження. Вказано, що відповідальність у виконавчому провадженні – міжгалузеве явище, яке охоплює всі заходи юридичної відповідальності, що застосовуються до боржника та інших суб'єктів виконавчого провадження у зв'язку з виконанням вимог виконавчих документів. Відповідальність у виконавчому провадженні покликана забезпечити рішення єдиного завдання виконавчого провадження – правильне та своєчасне виконання виконавчого документа задля досягнення мети галузі правового регулювання, виходячи з норм якої виник обов'язок цивільних, адміністративних тощо. Відповідальність у виконавчому провадженні диференційована залежно від того, щодо якого суб'єкту застосовується: до боржника чи іншим суб'єктам. Оскільки порушення виконавчого провадження є наслідком протиправної поведінки боржника, його ухилення від самостійного виконання вимоги виконавчого документа у порушеному виконавчому провадженні не становить особливої протиправності. Застосовувані до боржника заходи відповідальності у виконавчому провадженні повинні не так карати неправомірну поведінку ретроспективно, як перспективно спонукати до виконання вимог виконавчого документа боржником. Відповідальність інших суб'єктів виконавчого провадження, крім боржника, значних особливостей стосовно загальних юридичних режимів, у яких застосовується, немає.

Ключові слова: державний та приватний виконавець, стягувач, боржник, виконавче провадження, виконавчі процесуальні правовідносини, примусове виконання судових рішень, юридична відповідальність, Єдині та державні реєстри, електронні докази.

Kovaliv Myroslav, Borovikova Vitalina. SUBJECTS OF RESPONSIBILITY IN EXECUTIVE PROCEEDINGS

In the article, on the basis of a complex systematic analysis of the current legislation, the subjects of responsibility in executive proceedings are considered. The object of the research is the legal relationship arising in connection with the illegal behavior of the subjects of executive proceedings and their legal responsibility. The subjects of the executive proceedings are the subject of the study. The subjects of the executive proceedings are the subject of the study. It is indicated that responsibility in executive proceedings is an interdisciplinary phenomenon that covers all measures of legal responsibility applied to the debtor and other subjects of executive proceedings in connection with the fulfillment of the requirements of executive documents. Responsibility in executive proceedings is designed to ensure the solution of the single task of executive proceedings – the correct and timely execution of the executive document in order to achieve the goal of the field of legal regulation, based on the norms of which the obligation of civil, administrative, etc. arose. Liability in enforcement proceedings is differentiated depending on the subject to which it is applied: to the debtor or to other subjects. Since the violation of enforcement proceedings

is a consequence of the debtor's illegal behavior, his evasion of the independent fulfillment of the requirement of the executive document in the violated enforcement proceedings does not constitute a particular illegality. Liability measures applied to the debtor in enforcement proceedings should not retrospectively punish wrongdoing, but prospectively encourage the debtor to comply with the requirements of the enforcement document. The liability of other subjects of enforcement proceedings, except for the debtor, has no significant features in relation to the general legal regimes in which it is applied.

Key words: public and private executor, debt collector, debtor, executive proceedings, executive procedural legal relations, enforcement of court decisions, legal responsibility.

Вступ. Процес захисту порушеного чи оскарженого права не завершується винесенням судового акту. Гарантії належної процедури примусового виконання охоплюються правом на справедливий суд, закріпленням Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини та основних свобод. Від ефективності виконавчого провадження залежать стабільність та передбачуваність економічних відносин, впевненість учасників цивільного процесу у виконанні контрагентами своїх зобов'язань, повнота надходжень фіскальних платежів до бюджету для виконання соціально значимих функцій, загалом макроекономічна ситуація у країні та соціальна стабільність, повага до закону та суду. У будь-якій галузі регулювання питання відповідальності завжди відносяться до ключових. Відповідальність є важливим елементом юридичного режиму. У виконавчому провадженні особливе значення надається відповідальності боржника у зв'язку з невиконанням вимоги, що міститься у виконавчому документі. Однак відповідальність несуть і інші суб'єкти, які залучені до сфери примусового виконання, у тому числі держава, яка відповідає за дії (бездіяльність) органів примусового виконання. Удосконалення системи юридичної відповідальності у виконавчому провадженні здатне підвищити ефективність механізму примусового виконання, забезпечити функціонування у взаємодії з іншими правовими механізмами, що свідчить про актуальність теми.

Юридичну відповідальність у сфері виконавчого провадження досліджували вчені: В. Васильєва, О. Верба, У. Воробель, М. Гарієвська, Д. Ліхтанська, І. Зуєва, С. Короєд, А. Мілевська, В. Розмаїта, Л. Самілик,

Л. Сайко, Є. Салогуб, А. Солонар, В. Цегель та інші правознавці. Адаптація українського законодавства до вимог Європейського Союзу вимагає наукових досліджень.

Мета статті – дослідження суб'єкта правопорушення у виконавчому провадженні.

Матеріали та метод. Методологічну основу дослідження становлять діалектичний метод пізнання, що передбачає всебічність, об'єктивність та взаємозв'язок досліджуваних явищ. Загальнонаукові та приватнонаукові методи пізнання застосовувались комплексно та системно – порівняльне правознавство, формально-логічний, контент-аналіз документів та інші загальнонаукові та приватно-наукові методи. У науковій аргументації теоретичних висновків використано сучасні положення філософії, соціології, теорії управління, теорія права. Використано також метод системного аналізу. У необхідних випадках використано правозастосовну практику судових та інших органів. Окремі питання досліджувалися у зв'язку з іншими галузями права – адміністративним та кримінальним. Застосування даних методів дозволило розглянути систему юридичної відповідальності, яка об'єктивно розвивається, зокрема, можливість дослідити виникаючі правовідносини між приватним виконавцем та іншими учасниками виконавчого провадження в їх розвитку, розглянути кореляційні зв'язки між цивільним виконавчим правом, цивільним процесуальним, адміністративним процесуальним правом.

Результати. Інститут юридичної відповідальності чітко визначає ціннісні орієнтири держави, рівень культури суспільства. За завданнями та цілями, які держава ставить перед інститутом правової відповідальності,

а також за спеціальними юридичними засобами, що забезпечують справедливість та гуманізм останньої, можна судити про рівень цінності особи для держави. У правовідносинах, пов'язаних з юридичною відповідальністю у сфері виконання судових рішень, особливої гостроти набуває не лише проблема охорони прав і свобод громадян від необґрунтованого обмеження чи відторгнення, а й проблема обмежень щодо осіб, які опинилися у сфері юрисдикції компетентних органів.

В умовах європейської інтеграції до зазначеної проблеми підвищується інтерес, що пояснюється сучасною соціально-економічною ситуацією, яка характеризується всебічними перетвореннями у суспільному житті та у правовій сфері регулювання примусового виконання рішень суду та інших органів.

Суб'єкти виконавчого провадження – громадяни, юридичні особи, посадові особи, органи державної влади та місцевого самоврядування, іноземні держави, Україна, адміністративно-територіальні одиниці, які беруть участь у процедурі виконавчого провадження (які є суб'єктами правовідносин, що регулюються законодавством про виконавче провадження). Суб'єкт виконавчого провадження – доктринальний термін. Законодавець замість нього використовує термін «особи, які здійснюють примусове виконання рішень». Відповідно до статті 5 Закону України «Органи та особи, які здійснюють примусове виконання рішень» до них, відносять: стягувач і боржник (сторони виконавчого провадження); осіб, які безпосередньо виконують вимоги, що містяться у виконавчому документі – державні та приватні виконавці; інших осіб, які сприяють виконанню вимог, що містяться у виконавчому документі (перекладач, поняті, спеціаліст, особа, якій – виконавцем передано під охорону або на зберігання арештоване майно) [1].

Використання у статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» терміну «особи, які беруть участь у виконавчому провадженні» не зовсім коректне, оскільки фразеологічний оборот «особи, які беруть участь у справі» має стійке смислове навантаження у

цивільному законодавстві. Це вказує на те, що відповідні особи мають юридично значимий інтерес до результату справи.

Під особами, які приймають участь у виконавчому провадженні, стаття 5 Закону України «Про виконавче провадження» розуміє всіх суб'єктів виконавчого провадження. У юридичній літературі є різні класифікації суб'єктів виконавчого провадження.

І. Булик пропонує розділити всіх суб'єктів виконавчого провадження на такі групи: владні органи, що здійснюють виконання; особи, які у виконавчому провадженні; особи, які сприяють виконавчому провадженню [2, с. 57–58].

До першої групи вчений відносить державного та приватного виконавця, до другої групи включає сторони та представників сторін, до третьої групи – осіб, які не мають юридичної та іншої зацікавленості у виконавчому провадженні, що залучаються до виконання специфічних обов'язків (перекладач, поняті, зберігачі майна).

Л. Малярчук, О. Снідевич пропонують ділити суб'єктів виконавчого провадження на три види: особи, наділені у законодавчому порядку спеціальними владними чи «делегованими» від держави повноваженнями у сфері виконавчого провадження (органи примусового виконання, суд, прокуратура, банки, небанківські фінансові установи, емітенти, власники реєстру, депозитарії); особи, які мають матеріальну зацікавленість у здійсненні примусового виконання (стягувач і боржник); особи, які сприяють виконанню законних вимог, що створюють своїми діями умови для примусової реалізації судових актів, актів інших органів та посадових осіб (зрозумілі, перекладачі, фахівці, поліція) [3, с. 44].

Досвід класифікації суб'єктів виконавчого провадження свідчить про те, що розподіл суб'єктів виконавчого провадження на види за одним критерієм неможливий, необхідне застосування комбінованого критерію. Різноманіття суб'єктів виконавчого провадження, відмінність правового статусу обумовлено різноманітністю та різноманітністю правовідносин у виконавчому провадженні.

Класифікуючи суб'єктів виконавчого провадження необхідно не просто розділити їх на види на основі теоретичних поглядів, але полегшити практичне завдання щодо застосування та тлумачення норм законодавства про виконавче провадження, з'ясування особливостей правового статусу кожного суб'єкта. З урахуванням зазначеного суб'єктів виконавчого провадження пропонується класифікувати на такі види: орган або посадова особа, яка видала виконавчий документ; суд; органи примусового виконання; особи, на підставі наданих законом повноважень безпосередньо виконують вимоги, які містяться у виконавчому документі – державні та приватні виконавці; особи, які беруть участь у виконавчому провадженні (сторони; особи, які діють у виконавчому провадженні від свого імені, але в чужому інтересі (наприклад, прокурор); особи, на права та обов'язки яких може вплинути виконавче провадження (наприклад, особа, у якої перебуває майно) боржника, дебітори боржника); особи, які сприяють виконавчому провадженню.

Відповідна класифікація ґрунтується на традиційній класифікації суб'єктів цивільних процесуальних відносин, враховує в сукупності два основні критерії: наявність спеціальних публічних повноважень щодо здійснення примусового виконання та наявність юридично значущої зацікавленості у виконавчому провадженні. За аналогією з цивільним процесом до умов можуть бути віднесені такі: наявність норми права, що визначає можливість участі у виконавчому провадженні відповідної особи; вчинення цією особою дії (бездіяльність) або настання інших обставин, з якими закон пов'язує вступ особи до виконавчого провадження у певному правовому статусі; наявність правосуб'єктності.

Перші дві умови пов'язані з чинним у виконавчому провадженні принципом процесуального формалізму: суб'єкт не може брати участь у виконавчому провадженні у правовому статусі, не визначеному законом; для набуття відповідного статусу мають настати обставини, передбачені законом (наприклад, стягувач має пред'явити до виконання вико-

навчий документ, державний та приватний виконавець виносить постанову про призначення оцінки) [4, с. 52]. Щодо принципу процесуального формалізму одна особа в той самий момент не може виступати в одному виконавчому провадженні більш ніж в одному правовому статусі (наприклад, як боржник і оцінювач).

Третя умова потребує особливого обговорення. Поняття правосуб'єктності у цивільному процесі доцільно розуміти визнану нормами права здатність мати та здійснювати цивільні процесуальні права і обов'язки. Зміст цивільної процесуальної правосуб'єктності визначається законом для кожного конкретного учасника процесу залежно від завдань та інтересів, які він виконує та переслідує своєю участю у процесі.

Термін «процесуальна правосуб'єктність» не є традиційним для законодавства. Законодавець використовує поняття процесуальної правоздатності та дієздатності [5].

У законодавстві про виконавче провадження спеціальних нормативних понять правоздатності та дієздатності не вводиться. Однак Закон України «Про виконавче провадження» передбачає умови та порядок участі сторін та їх представників у виконавчому провадженні, у тому числі порядок участі у виконавчому провадженні неповнолітніх осіб.

Закон України «Про виконавче провадження» дозволяє виступати як стягувач у виконавчому провадженні будь-якій особі, яка в принципі може бути суб'єктом права (громадянин, юридична особа, громадське об'єднання, яке не є юридичною особою, Україна, місцеві органи).

Говорити про особливу правоздатність у виконавчому провадженні щодо сторін виконавчого провадження не можна. Оскільки виконавче провадження є однією із стадій розвитку правовідносин, що виникли відповідно до норм різних галузей права, правоздатність і дієздатність стягувача та боржника визначаються не за особливими правилами згідно із Законом України «Про виконавче провадження», а відповідно до норм законів, на підставі яких виданий виконавчий документ.

Стягувачем у виконавчому провадженні з виконання вимог виконавчого листа може виступати той, хто відповідно до процесуального законодавства може бути позивачем (заявником) у суді (має цивільну процесуальну правоздатність), стягувачем за вимогами посвідчення, виданого комісією з трудових спорів, – той, хто може бути працівником згідно з Кодексом законів про працю України.

Особи, які мають суб'єктивне право, повинні мати можливість захищати його, у тому числі в процедурі виконавчого провадження. Не конституційною була б будь-яка норма Закону України «Про виконавче провадження», яка обмежує право особи, на користь якої або стосовно якої видано виконавчий документ, брати участь як сторона у виконавчому провадженні, захищати права, передбачені законом.

У виконавчому провадженні правоздатність не має самостійного змісту, відмінного від того, що передбачено іншими галузевими законами, на підставі яких видано виконавчий документ – Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Податковий кодекс України, Кодекс законів про працю України.

Правоздатність у виконавчому провадженні виникає в особи з моменту виникнення відповідної галузевої правоздатності та існує до моменту її припинення. Аналогія, щодо цивільного процесуального законодавства, підлягає застосуванню щодо осіб, які можуть виступати як представники сторін виконавчого провадження, на підставі статті 16 Закону України «Про виконавче провадження». Поняття процесуальної правоздатності та дієздатності не підлягають застосуванню до правового статусу осіб, які сприяють виконавчому провадженню. Особливості правової природи процесуальних заходів, що застосовуються в зв'язку з учиненням правопорушення, створюють певну теоретичну базу для розроблення заходів удосконалення правової регламентації та практики застосування [6, с. 31].

Передбачені Законом України «Про виконавче провадження» положення на таку категорію осіб не поширюються. Відповідні особи не захищають у виконавчому провадженні свої суб'єктивні права та законні інтереси. Їхня правоздатність в інших галузях правового регулювання (наприклад, у цивільному праві або цивільному процесі) не має значення. Закон України «Про виконавче провадження» встановлює спеціальні вимоги до таких осіб, наприклад, вимоги до перекладача. Перекладач, щоб стати суб'єктом виконавчого провадження, має бути не лише «правоздатний», а й «дієздатний».

Слід говорити не про процесуальні правоздатності та дієздатності відповідних осіб, а про їхню правосуб'єктність, встановлену законодавством про виконавче провадження.

У виконавчому провадженні відсутні спеціальні інститути правоздатності та дієздатності щодо суб'єктів виконавчого провадження. Говорити про правосуб'єктність у виконавчому провадженні, яка є встановлена законодавством про виконавче провадження здатність конкретної особи, залежно від завдань та інтересів, які вона реалізує, мати та здійснювати певні права та обов'язки у виконавчому провадженні. Стосовно осіб, які беруть участь у виконавчому провадженні, у законодавстві про виконавче провадження відсутні спеціальні вимоги щодо їх правоздатності.

Відповідні особи мають права та обов'язки у виконавчому провадженні не через норми Закону України «Про виконавче провадження», а щодо норм законів, на підставі яких вони здійснюють захист своїх прав і законних інтересів у виконавчому провадженні (на підставі яких видано виконавчий документ).

Якщо правове регулювання у функціональному значенні – це орієнтир для суб'єктів права на нормативні приписи у межах правовідносин, а діяльність щодо здійснення регулятивної функції має епізодичний корекційний характер, то на підставі цього підходу можна мовити про чинники, що визначають виникнення превентивного регулювання [7, с. 42].

Щодо інших суб'єктів виконавчого провадження категорії правоздатності та дієздатності не застосовуються, оскільки вони не здійснюють захист своїх прав чи законних інтересів у виконавчому провадженні.

Суб'єктами відповідальності у виконавчому провадженні є різні особи, зокрема особи, які є сторонами. Суб'єктом відповідальності за невиконання вимог судового акту також може бути особа, яка взагалі не має спеціального процесуального статусу у виконавчому провадженні.

Зобов'язати боржника виконати вимогу виконавчого документа – не єдине призначення заходів відповідальності у сфері виконавчого провадження. Стягувач у виконавчому провадженні зобов'язаний дотримуватись прав боржника та інших осіб, повинен нести відповідну юридичну відповідальність, у разі, наприклад, псування або втрати майна боржника, переданого стягувачу на зберігання відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

Вимагає переосмислення роль стягувача у виконавчому провадженні, стандарт активності та розумності поведінки у виконавчому провадженні, та при формуванні і виконанні відповідного зобов'язання до переходу до стадії примусового виконання. Сьогодні інтереси сторін виконавчого провадження зокрема з погляду механізму юридичної відповідальності розбалансовані. Державний та приватний виконавець має бути максимально активним з урахуванням сформованого у судовій практиці стандарту оцінки його бездіяльності у виконавчому провадженні з метою притягнення до цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування збитків на користь стягувача.

У законодавстві, у судовій практиці формується більш прагматичний стосовно стягувача підхід, відповідно до якого він має бути активним у виконавчому провадженні, стежити за збереженням заарештованого майна боржника, своєчасно надсилати заяви державному чи приватному виконавцю. З урахуванням наведених міркувань про суб'єктів відповідальності у виконавчому провадженні,

не можна говорити про особливу деліктоздатність суб'єктів виконавчого провадження.

На думку С. Фурса та Є. Фурса виловлену у науковій статті «Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат» зазначено: «Усі поняття у виконавчому процесі мають бути узгоджені між собою та разом чітко визначати його положення, а також сприяти обґрунтованому удосконаленню відповідного законодавства в цілому або окремих його норм. Зокрема, відмежування поняття виконавчий процес як галузі правової науки дозволить певним чином відокремити його від виконавчого провадження, як елементу законодавчої термінології, що асоціюється з вчиненням виконавцем дій з примусового виконання рішення» [8, с. 351].

Окремим, але не менш важливим аспектом удосконалення системи юридичної відповідальності для суб'єктів виконавчого провадження є використання електронних доказів, джерелом яких є Єдині та державні реєстри з метою підвищення ефективності примусового виконання. Такі електронні докази можуть бути використані на стадії виконавчого провадження для підтвердження різних обставин та фактів, необхідних для примусового виконання рішень суду. Наприклад, стягувачі можуть подавати виконавчі документи в електронній формі через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС), яка забезпечує ведення Єдиного державного реєстру виконавчих документів. Це дозволяє швидше та ефективніше розпочати виконавче провадження. Всі документи виконавчого провадження надсилаються виключно в електронній формі через ЄСІТС, що забезпечує оперативність та зручність у комунікації між суб'єктами відповідальності у виконавчому провадженні. Виконавці мають доступ до різних державних реєстрів, що дозволяє перевіряти наявність або відсутність необхідної інформації та використовувати її у процесі примусового виконання (це може бути перевірка майнового стану боржника, його банківських рахунків тощо). Виконавець приймає рішення на основі таких електронних доказів, зокрема, шляхом винесення постанов, попе-

реджень, складання актів та протоколів, які, в свою чергу, можуть бути сформовані та збережені в електронному вигляді. Отже, використання в якості електронних доказів інформації з Єдиних та державних реєстрів забезпечує та покращує рівень точності, швидкості та прозорості виконавчого провадження.

Висновки. Юридичну відповідальність у сфері примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, несуть особи, які не мають спеціального, передбаченого законом процесуального статусу у виконавчому провадженні (наприклад, банк, до якого надходить запит виконавця про наявність відкритих рахунків боржника). Залучення суб'єктів виконавчого провадження до заходів юридичної відповідальності має передумовою їхню деліктоздатність відповідно до положень адміністративного, кримінального, цивільного, цивільного процесуального права залежно від виду відповідальності.

Можна говорити про певні особливості правового статусу боржника у виконавчому провадженні, передусім, у частині набору примусових заходів (зокрема заходів відповідальності), які застосовуються з метою спонукання до виконання вимоги виконавчого документа. Здатність боржника нести юридичну відповідальність у виконавчому провадженні може бути розглянута тільки в загальному контексті його статусу як адресата примусових заходів у виконавчому провадженні, суб'єкта обов'язку, невиконання якого стало підставою порушення виконавчого провадження. Такий обов'язок виникає поза і не у зв'язку з виконавчим провадженням, а в інших сферах регулювання.

Зауважимо, що суттєво підвищує ефективність, точність та прозорість, забезпечуючи швидку та ефективну взаємодію суб'єктів відповідальності у виконавчому провадженні використання електронних доказів, джерелом яких є Єдині та державні реєстри.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
2. Булик І. Л. Класифікація суб'єктів адміністративно-правового забезпечення виконавчого провадження в Україні. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 53–59.
3. Мальярчук Л., Снідевич О. Суб'єкти виконавчого провадження: законопроектні новели. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 42–47.
4. Сергієнко Н. А. Виконавчий процес (як діяльність): поняття та ознаки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 50–55.
5. Мелех Л. Правосуб'єктність учасників цивільних та господарських правовідносин на стадії виконавчого провадження. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 467–480.
6. Бортник Н. П., Єсімов С. С. Правова регламентація заходів адміністративно-процесуального примусу. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 3 (13). С. 28–34.
7. Єсімов С. С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 40–47.
8. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія право*. 2021. Випуск 64. С. 346–351.

References:

1. Pro vykonavche provadzhennya: Zakon Ukrayiny vid 02.06.2016 r. № 1404-VIII [On executive proceedings: Law of Ukraine No. 1404-VIII of June 2, 2016]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> [in Ukrainian].
2. Bulyk, I.L. (2021). Klyasyfikatsiya sub"yektiv administratyvno-pravovoho zabezpechennya vykonavchoho provadzhennya v Ukraini [Classification of subjects of administrative and legal enforcement of enforcement proceedings in Ukraine]. *Kyivivs'kyu chasopys prava – Kyiv Journal of Law*. 2. 53–59 [in Ukrainian].
3. Malyarchuk, L., & Snidevych, O. (2020). Sub"yekty vykonavchoho provadzhennya: zakonoproektni novely [Subjects of executive proceedings: legislative amendments]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*. 8. 42–47 [in Ukrainian].

4. Serhiyenko, N.A. (2020). Vykonavchyy protses (yak diyal'nist'): ponyattya ta oznaky [Executive process (as an activity): concepts and signs]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: yurydychni nauky – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: legal sciences.* 31 (70). 4. 50–55 [in Ukrainian].
5. Melekh, L. (2023). Pravosub"yektnist' uchasnykiv tsyvil'nykh ta hospodars'kykh pravovidnosyn na stadiyi vykonavchoho provadzhennya [Legal personality of participants in civil and economic legal relations at the stage of executive proceedings]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives* 7 (37). 467–480 [in Ukrainian].
6. Bortnyk, N.P., & Yesimov, S.S. (2021). Pravova rehlamentatsiya zakhodiv administratyvno-protsesual'noho prymusu [Legal regulation of measures of administrative and procedural coercion]. *Sotsial'no-pravovi studiyi – Social and legal studies.* 3 (13). 28–34 [in Ukrainian].
7. Yesimov, S.S. (2020). Preventyvne rehulyuvannya: teoretychni aspekty. [Preventive regulation: theoretical aspects]. *Sotsial'no-pravovi studiyi – Social and legal studies.* 2020. Vypusk 3 (9). S. 40–47 [in Ukrainian].
8. Fursa, S.YA., & Fursa, YE.I. (2021). Teoriya vykonavchoho protsesu ta yiyi ponyatiynyy aparat. [Theory of executive process and its conceptual apparatus *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu. Seriya pravo. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series right.* 64. 346–351 [in Ukrainian].

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342:951(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-5>

Добрянська Наталія Валеріївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук,

Навчально-науковий гуманітарний інститут

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського,

вулиця Джона Маккейна, 33, Київ, 01042, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6319-0409>

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

Статтю присвячено дослідженню адміністративної відповідальності як однієї з видів юридичної відповідальності та елемента державного примусу. Підкреслено, що адміністративна відповідальність призначається особі, за вчинення нею правопорушення, яке за своєю суспільною шкодою є менш небезпечним аніж злочин. Призначення такої відповідальності здійснюється органом, або посадовою особою, що наділена певними повноваженнями у цій сфері відповідно до норм чинного законодавства. Акцентовано на тому, що адміністративна відповідальність, як вид юридичної відповідальності наділена та характеризується особливостями останньої загалом, що є цілком закономірним.

З'ясовано, що адміністративна відповідальність є різновидом державного примусу і його вагомою складовою. Вона покликана забезпечити виконання правових норм і існує поряд з іншими видами державного примусу. По суті, адміністративна відповідальність є своєрідною реакцією держави на шкоду, що заподіяна адміністративним правопорушенням, тобто державною оцінкою порушення правової норми, що охороняється адміністративно-правовими санкціями. У цьому розумінні адміністративну відповідальність можна назвати юридичним обов'язком особи зазнати відповідно з нормами адміністративного права тих стягнень (покарань, обмежень), що визначаються такими нормами. Відтак, покарання та обмеження у вигляді стягнень можуть мати для правопорушника і моральний, і майновий, і особистісний, і суто юридичний характер. Наголошено, що можна говорити про те, що адміністративна відповідальність як реалізація адміністративно-правових санкцій покликана компенсувати заподіяну адміністративним правопорушенням незворотну шкоду, а для правопорушника стати своєрідним тягарем або покаранням.

Розкрито зміст ключових принципів, на яких ґрунтується інститут адміністративної відповідальності як вагомий елемент адміністративного права України.

Ключові слова: адміністративне право, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення (проступок), стягнення, юридична відповідальність, державний примус, принципи, КУпАП.

Dobrianska Nataliia. ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY AS A TYPE OF LEGAL RESPONSIBILITY AND AN ELEMENT OF STATE COERCION

The article is devoted to the study of administrative responsibility as one of the types of legal responsibility and an element of state coercion. It is emphasized that administrative responsibility is assigned to a person for committing an offense that is less dangerous than a crime in terms of its social harm. The appointment of such responsibility is carried out by a body or an official who is empowered with certain powers in this area in accordance with the norms of current legislation. Emphasis is placed on the fact that administrative responsibility, as a type of legal responsibility, is endowed and characterized by the features of the latter in general, which is quite natural.

It was found that administrative responsibility is a kind of state coercion and its significant component. It is designed to ensure the implementation of legal norms and exists alongside other types of state coercion. In essence, administrative responsibility is a peculiar reaction of the state to the damage caused by an administrative offense, that is, a state assessment of a violation of a legal norm protected by administrative and legal sanctions. In this sense, administrative responsibility can be called the legal obligation of a person to undergo, in accordance with the norms

of administrative law, the sanctions (punishments, restrictions) determined by such norms. Therefore, punishments and restrictions in the form of fines can have a moral, property, personal, and purely legal nature for the offender. It is emphasized that it is possible to say that administrative responsibility as the implementation of administrative and legal sanctions is designed to compensate for the irreversible damage caused by an administrative offense, and to become a kind of burden or punishment for the offender.

The content of the key principles on which the institution of administrative responsibility is based as a significant element of the administrative law of Ukraine is revealed.

Key words: administrative law, administrative responsibility, administrative offense (misdemeanor), recovery, legal responsibility, state coercion, principles, Code of Criminal Procedure.

Вступ. Адміністративна відповідальність є досить складною та багатоаспектною категорією, що виступає однією з ключових складових адміністративного права та перебуває у постійному динамічному розвитку. Як вид юридичної відповідальності, адміністративна відповідальність є вагомим елементом державного примусу, що регулюється нормами адміністративного права. А отже відіграють важливу роль у системі адміністративного припинення, адміністративного запобігання та адміністративного відновлення.

Натомість, з'ясування юридичної природи адміністративної відповідальності, вміння співвідносити заходи адміністративної відповідальності з іншими видами адміністративно-правового примусу – найважливіші завдання адміністративного права, адміністративно-правової науки і юридичної практики. Отож, вказане вище актуалізує потребу постійних наукових пошуків у царині адміністративної відповідальності.

Мета статті полягає у дослідженні інституту адміністративної відповідальності як одного з видів юридичної відповідальності та елемента державного примусу. Для досягнення цієї мети виконані такі завдання: 1) розглянуто правову природу адміністративної відповідальності; 2) охарактеризовано підстави адміністративної відповідальності; 3) проаналізовано принципи на яких ґрунтується інститут адміністративної відповідальності.

Матеріали та методи. Питання адміністративної відповідальності варто розглядати крізь призму наукових поглядів, викладених у працях В. Авер'янова, О. Бандурки, А. Берлача, Ю. Битяка, В. Білоуса, В. Гарашука, І. Голосніченка, П. Діхтієвського, Р. Калюжного, Т. Коломоєць, В. Колпакова, А. Комзюка,

О. Кузьменко, Є. Курінного, Д. Лук'янця, О. Остапенка, С. Петкова, О. Рябченко, А. Селіванова, С. Стеценка, В. Шамрая, І. Шопіної та багатьох інших.

Методологічну основу дослідження становлять світоглядні, загальнонаукові та спеціальнонаукові методи пізнання. З-поміж них особливо варто назвати порівняльний, історичний, системний, спеціально-юридичний методи.

Результати. Передусім, характеризуючи адміністративну відповідальність, як один із видів юридичної відповідальності та складову державного примусу, необхідно зауважити, що вона призначається особі, за вчинення нею адміністративного правопорушення (проступку), яке за своєю суспільною шкодою є менш небезпечним аніж злочин. Вочевидь, адміністративна відповідальність, як вид юридичної відповідальності наділена та характеризується особливостями останньої загальною, що є цілком закономірним. Аналогічне бачення адміністративної відповідальності знаходимо в тезі, висловленій О. Поштаренко, яка вважає, що адміністративну відповідальність неможливо досліджувати у відриві від загальноправової юридичної відповідальності, оскільки вона є її різновидом, на що вказується у п. 22 ст. 92 Конституції України [1, с. 175].

Водночас, варто підкреслити, що особа підлягає адміністративній відповідальності лише за те правопорушення (проступок), стосовно якого доведено вину такої особи.

Натомість, необхідно зауважити, що адміністративна відповідальність є також різновидом державного примусу і його вагомою складовою. Вона покликана забезпечити виконання правових норм й існує поряд з іншими видами державного примусу.

Досліджуючи питання розуміння адміністративної відповідальності, Ю. О. Левенець, зауважує, що поняття адміністративної відповідальності має дещо спірний та суперечливий характер. Одні автори адміністративну відповідальність ототожнюють із санкцією (із покаранням), а інші – з обов'язком особи відповідати за свої протиправні вчинки [2, с. 57].

На нашу думку, адміністративна відповідальність, по суті, має дуальну природу – є своєрідною реакцією держави на шкоду, що заподіяна адміністративним правопорушенням (проступком), тобто державною оцінкою порушення правової норми, що охороняється адміністративно-правовими санкціями. У цьому розумінні адміністративну відповідальність можна назвати юридичним обов'язком особи зазнати відповідно з нормами адміністративного права тих стягнень (покарань, обмежень), що визначаються такими нормами. Відтак, покарання та обмеження у вигляді стягнень можуть мати для правопорушника і моральний, і майновий, і особистісний, і суто юридичний характер. Тобто можна говорити про те, що адміністративна відповідальність як реалізація адміністративно-правових санкцій покликана компенсувати заподіяну адміністративним правопорушенням незворотну шкоду, а для правопорушника стати своєрідним тягарем або покаранням.

Своє зовнішнє вираження адміністративна відповідальність знаходить в адміністративних правовідносинах, що складається між органом (посадовою особою), уповноваженим здійснювати дії щодо притягнення до адміністративної відповідальності, і особою, на яку покладається обов'язок зазнати встановлених нормами адміністративного права санкцій, за порушення охоронюваних цими нормами правил.

Для адміністративної відповідальності як різновиду державного примусу характерні відповідні ознаки. Так, зокрема, у будь-якому випадку підставою для притягнення до адміністративної відповідальності є вчинене адміністративне правопорушення. Необхідно вказати, що підстави для адміністративної

відповідальності встановлюються Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та іншими Законами України [3].

Однак, як зауважує, Ю. В. Дрофич, система норм, яка регулює відносини адміністративної відповідальності, не дивлячись на численні зміни в Кодексі України про адміністративні правопорушення, не відповідає потребам сьогодення. Діапазон її позитивного, організуючого впливу значно ширший ніж публічне управління і зачіпає багато сторін взаємовідносин органів держави з громадянами, юридичними особами [4, с. 19].

Отже, варто підкреслити, що нині адміністративна відповідальність встановлюється не тільки для фізичних, але й для юридичних осіб. Адміністративна відповідальність настає для фізичних або юридичних осіб лише тоді, коли ними вчинено адміністративне правопорушення, і лише тоді коли вина такої особи повністю доведена і встановлена.

Варто також підкреслити, що КУпАП наділив значну кількість органів та їх посадових осіб, а також суди повноваженнями щодо притягнення до адміністративної відповідальності [3]. Водночас, порядок притягнення до адміністративної відповідальності детально регламентований адміністративно-процесуальними нормами, що містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Натомість, якщо порівнювати порядок притягнення до адміністративної відповідальності з іншими видами відповідальності варто зауважити, що він має більш складний характер порівняно з порядком притягнення до дисциплінарної відповідальності, але в порівнянні з кримінальним процесом вирізняється меншою складністю і більшою оперативністю.

Варто підкреслити, що оскарження дій і рішень органів (посадових осіб) щодо притягнення до адміністративної відповідальності здійснюється у судовому або адміністративному порядку.

Необхідно також вказати на те, що адміністративна відповідальність менш сувора, ніж кримінальна відповідальність. Вона не створює надто важких правових наслідків

для правопорушника (наприклад, не тягне для фізичної особи судимості або звільнення з роботи, ліквідації юридичної особи тощо).

Натомість, застосування заходів адміністративної відповідальності тягне для правопорушника настання специфічного несприятливого правового наслідку у вигляді перебігу строку погашення призначеного йому адміністративного покарання. Якщо особа, піддана адміністративному стягненню, протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, то ця особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню (ст. 39 КУпАП) [3].

Правові норми, які встановлюють підстави, а також закріплюють заходи адміністративної відповідальності, порядок притягнення до адміністративної відповідальності, правовий статус учасників правовідносин, що складаються з приводу притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності, складають інститут адміністративної відповідальності.

При такому підході інститут адміністративної відповідальності є одним з ключових складових адміністративного права, що складається з матеріальних і процесуальних норм адміністративного захисту, покликаних охороняти суспільні відносини, урегульовані іншими адміністративно-правовими нормами, а також нормами трудового, фінансового, екологічного та інших галузей права.

Інститут адміністративної відповідальності має певний вплив на суспільні відносини у сфері адміністративно-правового регулювання. З цієї точки зору, найбільш суттєві напрями і сторони впливу інституту адміністративної відповідальності на суспільні відносини є функціями адміністративної відповідальності. Відтак, адміністративна відповідальність виконує охоронну (компенсаційну) та попереджувальну (превентивну) функції. На таку особливість адміністративної відповідальності звертає увагу І. Комарницька, вказуючи, що цінність адміністративної відповідальності насамперед полягає у попереджувальній та охоронній функціях

та в стимулюванні правомірної поведінки [5, с. 155].

Отож, охоронна (компенсаційна) функція адміністративної відповідальності полягає у витісненні і ліквідації суспільних відносин, що не відповідають адміністративно-правовим нормам. Зміст охоронної функції адміністративної відповідальності включає в себе встановлення для особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, таких стягнень, які покликані компенсувати шкоду, заподіяну правопорушником суспільним відносинам.

Натомість, попереджувальна (превентивна) функція адміністративної відповідальності полягає в запобіганні вчинення адміністративних правопорушень. Ця функція адміністративної відповідальності поділяється на індивідуальну превенцію і загальну превенцію.

Зміст індивідуальної превенції полягає в тому, що адміністративна відповідальність спрямована на запобігання вчинення у подальшому адміністративних правопорушень особою, яка вчинила адміністративне правопорушення.

Зміст загальної превенції включає в себе виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню адміністративного правопорушення, і запобігання вчиненню адміністративних правопорушень іншими суб'єктами права. Адміністративна відповідальність як інститут адміністративного права ґрунтується на такому важливому принципі як законність. Так, ст. 7 КУпАП встановлює забезпечення законності при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення. Норма цієї статті передбачає, що «ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом. Проведення в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності. Застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу провадиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законом. Додержання вимог закону при застосуванні

заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечується систематичним контролем з боку вищестоящих органів і посадових осіб, правом оскарження, іншими встановленими законом способами. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» [3].

Натомість, варто підкреслити, що принцип законності притягнення до адміністративної відповідальності включає в себе деякі правила, зокрема:

1. Адміністративна відповідальність може мати місце лише за ті протиправні діяння, які утворюють склади адміністративних правопорушень, визначених законом.

2. При притягненні до адміністративної відповідальності неприпустимо розширювальне тлумачення диспозиції норм КУпАП, що визначають склади адміністративних правопорушень, зокрема, розширення передбаченого ними переліку протиправних дій (бездіяльності), за яке настає адміністративна відповідальність.

3. Адміністративне стягнення за вчинення адміністративного правопорушення (про-

ступку) має призначатися в суворій відповідності з санкцією статті КУпАП, що встановлює адміністративну відповідальність за це правопорушення, та в межах цієї санкції.

4. При притягненні особи до адміністративної відповідальності повинен неухильно дотримуватися порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення, встановлений адміністративно-процесуальними нормами, що містяться в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Водночас, О. М. Соловійова, до основних засад адміністративної відповідальності відносить такі принципи, як: верховенство права; законність; доцільність; обґрунтованість; невідворотність; своєчасність; справедливість; гуманізм; індивідуалізації покарання; відповідності провини та покарання тощо [6, с. 359].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що адміністративна відповідальність є видом юридичної відповідальності, що характеризується ознаками, які притаманні юридичній відповідальності, а також має свої специфічні ознаки. Окрім того, адміністративна відповідальність є дієвим елементом державного примусу, що застосовуються до особи, яка вчиняє адміністративне правопорушення (проступок).

Список використаних джерел:

1. Поштаренко О. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179.
2. Левенець Ю. О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 54–62.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Дрофич Ю. В. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2022. Вип. 73. Ч. 2. С. 18–26.
5. Комарницька І. Адміністративна відповідальність: теоретико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 2. Т. 7. С. 155–161.
6. Соловійова О. М. Принципи адміністративної відповідальності та проблеми їх практичної реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 358–366.

References:

1. Poshtarenko, O. (2020). Poniattia, sutnist ta zmist administratyvnoi vidpovidalnosti v umovakh novoi paradyhmy administratyvnoho prava [The concept, essence and content of administrative responsibility in

the conditions of the new paradigm of administrative law]. *Pidpriumnytstvo, gospodarstvo i pravo*. no. 3, pp. 174–179 [in Ukrainian].

2. Levenets, Yu.O. (2012). Poniattia administratyvnoi vidpovidalnosti [Concept of administrative responsibility]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. no. 3, pp. 54–62 [in Ukrainian].

3. Code of Ukraine on Administrative Offenses. (1984, December 7). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrayinskoï RSR*. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Drofych, Yu.V. (2022). Poniattia ta osnovni oznaky administratyvnoi vidpovidalnosti: analiz suchasnoi administratyvno-pravovoi literatury [Concept and main features of administrative responsibility: analysis of modern administrative and legal literature]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*. no. 73, pp. 18–26 [in Ukrainian].

5. Komarnytska, I. (2020). Administratyvna vidpovidalnist: teoretyko-pravovi aspekty [Administrative responsibility: theoretical and legal aspects]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Serii: «Iurydychni nauky»*. no. 2, pp. 155–161 [in Ukrainian].

6. Soloviova, O.M. (2022). Prynysy administratyvnoi vidpovidalnosti ta problemy yikh praktychnoi realizatsii [Principles of administrative responsibility and problems of their practical implementation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. no. 9, pp. 358–366 [in Ukrainian].

УДК 342.351.74(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-6>

Ковалів Мирослав Володимирович,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9730-840>

Сидор Маркіян Ярославович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5615-7766>

РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА НА ОСНОВІ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ

У статті із застосуванням комплексного системного аналізу правового регулювання використання інформаційних технологій розглянуто реалізацію адміністративного судочинства на основі цифрової платформи. Зазначено, що створення судових цифрових платформ є новим фактором, що впливає на ознаки та форми організації судової діяльності. Впровадження судових цифрових платформ як організаційно-функціональних та технологічних феноменів зумовлює трансформацію традиційних моделей організації судової діяльності, веде до перетворення багатьох судових інститутів, таких як судова система, доступ до суду, підсудність та інші. З урахуванням змінних соціальних і технологічних чинників функціонування судів існує нагальна потреба у розробці цілісного ставлення до організації судової діяльності як інтегрального поняття, що включає інституційні та функціональні складові. З позиції інституційного підходу до аналізу організації судової діяльності на основі цифрової платформи у сучасних умовах потребує аргументації уявлення про судову систему, побудовану як доступну для фізичних осіб цифрову технологічну платформу. У рамках функціонального підходу до уявлення про організацію судової діяльності на основі цифрової платформи важливим є теоретична розробка таких понять як організація судової діяльності, судове адміністрування. Це дозволяють визначити види діяльності, які включаються до складу феномена, що аналізується, та їх відмінні риси. Актуальність набуває виявлення ознак інституційної моделі організації судової діяльності як платформної та багаторівневої, аналіз яких дозволить вибудовувати єдиний процес розвитку судів та судової діяльності на найближчу перспективу. Важливість розгляду судових цифрових платформ не як ізольована відповідь на сучасні проблеми, а в контексті структури судової системи зумовлює потребу в теоретичному обґрунтуванні її платформних характеристик як необхідних гарантій єдності судової системи при віддаленій реалізації зацікавленими особами організаційних та процесуальних прав, а також вимагає теоретичного дослідження природи судових цифрових платформ.

Ключові слова: правосуддя, функції, доступ до суду, адміністративне судочинство, адміністрування, автентифікація, імперативні та функціональні вимоги.

Kovaliv Myroslav, Sydor Markiiian. IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS BASED ON A DIGITAL PLATFORM

The article, using a complex system analysis of legal regulation of the use of information technologies, deals with the implementation of administrative proceedings based on a digital platform. The creation of judicial digital platforms is a new factor affecting the features and forms of the organization of judicial activity. The introduction of judicial digital platforms as organizational-functional and technological phenomena leads to the transformation of traditional models of the organization of judicial activity. It leads to the transformation of many judicial institutions, such as the judicial system, access to court, jurisdiction and others. Changing social and technological factors in

the functioning of courts raise an urgent need to develop a holistic approach to the organization of judicial activity as an integral concept that includes institutional and functional components. From an institutional approach to analyzing the organization of judicial activity based on a digital platform under modern conditions, the idea of a judicial system built as a digital technological platform accessible to individuals must be argued. Within the functional approach to organizing judicial activity based on a digital platform, the theoretical development of such concepts as the organization of judicial activity and judicial administration is essential. It makes it possible to determine the types of activities included in the phenomenon under analysis and their distinguishing features. Identifying the features of the institutional model of the organization of judicial activity as platform and multi-level, the study of which will allow building a unified process of development of courts and judicial activity for the near future, is gaining relevance. The importance of considering judicial digital platforms not as an isolated response to modern problems but in the context of the structure of the judicial system leads to the need for a theoretical justification of its platform characteristics as necessary guarantees of the unity of the judicial system in the remote implementation of organizational and procedural rights by interested persons. In addition, it requires a theoretical study of the nature of judicial digital platforms.

Key words: justice, functions, access to court, administrative proceedings, administration, authentication, imperative and functional requirements.

Вступ. Термін «цифрова платформа» відрізняється багатозначністю, переважно використовується у суміжних з юридичною наукою галузях. У широкому сенсі стосовно діяльності органів державної влади цифрова платформа сприймається як майданчик, де здійснюються дистанційні комунікації держави з фізичними і юридичними особами в електронному вигляді. У цьому розумінні цифрову платформу можна розглядати як спосіб реалізації функцій державної влади.

У економічній літературі цифрова платформа визначається як технологічна бізнес-модель; сукупність онлайн-цифрових механізмів; інформаційний продукт, що забезпечує взаємодію економічних агентів для здійснення операцій та мінімізацію витрат такої взаємодії.

Дослідниками країн Європейського Союзу цифрову платформу визначають як інформаційну систему з набором змодельованих правил і способів підтримки користувачів, що стимулює співпрацю різних груп користувачів для створення суспільної цінності та цінності для кожного учасника.

Серед науковців, які приділили увагу даному питанню, варто виокремити таких, як: О. Баранов, Ю. Батурін, О. Данильян, О. Дзьобань, Р. Калюжний, В. Колісник, В. Цимбальюк, В. Пилипчук, І. Шопіна, М. Швець та ін.

Науково-технічний прогрес удосконалює інформаційні технології відповідно потребує проведення теоретико-правових досліджень.

Метою статті є дослідження реалізації адміністративного судочинства на основі цифрової платформи.

Матеріали та методи. Методологічною основою є загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, історичний метод, моделювання, функціональний метод. Були застосовані приватно-наукові методи дослідження. Використовувалися спеціально-юридичні методи дослідження: формально-юридичний та порівняльно-правовий. Формально-юридичний метод дозволив визначити юридичні поняття, виявити їх ознаки та класифікувати. Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати чинне законодавство у його систематичному викладі та тлумаченні з метою правотворчої та правозастосовної практики.

Результати. Директива ЄС (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС визначає цифрову платформу як систему засобів, що підтримують використання цифрових процесів, ресурсів та сервісів значною кількістю суб'єктів цифрової екосистеми та забезпечує можливість їхньої безшовної взаємодії. Існують і легальні визначення цифрових платформ – інформаційні системи, що використовуються як засіб цифрового інструменту при реалізації окремих видів правовідносин [1].

Цифрові платформи визначають розвиток правових і державних інститутів. Врахову-

ючи, що судова влада є проявом державної влади, обґрунтування феномену цифрових платформ та супроводжуючих їх ефектів набуває для судової влади важливого значення, оскільки в перспективі будуть одним із визначальних факторів у функціонуванні органів судової гілки влади.

Теоретичне уявлення про цифрові платформи стосовно судової діяльності не сформовано. Були зроблені окремі спроби теоретичного осмислення судових цифрових платформ та концепцій правового регулювання, проте дослідження не мають характеру системи.

Цифрові платформи відкривають перед системою правосуддя нові можливості, пов'язані з нівелюванням просторово-географічних факторів, підвищенням швидкості обробки судової інформації, що дозволяє задовольнити суспільний запит на здійснення учасниками судочинства практично всіх організаційних і процесуальних дій без фізичної присутності в будівлі суду.

Цифрова платформа є засобом, з допомогою якого забезпечується виконання владою її функцій. Судову цифрову платформу слід розглядати не як форму прояву судової влади в цифровому середовищі, а як спосіб реалізації функцій судової влади. У цьому полягає одна з основних характеристик, що визначає природу судової цифрової платформи.

Затребуваність технологій віддаленої присутності дозволяють уникнути фізичної присутності в приміщенні суду при проведенні судових розглядів, особливо чітко виявилася в період обмеженого режиму роботи судів в умовах коронавірусної інфекції [2].

Впроваджені в судову діяльність технології віддаленого доступу концептуально не пов'язані з юридичними та інформаційними потребами соціуму, які є в цифрову епоху. Як одну з потреб слід назвати створення єдиної взаємозалежної цифрової основи, що надає громадянам доступ до правосуддя.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система «Електронний суд» (далі – ЄСІТС «Електронний суд») має статичну, не масштабовану архітектуру, має фрагмен-

тарний характер, про що свідчить обмежена кількість функцій, спрямованих головним чином на автоматизацію окремих поточних внутрішніх організаційних процедур і надання доступу до інформації про діяльність суду [3].

Збільшення числа функцій ЄСІТС «Електронний суд», створення можливостей для взаємодії з іншими відомчими інформаційними системами, можливе лише у разі значної зміни її архітектури. Це призведе до надмірності та дублювання ресурсів та технологій, збільшення вартості розробки та обмеження кількості потенційних користувачів. Електронні комунікації громадян із судом не є функціонально значущими для ЄСІТС «Електронний суд».

Подальше збільшення кількості одиничних та «точкових» електронних сервісів ЄСІТС «Електронний суд», їхня диференціація не дозволять забезпечити можливість здійснення громадянами організаційних і процесуальних дій без фізичної присутності в будівлі суду.

Встановлені Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи вимоги щодо електронних документів, що направляються до суду відповідно до процесуального законодавства, вимоги до використання інформаційних технологій при створенні електронних документів, до виду та порядку використання заявниками електронного підпису, похідні від технічних можливостей ЄСІТС «Електронний суд» [4].

Технічні можливості не повинні мати нижчий рівень по відношенню до інших органів державної влади. У разі використання державних інформаційних систем існує нерівномірний підхід до забезпечення технічних можливостей доступу до суду в судах різних судових територій та компетенцій.

Імперативні вимоги до форми електронного звернення при зверненні до суду, а також відсутність у конкретної особи можливості подати документи з дотриманням такої форми, розглядаються громадянами як обмеження конституційних прав на доступ до правосуддя.

Відповідно до положень організаційної науки, будь-яка система шляхом диференціації елементів розвивається прогресивно до певної межі, коли частини цілого стають надто різними щодо організації. Цей постулат наголошує на необхідності комплексного та системного регламентування процесуальних і організаційних процедур для системного та комплексного віддаленого доступу до суду на єдиній технологічній основі.

У країнах ЄС визнається, що зв'язок громадян із судом за допомогою інформаційних технологій має забезпечити можливості: ініціювати судовий розгляд; робити подальші дії під час розгляду справи в електронному середовищі; отримувати інформацію про хід справи, про інформацію задля досягнення ефективності виконання судових рішень.

Віртуальний доступ до суду як елемент доступності правосуддя визнається одним із критеріїв оцінки ефективності діяльності судів. Категорії доступності правосуддя слід пов'язувати з наявністю технологічної основи, що гарантує віддалений доступ до суду, тобто виключає необхідність фізичної присутності в судах. Такою основою є цифрова платформа, яка об'єднує комплекс електронних сервісів та інформаційних систем. Порівняно з ЄСІТС «Електронний суд» судова цифрова платформа представляє принципово інший та значно масштабніший цифровий інструмент, який здатний вирішувати не тільки запрограмовану кількість завдань.

Комплекс електронних сервісів цифрової платформи забезпечує можливість подавати звернення до суду, а й знайомитися з матеріалами справи, дистанційно брати участь із застосуванням особистих засобів зв'язку в судових засіданнях, отримувати електронні повідомлення. У результаті забезпечується повноцінний та системний доступ до суду у цифровому вигляді.

Судова цифрова платформа є масштабним інструментом впливу на громадські та державні інститути, оскільки фактично здатна формувати нові види правовідносин.

Інституціоналізація цифрового доступу до суду, судова цифрова платформа трансфор-

мує сприйняття та інтерпретацію правосуддя. Ця обставина тягне розширення змісту прав фізичних та юридичних осіб на захист прав і законних інтересів у суді шляхом включення права на віддалену участь при розгляді судом справи, оскільки інше не дозволить забезпечити повний та системний доступ до судового захисту у цифровому середовищі.

Дистанційну участь у судовому розгляді з використанням цифрової платформи слід вважати тотожним традиційному способу участі за юридичними наслідками. Успішний досвід створення гарантій цифрового доступу до суду на основі платформного підходу демонструє Естонія. Електронний сервіс «Судовий кабінет» представляє єдиний електронний канал, що надає віддалений доступ до всіх судових сервісів. Серед них: отримання інформації про реєстрацію скарг та справ, їх рух у судах; отримання копій судових документів та аудіо- та відеозаписів судового засідання; дистанційна участь у судовому засіданні [5].

У судах країн ЄС використовуються інші цифрові платформи, які дозволяють провести судові завдання в режимі онлайн, від подання справи та вручення судових документів до обміну та вивчення доказів, онлайн-слухання та винесення рішення.

У Великій Британії однією з тенденцій розвитку судової організації визнається пріоритет проведення судових розглядів за допомогою аудіо-або відео зв'язку. Фактично пріоритетом визнано повний перехід на онлайн-системи вирішення спорів, оскільки виняток допускається лише у разі відсутності для цього можливості [5].

З метою обґрунтування природи судових цифрових платформ слід відзначити відмінності стосовно інших цифрових платформ, що функціонують. Подібна диференціація може бути проведена за різними ознаками. Необхідно враховувати, що можливості та характеристики будь-якої цифрової платформи мають тенденцію до постійного розширення.

Важливо виділити відмінність державних цифрових платформ від приватних цифрових платформ, що набули значного поширення.

Наприклад, до приватних цифрових платформ належать інвестиційні платформи, що використовуються для укладання договорів інвестування, доступ до яких надається операторами цієї платформи.

Основна ознака віднесення цифрової платформи до державної – це участь держави як власник цифрової платформи, наявність державного органу влади, відповідального за функціонування. У цьому сенсі судова цифрова платформа має публічно-правовий характер, оскільки вона є способом реалізації функцій судової влади в цифровому середовищі.

З цією обставиною, що співвідноситься з конституційними засадами незалежності та самостійності судової влади, пов'язана необхідність вирішення організаційних питань адміністрування судової цифрової платформи органами судової влади. Однак судова цифрова платформа має відмінність від державних цифрових платформ, але також має публічно-правовий характер. Призначення останніх полягає у обробці великого масиву даних, зокрема автоматизації процедур збору, перевірки і аналізу інформації.

Аналогічне призначення має цифрова платформа Державної податкової служби України: автоматизація процесу перевірки даних (використання технологій Big Data для відстеження сплати податку), інформаційний обмін даними платників податків, у тому числі інформацією про укладені кредитні договори [6].

Судова цифрова платформа націлена на забезпечення віддалених комунікацій фізичних та представників юридичних осіб із судом, створюючи гарантії повноцінного цифрового доступу до суду. Необхідність забезпечення віддалених комунікацій фізичних та представників юридичних осіб громадян та представників організацій із судом є одним із завдань Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» [7].

Будь-яка соціальна організація внаслідок зовнішніх взаємодій отримує переваги,

зумовлені сприйняттям можливостей сторонніх організованих систем. Однією із закономірностей роботи судів є зростаюче значення взаємозв'язку з-поміж них. Відображенням даної закономірності служить уявлення судової мережі, побудова якої визначається цифровою платформою, як технологічною основою.

Особливість функціонування цифрових платформ полягає в адаптивності та відкритості, що дозволяє використовувати між платформні рішення, включати до складу цифрової платформи додаткові технології та цифрові системи. Утворюється загальний механізм взаємодії – цифрова екосистема, у якій взаємодії учасників здійснюються у електронній формі.

За допомогою цифрової платформи об'єднуються та взаємодіють інформаційні системи різних органів публічної влади та приватних структур, що дозволяє здійснювати оперативний обмін даними, які містяться у базах даних. Це створює передумови для розвитку електронної міжвідомчої взаємодії «без паперового» судового діловодства.

Важливість державних цифрових платформ полягає в унікальній можливості рівного доступу всіх органів державної влади, включаючи суди, до передових, перспективних і дорогих у впровадженні цифрових інноваційних технологій. Ця обставина дозволить унеможливити «точкову», внутрішньовідомчу інформатизацію органів влади внаслідок впровадження окремих державних інформаційних систем, якою є ЄСІТС «Електронний суд».

Висновок. Судова цифрова платформа є способом реалізації функцій судової влади у цифровому середовищі. Уявлення про судову технологічну платформу включає організаційні, функціональні та технологічні аспекти.

Як організаційна структура судової системи цифрова платформа розглядається як просторова територія, що об'єднує суб'єктів судочинства при здійсненні онлайн правосуддя. Це розширює зміст права фізичних та юридичних осіб на судовий захист шляхом включення права на віддалену участь при розгляді судом справи.

У технологічному аспекті судова цифрова платформа є сукупність інформаційних технологій та електронних сервісів, що розуміється як цифрова інфраструк-

тура судової системи. У функціональному аспекті судова цифрова платформа – певний алгоритм взаємодії суду та учасників судочинства.

Список використаних джерел:

1. Директива ЄС (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text.
2. Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину: Рішення Вищої ради правосуддя від 01.04.2021 р. № 763/0/15-21. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text>.
3. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
4. Рішення Ради суддів України від 11.06.2021 р. № 18. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr018414-21#n2>.
5. Кобенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифрування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? *Юридична газета online*. 17.03.2023. № 1–2 (759–760).
6. Комітет цифрової трансформації інформує про сервіси на основі відкритих даних, які допомагають будувати прозору та демократичну країну. URL. https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236554.html.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 27.04.2021 р. № 1416-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>.

References:

1. Dyrektyva YeS (IeS) 2019/790 vid 17 kvitnia 2019 roku pro avtorske pravo i sumizhni prava na Yedynomu tsyfrovomu rynku ta pro vnesennia zmin do dyrektyv 96/9/IeS ta 2001/29/IeS [EU Directive (EU) 2019/790 of April 17, 2019 on copyright and related rights in the Single Digital Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EU]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#Text [in English].
2. Pro nadannia unifikovanykh rekomendatsii dlia sudiv usikh instantsii ta yurysdyktsii shchodo bezpechnoi roboty v umovakh karantynu: Rishennia Vyschoi rady pravosuddia vid 01.04.2021 r. № 763/0/15-21 [On providing unified recommendations for courts of all instances and jurisdictions regarding safe work in quarantine conditions: Decision of the High Council of Justice of April 1, 2021 No. 763/0/15-21]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok funktsionuvannia okremykh pidsystem Yedynoi sudovoi informatsiino-telekomunikatsiinoi systemy: Rishennia Vyschoi rady pravosuddia vid 17.08.2021 r. № 1845/0/15-21 [On the approval of the Regulation on the procedure for the functioning of individual subsystems of the Unified Judicial Information and Telecommunication System: Decision of the High Council of Justice August 17, 2021 No. 1845/0/15-21. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> [in Ukrainian].
4. Rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 11.06.2021 r. № 18 [Decision of the Council of Judges of Ukraine of June 11, 2021 No. 18]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr018414-21#n2> [in Ukrainian].
5. Kobenko, O. (2023). Maibutnie onlain-sudiv v Ukraini: otsyfrovuvannia naiavnykh protsesiv chy tsyfrova transformatsiia pravosuddia? [The future of online courts in Ukraine: digitization of existing processes or digital transformation of justice?]. *Yurydychna hazeta online (Online legal newspaper)*. No. 1–2 (759–760) [in Ukrainian].
6. Komitet tsyfrovoy transformatsii informuie pro servisy na osnovi vidkrytykh danykh, yaki dopomahaiut buduvaty prozoru ta demokratychnu krainu [The Digital Transformation Committee informs about services based on open data that help build a transparent and democratic country]. Retrieved from https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/236554.html [in Ukrainian].
7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia poetapnoho vprovadzhennia Yedynoi sudovoi informatsiino-telekomunikatsiinoi systemy: Zakon Ukrainy vid 27.04.2021 r. № 1416-IX [On making changes to some legislative acts of Ukraine to ensure the phased implementation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System: Law of Ukraine of April 27, 2021 No. 1416-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text> [in Ukrainian].

УДК 342.951:351.82

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-7>

Когут Володимир Михайлович,

кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3286-9016>

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ У ПРОТОКОЛАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Гарантування безпеки дорожнього руху – пріоритет для України. Держава встановлює норми регулювання, стандарти та правила для транспорту, а також вимоги до технічного стану обладнання та кваліфікації учасників руху. Однак, основна увага зосереджується на дієвості правил дорожнього руху. Проблема відповідальності за порушення правил дорожнього руху (надалі також – ПДР) є актуальною, особливо в умовах постійного розвитку транспортної системи та міжнародного співробітництва. Мета статті – проаналізувати судову практику щодо відповідальності за порушення ПДР та виявити вплив неправильного цитування Правил на прийняття судами рішень.

Автором розглядаються випадки, коли відсутнє посилання на відповідні положення ПДР у протоколі, або їх неправильне зазначення мають наслідком неможливість розгляду справи про адміністративне правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, а саме: 1) помилки у виборі пункту ПДР або його не зазначення; 2) посилання на пункт ПДР без роз'яснення у протоколі, яким чином відбулося порушення вимог законодавства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху; 3) зазначення у протоколах про адміністративні правопорушення більш ніж одного пункту ПДР, який вважають порушеним; 4) відсутність єдності у судовій практиці з приводу застосування окремих положень ПДР; 5) бланкетний характер частини норм ПДР, що передбачає необхідність звернення до численних ДСТУ.

У статті також розглядаються процесуальні можливості суду у випадку встановлення однієї з вищенаведених ситуацій. У випадку, якщо наявні вищенаведені проблеми застосування положень ПДР, суд позбавлений можливості прийняти законне та обґрунтоване рішення по адміністративній справі, що має наслідком: 1) повернення адміністративного матеріалу на доопрацювання або 2) закриття справи, оскільки суддя позбавлений можливості встановити наявність вини особи у вчиненні правопорушення або 3) закриття провадження у справі у зв'язку з іншими обставинами, передусім, закінченням строків накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КУпАП. Вибір одного з цих варіантів, а саме: чи повертати матеріали справи на доопрацювання, чи закрити провадження належить до дискреційних повноважень суду.

Ключові слова: *правила дорожнього руху, провадження у справах про адміністративне правопорушення, проблеми правозастосування, оформлення матеріалів у справах про адміністративне правопорушення, судовий розсуд.*

Kohut Volodymyr. PROCEDURAL REFLECTION OF VIOLATIONS OF ROAD TRAFFIC RULES IN PROTOCOLS OF ADMINISTRATIVE OFFENSES

Ensuring road safety is a priority for Ukraine. The state establishes regulations, standards, and rules for transportation, as well as requirements for the technical condition of equipment and the qualifications of road users. However, the primary focus is on the effectiveness of road traffic rules. The issue of responsibility for violations of road traffic rules (hereinafter also referred to as RTR) is pertinent, especially in the context of ongoing development of the transportation system and international cooperation. The purpose of the article is to analyze the judicial practice regarding responsibility for violations of traffic rules and to identify the impact of incorrect citation of the Rules on the decisions made by the courts.

The author examines cases where the absence of references to relevant provisions of the RTR in the protocol, or their incorrect specification, result in the impossibility of considering cases of administrative offenses in the field of road safety. Specifically: 1) errors in selecting the RTR section or its omission; 2) failure to reference the

specific section of the Road Traffic Regulations without explanation in the protocol, indicating how the violation of legislation regarding road safety occurred; 3) Mentioning in the protocols of administrative offenses more than one section of the RTR considered violated; 4) lack of unity in judicial practice regarding the application of specific provisions of the Road Traffic Regulations; 5) blanket nature of certain RTR norms, necessitating reference to numerous State Standards.

The article also examines the procedural options available to the court in the event of establishing one of the aforementioned situations. If the aforementioned issues regarding the application of the rules of the road are present, the court is deprived of the opportunity to make a lawful and well-founded decision in the administrative case, resulting in: 1) returning the administrative material for revision or 2) closing the case, as the judge is unable to establish the guilt of the person in committing the offense, or 3) closing the proceedings in the case due to other circumstances, primarily the expiration of the deadlines for imposing administrative penalties, as provided for in Article 38 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. The choice between returning case materials for further refinement or closing proceedings falls within the discretionary powers of the court.

Key words: road traffic rules, proceedings in cases of administrative offenses, issues of legal application, documentation in cases of administrative offenses, judicial discretion.

Вступ. Гарантування безпеки дорожнього руху є одним з пріоритетних завдань України. Для цього держава встановлює правові та соціальні норми регулювання порядку руху, а також визначає стандарти і правила для різних видів транспорту, вимоги до технічного стану обладнання і дорожньої техніки, а також кваліфікаційні вимоги до водіїв та інших учасників дорожнього руху. Тим не менш, головна прив'язка втручання держави у регулювання цих відносин стосується власне забезпечення дієвості правил дорожнього руху (надалі також – ПДР).

Нормативно-правове регулювання цієї сфери охоплює Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (надалі також – КУпАП) [1], Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, Закони України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 № 3353-XII, «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР тощо, а також численні підзаконні нормативно-правові акти, зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила дорожнього руху» від 10.10.2001 № 1306 [2]. У Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року від 21 жовтня 2020 р. № 1360-р недосконалість правового механізму та нормативно-правового регулювання у сфері безпеки дорожнього руху, а також низький рівень власної відповідальності за дотримання ПДР вказано як одні з основних проблем незадовільного рівня безпеки дорожнього руху в Україні [3].

Питання дотримання, виконання та застосування ПДР є актуальними повсякчас. Не лише створення нових видів транспортних засобів та розширення транспортної інфраструктури, але і «стирання» міждержавних кордонів вимагають постійного удосконалення та адаптації вимог у сфері дорожнього руху до нових умов. Найбільш гостро у цьому контексті поставлено питання адміністративної та кримінальної відповідальності як міри впливу держави у особі її уповноважених органів на порушників вимог у сфері експлуатації транспортних засобів та безпеки дорожнього руху.

У науковій літературі питанням гармонізації вітчизняних та зарубіжних вимог до безпеки дорожнього руху присвячені публікації М. Г. Колодяжного, Копотун І. М. та Рудик М. М., Анохін А. А., Батиргарєва В. С., Давидова Н. В., Приходько В. І., Дідик Н. І., Сивак Ю. М., Головкін Б. М., Калініна А. В., Стрижак А. О. та Голіна В. В. присвячують свої дослідження адміністративним та кримінальним правовим механізмам забезпечення безпеки дорожнього руху. Безпосередньо питання притягнення до відповідальності за правопорушення, що вчиняються у сфері дорожнього руху, розкриті у напрацюваннях В. А. Мисливого, І. І. Риндюк, С. С. Вітвіцького, М. Ю. Веселова, Р. М. Пилипів, О. В. Новікова, К. О. Полтави, Плугатира М. В. та деяких інших.

Метою статті є проаналізувати судову практику загальних судів за перший квар-

тал 2024 року та визначити, у яких випадках помилки при складанні процедурних / процесуальних документів у частині застосування положень ПДР мають наслідок закриття провадження у справі.

Матеріали і методи. Пропонована стаття являє собою емпіричне дослідження судової практики на предмет впливу правильного посилання на ПДР на можливість притягнення до адміністративної відповідальності. Методологія дослідження передбачає аналіз судової практики з урахуванням положень законодавства, передусім КУпАП, які впливають на прийняття рішень у справах про порушення ПДР. Застосування статистичних методів дозволить об'єктивно оцінити вплив правильного цитування Правил дорожнього руху на результати адміністративних справ. Висвітлення судової практики різних регіонів може допомогти зрозуміти, які існують відмінності у впливі правильного цитування Правил дорожнього руху на адміністративну відповідальність. Результати дослідження мають на меті виявити тенденції та зрозуміти, як правильне цитування ПДР впливає на рішення судів у справах про притягнення до адміністративної відповідальності.

Результати. Станом на початок 2024 року 10-та глава Кодексу України про адміністративні правопорушення (статті 109-148⁵), яка присвячена порушенням, пов'язаним з транспортом, в сфері дорожнього господарства та зв'язку, включає 63 статті. Більшість з них є бланкетними, тобто такими, що потребують уточнення шляхом звернення до інших нормативних документів.

З початку 2024 року єдиний державний реєстр судових рішень налічує дещо більше ніж п'ятдесят тисяч постанов у справах про адміністративні правопорушення, які пов'язані з порушеннями положень ПДР. Близько 6% від вказаної кількості – постанови про закриття провадження у зв'язку з відсутністю події і складу правопорушення. При цьому, більшість з вказаних проваджень закриті через недоліки процесуальних документів, передусім, протоколів про адміністративне правопорушення у частині засто-

сування положень ПДР. Основні проблеми полягають у: 1) неналежному обґрунтуванні, яким чином відбулося порушення ПДР та 2) помилки власне при визначенні пункту ПДР, який підлягає застосуванню.

Згідно зі ст. 256 КУпАП, у протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності; місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; інші відомості, необхідні для вирішення справи.

Об'єктивна сторона адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху описана у диспозиціях статей глави 10 КУпАП та може виступати у формі формального складу та матеріального складу. Прикметно, що як у першому, так і другому випадку, караним є саме порушення певних правил чи стандартів, які регулюють відносини у сфері транспорту. Навіть у матеріальних складах, причинний зв'язок в автотранспортних правопорушеннях відрізняється тим, що він встановлюється не між діями водія та наслідками, що настали, а між порушеннями Правил дорожнього руху й відповідними наслідками. При цьому не передбачається відповідальність особи, яка порушила Правила дорожнього руху примусово через аварійну ситуацію, створену іншою особою, що брала участь у дорожньому русі. Також не передбачається адміністративна відповідальність у випадку, коли шкода не була заподіяна в результаті порушення правил дорожнього руху [4]. Таким чином, від того, наскільки повно буде розкрито суть порушення ПДР, залежить можливість законного притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Суд розглядає справу лише в межах складу адміністративного правопорушення, який зазначений у протоколі, й самостійно не може встановлювати склад адміністративного правопорушення, обставини його вчинення та

кваліфікацію [5]. У випадку, якщо під час розгляду справи суд встановить, що зазначена у протоколі про адміністративне кваліфікація діянь особи не відповідає фактичним обставинам справи, то навіть якщо на переконання суду вбачається інший склад правопорушення, суд позбавлений можливості пере-кваліфікувати діяння та притягнути особу до відповідальності.

У випадку, якщо при розгляді справи суд дійде до висновку, що протокол не відповідає вимогам КУпАП, він має можливість повернути такий протокол на доопрацювання. Вказане повній мірі відповідає роз'ясненням, викладеним у абз. 5 п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 14 від 23.12.2005 [6; 7].

Варто зазначити, що у випадку повернення справи на доопрацювання, строки притягнення особи до відповідальності не зупиняються. Вказане доволі часто призводить до того, що матеріали повертаються до суду з пропуском строку у три місяці, і суд закриває провадження у справі на підставі п. 7) ч. 1 ст. 247 КУпАП [8].

Випадки, коли відсутнє посилання на відповідні положення ПДР у протоколі або їх неправильне зазначення мають наслідком неможливість розгляду справи про адміністративне правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, є такі:

1. Помилки у виборі пункту ПДР. Найчастіше ця ситуація має місце при кваліфікації дій особи за тими статтями, які у одній зі своїх частин містять декілька самостійних складів правопорушень. Так, наприклад, частина перша ст. 130 КУпАП передбачає відповідальність за: 1) керування транспортними засобами особами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції; 2) передачу керування транспортним засобом особі, яка перебуває у стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів та 3) відмову особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, нарко-

тичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Провести відмінність між ними при кваліфікації діяння мають відповідні вимоги, які закріплені у ПДР. Так, пункт 2.5 ПДР передбачає обов'язок водія на вимогу поліцейського пройти в установленому порядку медичний огляд з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції; пунктами 2.9 «а» та «г» ПДР встановлено заборону керувати транспортним засобом у стані сп'яніння, а також передавати керування транспортним засобом особам, які перебувають у такому стані [2]. У випадку, якщо описана у протоколі суть правопорушення не відповідає пункту ПДР, який, на переконання уповноваженої на складання протоколу, було порушено, вважається, що в діях особи відсутнє інкриміноване правопорушення.

Поширеною помилкою, яку допускають працівники Національної поліції при оформленні матеріалів у справах про адміністративні правопорушення, є зазначення п. 2.9 «а» ПДР замість п. 2.5 ПДР [9]. Нерідко зустрічаються і випадки, коли взагалі відсутнє посилання на ПДР [10; 11].

2. Наступним вартим уваги є випадок посилання на пункт ПДР без роз'яснення у протоколі, яким чином відбулося порушення вимог законодавства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху (тобто, які діяння особи стали причиною порушення вимог ПДР). За висновками суду, не зазначення у протоколі про адміністративне правопорушення суті вчиненого особою правопорушення (тобто, які саме протиправні дії вчинено), а лише посилання на порушення нею вимог Правил дорожнього руху, не може вважатися належним розкриттям суті цього правопорушення [12; 13].

3. На відміну від двох вищенаведених пунктів, наступний випадок не є таким однозначним та існують два взаємо протилежні підходи судів до вирішення справи та винесення у ній рішення. Цей випадок – зазначення у

протоколах про адміністративні правопорушення більш ніж одного пункту ПДР, який вважають порушеним. Так, наприклад, матеріалами справи Ренійського районного суду від 15 квітня 2024 року № 510/1354/23 встановлено, що особа керувала транспортним засобом, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння. У протоколі, однак, міститься посилання на п. 2.5 та п. 2.9 «а» Правил дорожнього руху України, тобто одночасно і перебування у стані сп'яніння і відмова від проходження огляду на відповідний стан, що є взаємовиключним. Однак вказане не стало перешкодою для притягнення винного до відповідальності [14]. Натомість, у справі від 04 жовтня 2023 року № 179/1533/23 за аналогічних обставин суд констатував, що інкримінування водієві одночасного порушення п. 2.5 ПДР із констатацією у суті правопорушення про керування в стані алкогольного сп'яніння (п. 2.9 «а» ПДР) є неприпустимим і таким, що порушує право особи на захист від конкретно сформульованого звинувачення [15; 16].

4. Цікавою на сьогоднішній день є також ситуація, яка склалася з приводу застосування пункту 1.10 ПДР України, який містить визначення того, хто вважається водієм. Водій – особа, яка керує транспортним засобом і має посвідчення водія (посвідчення тракториста-машиніста, тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, тимчасовий талон на право керування транспортним засобом) відповідної категорії. Водієм також є особа, яка навчає керуванню транспортним засобом, перебуваючи безпосередньо в транспортному засобі. Значна частина статей КУпАП мають суб'єктом правопорушення саме «водія» (ст. 121-121², 122², 122⁴ КУпАП тощо). У зв'язку з цим, існує неоднозначна судова практика щодо притягнення до відповідальності за правопорушення осіб, які не набули або були позбавлені права керування транспортним засобом. У одній частині проваджень справ закривається у зв'язку з відсутністю події і складу правопорушення (відсутній суб'єкт) [17-19], а в інших – особа притягається до відповідальності [20-22].

5) Останнім випадком проблемного застосування ПДР при притягненні особи до адміністративної відповідальності, на який варто звернути увагу, є необхідність звернення до численних ДСТУ для правильного розуміння змісту ПДР. Так, наприклад, розділ 31 ПДР передбачає необхідність забезпечувати відповідність транспорту вимогам стандартів, що стосуються безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища, а також правил технічної експлуатації, інструкцій підприємств-виробників та іншої нормативно-технічної документації. Таким чином, у випадку вчинення правопорушення, що пов'язане з необхідністю встановлення наявності технічних несправностей транспортного засобу, уповноваженій особі, що складає протокол про адміністративне правопорушення, необхідно також доводити, що має власне технічна несправність, що забороняє його експлуатацію, а не просте пошкодження автомобіля [23].

У випадку, якщо наявні вищенаведені проблеми застосування положень ПДР, суд позбавлений можливості прийняти законне та обгрунтоване рішення по адміністративній справі, що має наслідком:

- 1) повернення адміністративного матеріалу на доопрацювання [24] або
- 2) закриття справи, оскільки суддя позбавлений можливості встановити наявність вини особи у вчиненні правопорушення [25] або
- 3) закриття провадження у справі у зв'язку з іншими обставинами, передусім, закінченням строків накладення адміністративного стягнення, передбачених ст. 38 КУпАП [26].

Вибір одного з цих варіантів, а саме: чи повертати матеріали справи на доопрацювання, чи закрити провадження належить до дискреційних повноважень суду.

Висновки. Як впливає вищенаведеного, у справах про адміністративні правопорушення, які вчиняються у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, правильне оформлення процесуальних документів має вирішальне значення для прийняття рішення про притягнення особи до відповідальності. Такі

формальні недоліки, як неправильне посилення на пункт ПДР чи його не зазначення у протоколі, призводять до неможливості розгляду справи та, залежно від практики того чи іншого суду, можуть мати наслідком повернення матеріалів на доопрацювання, що нерідко призводить до закриття провадження у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, або ж

до закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю у діях особи події і складу правопорушення.

Подальші дослідження у цьому напрямку можуть бути спрямовані на висвітлення відмінностей у судовій практиці щодо реагування на допущені у протоколах про адміністративні правопорушення неточності при застосуванні положень ПДР.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306.
3. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1360-р.
4. Постанова Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області у справі від 20 лютого 2024 року № 308/302/24 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117136261>.
5. Постанова Красилівського районного суду Хмельницької області у справі від 07 лютого 2024 року № 677/1768/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116861996>.
6. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: Постанова Пленуму Верховного Суду України №14 від 23.12.2005.
7. Постанова Срібнянського районного суду Чернігівської області у справі від 04 січня 2024 року № 746/545/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116107933>.
8. Ухвала Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя у справі від 06 листопада 2017 року № 3575/2дп/15-17. URL: <https://hcj.gov.ua/en/doc/doc/26092>.
9. Постанова Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області у справі від 27 лютого 2024 року № 686/1775/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117292021>.
10. Постанова Новоушицького районного суду Хмельницької області у справі від 05 березня 2024 року № 680/172/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117438123>.
11. Постанова Житомирського районного суду Житомирської області у справі від 16 лютого 2024 року № 278/291/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117127197>.
12. Постанова Деснянського районного суду м. Чернігова у справі від 26 лютого 2024 року № 750/2352/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117220094>.
13. Постанова Першотравневого районного суду м. Чернівці у справі від 19 січня 2024 року № 725/9001/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116435285>.
14. Постанова Ренійського районного суду у справі від 15 квітня 2024 року № 510/1354/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118551948>.
15. Постанова Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області у справі від 04 жовтня 2023 року № 179/1533/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113938417>.
16. Постанова Ленінського районного суду м. Миколаєва у справі від 23 січня 2024 року № 489/1010/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116525102>.
17. Постанова Новоселицького районного суду Чернівецької області у справі від 17 квітня 2024 року № 720/566/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118543838>.
18. Постанова Тернівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі від 24 січня 2024 року № 215/259/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116502417>.
19. Постанова Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська у справі від 22 лютого 2024 року № 204/722/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117295651>.
20. Постанова Жовтневого районного суду м. Запоріжжя у справі від 01 квітня 2024 року № 331/540/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118030201>.
21. Постанова Рокитнівського районного суду Рівненської області у справі від 16 січня 2024 року № 571/2193/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116335813>.
22. Постанова Вінницького міського суду Вінницької області у справі від 09 квітня 2024 року № 127/5832/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118305990>.

23. Постанова Прилуцького міськрайонний суду Чернігівської області у справі від 19 березня 2024 року № 742/1302/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117804046>.
24. Постанова Бродівського районного суду Львівської області у справі від 27 жовтня 2023 року № 439/2022/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114494910>.
25. Постанова Дарницького районного суду м. Києва у справі від 23 лютого 2024 року № 753/11755/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117266857>.
26. Постанова Роздільнянського районного суду Одеської області у справі від 12 лютого 2024 року № 511/3611/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116916106>.

References:

1. Kodex Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Kodex Ukrainy vid 07.12.1984 No. 8073-X. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy RSR. 1984. Dodatok do No. 51. St. 1122. [Code of Ukraine on Administrative Offenses: Code of Ukraine of 07.12.1984 No. 8073-X. Bulletin of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. 1984. Supplement to No. 51. Art. 1122] [in Ukrainian].
2. Pro Pravyta dorozhnoho rukhu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.10.2001 No. 1306. [On Road Traffic Rules: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 10.10.2001 No. 1306] [in Ukrainian].
3. Pro skhvalennia Stratehii pidvyshchennia rivnia bezpeky dorozhnoho rukhu v Ukraini na period do 2024 roku: Rozporyadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.10.2020 No. 1360-r. [On Approval of the Road Safety Enhancement Strategy in Ukraine for the Period up to 2024: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21.10.2020 No. 1360-r.] [in Ukrainian].
4. Postanova Uzhhorods'koho miskrayonnoho sudu Zakarpats'koyi oblasti u spravi vid 20 lyutoho 2024 roku № 308/302/24. [Resolution of the Uzhhorod City District Court of the Zakarpattia Region in case No. 308/302/24 dated February 20, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117136261> [in Ukrainian].
5. Postanova Krasylivs'koho rayonnoho sudu Khmel'nyts'koyi oblasti u spravi vid 07 lyutoho 2024 roku № 677/1768/23. [Resolution of the Krasyliv District Court of the Khmelnytskyi Region in case No. 677/1768/23 dated February 07, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116861996> [in Ukrainian].
6. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro deiaki zlochyny proty bezpeky dorozhn'oho rukhu ta ekspluatatsii transportu, a takozh pro administratyvni pravoporushennia na transporti: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy №14 vid 23.12.2005 [On the practice of application of legislation by the courts of Ukraine in cases of certain crimes against road safety and transport operation, as well as administrative offenses in transport: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine No. 14 dated December 23, 2005] [in Ukrainian].
7. Postanova Sribnyans'koho rayonnoho sudu Chernihivs'koyi oblasti u spravi vid 04 sichnia 2024 roku № 746/545/23. [Resolution of the Sribnyansky District Court of the Chernihiv Region in case No. 746/545/23 dated January 04, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116107933> [in Ukrainian].
8. Ukvala Druhoi dyscyplinarnoyi palaty Vyshchoyi rady pravosuddya u spravi vid 06 listopada 2017 roku № 3575/2dp/15-17. [Ruling of the Second Disciplinary Chamber of the High Council of Justice in case No. 3575/2dp/15-17 dated November 06, 2017]. Retrieved from: <https://hcj.gov.ua/en/doc/doc/26092> [in Ukrainian].
9. Postanova Khmel'nyts'koho miskrayonnoho sudu Khmel'nyts'koyi oblasti u spravi vid 27 lyutoho 2024 roku № 686/1775/24. [Resolution of the Khmelnytskyi City District Court of the Khmelnytskyi Region in case No. 686/1775/24 dated February 27, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117292021> [in Ukrainian].
10. Postanova Novoushyts'koho rayonnoho sudu Khmel'nyts'koyi oblasti u spravi vid 05 bereznia 2024 roku № 680/172/24. [Resolution of the Novoukrainka District Court of the Khmelnytskyi Region in case No. 680/172/24 dated March 05, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117438123> [in Ukrainian].
11. Postanova Zhytomyrskoho raionnoho sudu Zhytomyrskoyi oblasti u spravi vid 16 lyutoro 2024 roku № 278/291/24. [Resolution of the Zhytomyr District Court of Zhytomyr Region in case No. 278/291/24 dated February 16, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117127197> [in Ukrainian].
12. Postanova Desnianskoho raionnoho sudu m. Chernihova u spravi vid 26 lyutoro 2024 roku № 750/2352/24. [Resolution of the Desniansky District Court of Chernihiv in case No. 750/2352/24 dated February 26, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117220094> [in Ukrainian].
13. Postanova Pershotravnevoho raionnoho sudu m. Chernivtsi u spravi vid 19 sichnia 2024 roku № 725/9001/23. [Resolution of the Pershotravnevy District Court of Chernivtsi in case No.

725/9001/23 dated January 19, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116435285> [in Ukrainian].

14. Postanova Reniyskoho raionnoho sudu u spravi vid 15 kvitnia 2024 roku № 510/1354/23. [Resolution of the Reni District Court in case No. 510/1354/23 dated April 15, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118551948> [in Ukrainian].

15. Postanova Mahdalynivskoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoyi oblasti u spravi vid 04 zhovtnia 2023 roku № 179/1533/23. [Resolution of the Mahdalynivsky District Court of Dnipropetrovsk Region in case No. 179/1533/23 dated October 04, 2023]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113938417> [in Ukrainian].

16. Postanova Leninskoho raionnoho sudu m. Mykolayeva u spravi vid 23 sichnia 2024 roku № 489/1010/23. [Resolution of the Leninsky District Court of Mykolaiv in case No. 489/1010/23 dated January 23, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116525102> [in Ukrainian].

17. Postanova Novoselitskoho raionnoho sudu Chernivets'koyi oblasti u spravi vid 17 kvitnia 2024 roku № 720/566/24. [Resolution of the Novoselytsk District Court of Chernivtsi Region in case No. 720/566/24 dated April 17, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118543838> [in Ukrainian].

18. Postanova Ternivskoho raionnoho sudu mista Kryvoho Rohu Dnipropetrovskoyi oblasti u spravi vid 24 sichnia 2024 roku № 215/259/24. [Resolution of the Ternivsky District Court of the city of Kryvyi Rih in case No. 215/259/24 dated January 24, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116502417> [in Ukrainian].

19. Postanova Krasnohvardiyskoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska u spravi vid 22 лютого 2024 року № 204/722/24. [Resolution of the Krasnogvardiysk District Court of Dnipropetrovsk in case No. 204/722/24 dated February 22, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117295651> [in Ukrainian].

20. Postanova Zhovtnevoyi raionnoho sudu m. Zaporizhzhia u spravi vid 01 kvitnia 2024 roku № 331/540/24. [Resolution of the Zhovtnevy District Court of Zaporizhzhia in case No. 331/540/24 dated April 01, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118030201> [in Ukrainian].

21. Postanova Rokytnivskyi raionnoho sudu Rivnens'koyi oblasti u spravi vid 16 sichnia 2024 roku № 571/2193/23. [Resolution of the Rokytnivskyi District Court of Rivne Region in case No. 571/2193/23 dated January 16, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116335813> [in Ukrainian].

22. Postanova Vinnytskoho miskoho sudu Vinnyts'koyi oblasti u spravi vid 09 kvitnia 2024 roku № 127/5832/24. [Resolution of the Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region in case No. 127/5832/24 dated April 09, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118305990> [in Ukrainian].

23. Postanova Pryluts'koho miskraionnyi sudu Chernihivskoyi oblasti u spravi vid 19 bereznia 2024 roku № 742/1302/24. [Resolution of the Pryluky City District Court of Chernihiv Region in case No. 742/1302/24 dated March 19, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117804046> [in Ukrainian].

24. Postanova Brodivs'koho raionnoho sudu Lvivskoyi oblasti u spravi vid 27 zhovtnia 2023 roku № 439/2022/23. [Resolution of the Brodivsky District Court of Lviv Region in case No. 439/2022/23 dated October 27, 2023]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114494910> [in Ukrainian].

25. Postanova Darnyts'koho raionnoho sudu m. Kyieva u spravi vid 23 liutogo 2024 roku № 753/11755/23. [Resolution of the Darnytskyi District Court of Kyiv in case No. 753/11755/23 dated February 23, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117266857> [in Ukrainian].

26. Postanova Rozdilnyans'koho raionnoho sudu Odeskoyi oblasti u spravi vid 12 liutogo 2024 roku № 511/3611/23. [Resolution of the Rozdilnyansky District Court of Odesa Region in case No. 511/3611/23 dated February 12, 2024]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116916106> [in Ukrainian].

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-8>

Рибницька Олена Миколаївна,

викладач кафедри права

Національної безпеки та правової роботи,

Військово-юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

вулиця Динамівська, 4, Харків, 61023, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5382-3882>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОДНІЄЇ ЗІ СФЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті автор досліджує проблемні питання забезпечення публічної безпеки як сфери національної безпеки під час дії воєнного стану. По-перше, автор стикається з колізіями в законодавстві, щодо застосування термінів «публічна безпека», «публічний порядок», «громадська безпека» та «громадський порядок», що у свою чергу ускладнює трактування законодавства та використання норм. Аналізуючи наукові праці вітчизняних науковців та чинні законодавчі акти автор робить висновок, що поняття «публічна безпека» та «громадська безпека» взаємозамінні і трактує цей термін як захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз. По-друге, автор наводить аргументи того, що публічна безпека – це сфера національної безпеки, з чого у свою чергу випливає, що на суб'єктів які покликані забезпечувати національну безпеку також покладені обов'язки та останні наділені повноваженнями, щодо забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану. По-третє, у статті досліджуються особливості забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану та права, обов'язки і повноваження суб'єктів її забезпечення. Автор приводить приклади спеціальних прав якими наділяються суб'єкти забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану. Також у статті зазначається про взаємодію між Національною гвардією України та Національною поліцією України для забезпечення публічної безпеки у мирний час і під час дії особливого правового режиму воєнного стану. У висновках автор пропонує закріпити в законодавстві України поняття «публічна безпека» та пропонує своє тлумачення даного терміну, зазначає перелік суб'єктів на яких покладені обов'язки забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану, вказує на особливості застосування прав та повноважень останніх. Висловлює свої пропозиції щодо подальших досліджень з обраної проблематики.

Ключові слова: національна безпека, публічна безпека, громадська безпека, воєнний стан.

Rybytska Olena. ENSURING PUBLIC SECURITY AS ONE OF THE SPHERES OF NATIONAL SECURITY DURING THE ACTION OF THE STATE OF MARTIAL

In the article, the author examines the problematic issues of ensuring public security as a national security sphere during martial law. First, the author is faced with conflicts in the legislation regarding the use of the terms "public safety", "public order", "public safety" and "public order", which in turn complicates the interpretation of legislation and the use of norms. Analyzing the scientific works of domestic scientists and current legislative acts, the author concludes that the concepts of "public safety" and "public safety" are interchangeable and interprets this term as the protection of interests, rights, and freedoms of a person and a citizen vital to society and the individual, the provision of which is a priority task of the security forces, other state bodies, local self-government bodies, their officials and the public, who carry out coordinated measures to implement and protect national interests from the influence of threats. Secondly, the author provides arguments that public security is a sphere of national security, which implies that the subjects who are called to ensure national security are also assigned responsibilities and the latter are empowered to ensure public security under martial law. Thirdly, the article examines the peculiarities of ensuring public security during martial law and the rights, duties, and powers of the subjects of its provision. The author gives examples of special rights granted to subjects of public security during martial law. The article also mentions the interaction between the National Guard of Ukraine and the National Police of Ukraine to ensure public safety in peacetime and during the operation of a special legal regime of martial law. In the conclusions, the author suggests enshrining the concept of "public security" in the legislation of Ukraine and offers his interpretation of

this term, notes the list of subjects entrusted with the duties of ensuring public security during martial law, indicates the peculiarities of the application of the latter's rights and powers. Makes suggestions for further research on the selected issue.

Key words: national security, public security, public safety, martial law.

Вступ. Стратегія національної безпеки прийнята рішенням Ради національної безпеки та оборони України та введена в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 прямо зазначає, що ми творимо Україну вільною, заможною, безпечною державою, де панує право, де держава захищає громадян і суспільство, де кожен може реалізувати свої таланти і здібності, де люди дихають чистим повітрям, п'ють чисту воду та з якою пов'яжуть долю наші діти й онуки. Громадянин має відчувати себе у безпеці. Україна рішуче налаштована на утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності усіх перед законом [1]. Сьогодні, в реаліях повномасштабної війни російської федерації проти України безпека виступає найважливішою базовою потребою, необхідною умовою сталого розвитку людини, громадянина, держави загалом. Підґрунтям, основним критерієм забезпечення безпеки виступає захист прав і свобод, інтересів людини і громадянина, суспільства, держави, які в демократичному соціумі встановлюються і регулюються законом. Національна безпека доволі широке поняття, як в науковому так і на законодавчому рівнях, яке включає в себе такі родові поняття як: публічна безпека, воєнна безпека, інформаційна безпека та інше. Забезпечення публічної безпеки є одним із пріоритетних завдань національної безпеки України. Важливість спричинена створенням стану захищеності прав і свобод громадян, їх життя та здоров'я, запобіганням злочинів та проступків, повагою до честі й людської гідності, дотриманням норм моралі і громадського порядку. Актуальність забезпечення публічної безпеки об'єктивно підвищується в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації. У зв'язку з чим 24 лютого 2022 р. Указом Президента України було введено воєнний стан на всій території держави, який встановлює особливий право-

вий режим, у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Особливостями правового режиму воєнного стану є тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень, що, у свою чергу, зумовлює особливі умови адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки уповноваженими суб'єктами сектору безпеки і оборони України. Питання забезпечення публічної безпеки досліджували як вітчизняні науковці так і закордонні колеги. Найбільш активно у цьому напрямі працювали та приділяли увагу такі вчені, як: О.М. Бандурка, О.В. Батраченко, А.П. Головін, Б.В. Деревянко, М.І. Додін, Р.А. Калюжний, А.М. Колодій, В.К. Колпаков, Р.С. Мельник, П.П. Михайленко, В.В. Пахомов, Ю.І. Римаренко, Г.П. Ситник, Ю.О. Тихомиров, М.П. Ткач, В.Г. Фатхутдінов, В.І. Шакур, О.С. Юнін, С.С. Яценко та інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць та комплексних досліджень, напрацювання присвячені забезпеченню публічної безпеки, як однієї зі сфер національної безпеки в умовах воєнного стану, майже відсутні в українській юридичній науці. Також, недостатньо дослідженим з боку науковців та законодавчо-нерегульованими залишаються питання визначення кола суб'єктів на яких державою покладенні обов'язки та повноваження щодо забезпечення публічної безпеки, процеси взаємодії між ними. Усе вищезазначене ще раз наголошує на актуальності та важливості дослідження питання забезпечення публічної безпеки, як однієї зі сфер національної безпеки в умовах особливого правового режиму воєнного стану.

Матеріали та методи. Методами, які використовувались під час дослідження і склали методологічну основу були такі як: метод гер-

меневтики, за допомогою якого опрацьовані тексти нормативно-правових актів України; діалектичний метод за допомогою якого було виявлено місце і роль публічної безпеки в системі національної безпеки; порівняльний метод завдяки якому було з'ясовано особливості інтерпретації публічної безпеки в нормативно-правових актах та працях науковців; спеціально-юридичний метод, завдяки якому сформовано висновки щодо вирішення проблемних питань забезпечення публічної безпеки під час дії особливого правового режиму воєнного стану. Вищевказані методи дозволили отримати обґрунтовані та логічно вивірені висновки.

Результати. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Забезпечення національної безпеки та оборони, територіальної цілісності та недоторканості кордонів, збереження української державності як такої покладено на сектор безпеки і оборони України, який у свою чергу складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сил безпеки; сил оборони; оборонно-промислового комплексу; громадян та громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України. Зважаючи на те, що дане дослідження здійснюється щодо питань забезпечення безпеки, нас цікавить саме суб'єктивний склад сил безпеки. Вищевказаний Закон України до сил безпеки відносить – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією України та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України [2]. Розгляд національної безпеки держави як стану суспільних відносин, що урегульовані нормами права, і в теоретичному, і в практич-

ному плані зумовлює необхідність виділення в усій системі цих відносин – політичної, економічної, публічної, духовної, воєнної, науково-технологічної, соціальної, екологічної та інших видів безпеки, що виступають як сфери або види національної безпеки країни. Спираючись на вищевказане слід констатувати, що публічна безпека є сферою національної безпеки. Досліджуючи проблематику забезпечення національної безпеки під час дії воєнного стану, необхідно звернути увагу на ще один важливий і не врегульований аспект, а саме існування суперечностей між визначеннями «громадська безпека» та «публічна безпека». Аналізуючи нормативно-правові акти національного законодавства, слід відмітити розбіжності у трактуванні та використанні законодавцем термінів «громадська безпека та порядок» та «публічна безпека та порядок». Так, Закон України «Про національну безпеку України» використовує поняття «громадська безпека і порядок» і трактує його, як захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз. У свою чергу Закон України «Про національну поліцію України» оперує таким поняттям як «публічна безпека і порядок». Вітчизняні вчені, такі як В. Г. Фатхутдінов [3], А. Є. Крищенко [4, с. 206–214], вважають недоцільним застосування в законодавстві терміна «публічна безпека», оскільки цей термін, на відміну від поняття «громадська безпека», майже не використовується у текстах нормативно-правових актів, а його використання створює колізії у національному законодавстві про безпеку, оскільки потребує внесення змін, уточнень та доповнень у нормативно-правові акти. Інші вчені ототожнюють терміни «публічна безпека і порядок» та «громадська безпека і громадський порядок» (О. В. Когут [5]), або вказують на необхідність поєднання вищевказаних під-

ходів задля законодавчого визначення понять «публічна безпека» і «громадська безпека» (Н. С. Піх [6, с. 96–104]). Схожу думку у своїх працях висловлює В.С. Барба, який зазначає, що усталені юридичні конструкції «громадський порядок» і «громадська безпека» змінюються на «публічна безпека і порядок», при цьому подекуди ці правові категорії вживаються синонімічно, а подекуди є ототожненими, а тому потребують вірного тлумачення та законодавчого закріплення [7, с. 34]. Третя категорія науковців, таких як О.В. Батраченко стверджують, що поняття «публічна безпека» більш точно відображає сучасні тенденції суспільного та державного розвитку у напрямі, що відповідає пріоритетності життя, здоров'я та особистої безпеки людини та громадянина, її благополуччя та добробуту [8, с. 85]. Аналізуючи вищезазначене можна дійти висновку, що поняття «публічна безпека» і «публічний порядок» є відповідно тотожними за змістом поняттям «громадський порядок» та «громадська безпека». Спираючись на вказане, у подальшому дослідженні будемо використовувати поняття «публічна безпека» і вважати його однойменним до поняття «громадська безпека і порядок».

Перейдімо до визначення особливостей та суб'єктів на які покладені повноваження щодо забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану. Як вже вищезазначалось забезпечення національної безпеки покладається на сили безпеки, які є складовими сектору безпеки і оборони, до їх складу входять правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи. Так як публічна безпека є однією зі сфер національної безпеки можна вважати, що на вищезазначених суб'єктів також поширюються обов'язки та надаються повноваження щодо забезпечення останньої. Таким чином відповідно до п.1 ч.1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію України» завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів

суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [9]. Згідно з ч.4 ст.18 Закону України «Про національну безпеку України» національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок. В умовах дії правового режиму воєнного стану задля забезпечення публічної безпеки на уповноважені органи та підрозділи Національної поліції України покладаються додаткові завдання. Наприклад, такі як несення служби щодо забезпечення публічної безпеки під час дії комендантської години в патрулі, в умовах ведення активних бойових дій під час звільнення окупованих територій; на блокпостах; попередження, припинення та ліквідація групових порушень громадського порядку та масових заворушень; забезпечення посиленої охорони особливо важливих об'єктів; участь у рятуванні людей та надання їм допомоги; забезпечення охорони майна, яке залишилося без догляду та інше. Належне виконання вищезазначених завдань вимагає чіткого та ефективного управління та координації дій, розрахунку сил та засобів, матеріально-технічного забезпечення. Окрім цього, Постановою Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» від 08.07.2020 № 573, закріплено права військовослужбовців Національної поліції, які перебувають в патрулі під час комендантської години, щодо дотримання публічної безпеки, під час дії особливого правового режиму воєнного стану. Останні мають право: 1) затримувати і доставляти в органи або підрозділи Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення; 2) перевіряти в осіб посвідчення, документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, або паспортні документи іноземця, особи без громадянства, документи, що підтверджують законність перебування на території України, та перепустки, а в разі їх відсутності – затри-

мувати відповідних осіб та доставляти в органи або підрозділи Національної поліції для встановлення особи; за потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, які ними перевозяться; 3) вилучати в осіб предмети, які є знаряддям, засобом або предметом правопорушення, і передавати їх органам або підрозділам Національної поліції; 4) тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування або пересування осіб, рух транспортних засобів, зокрема транспортних засобів іноземних, консульських установ чи представництв міжнародних організацій; виводити осіб з окремих ділянок місцевості та об'єктів, евакуювати транспортні засоби; 5) входити (проникати) на територію та у приміщення підприємств, установ і організацій, у житлові та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать особам, під час припинення кримінального правопорушення та в разі переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю осіб; 6) використовувати зі службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, що належать особам (за їх згодою), підприємствам, установам і організаціям, за винятком транспортних засобів іноземних консульських установ чи представництв міжнародних організацій, для запобігання вчиненню кримінального правопорушення, переслідування та затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочину або для доставки до лікувальних закладів осіб, які потребують медичної допомоги, проїзду до місця злочину; 7) застосовувати відповідно до законодавства заходи фізичного впливу, зброю і спеціальні засоби [10].

Ще одним суб'єктом забезпечення публічної безпеки є Національна гвардія України. Так відповідно до ч. 5 ст.18 Закону України «Про національну безпеку України» Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних

інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій. Також слід зазначити про взаємодію між Національною гвардією України та Національною поліцією України щодо забезпечення публічної безпеки. Так, відповідно до п. 4 Наказу МВС України від 10.08.2016 № 773, взаємодія між Національною гвардією України та Національною поліцією України здійснюється в межах, визначених законодавством, а саме шляхом: спільного патрулювання нарядами вулиць, площ, парків, скверів, вокзалів, аеропортів, морських та річкових портів, інших публічних (громадських) місць; забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових та спортивних заходів, а також під час заходів у публічних (громадських) місцях за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона; проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення в межах території однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць [11]. Незважаючи на те що перераховані форми взаємодії визначено на мирний час можна констатувати, що вони діють і реалізуються і під час дії особливого правового режиму воєнного стану.

Також до суб'єктів забезпечення публічної безпеки, як сфери національної безпеки належить територіальна оборона. Так відповідно п.9 ч.3 ст.3 до Закону України «Про основи Національного спротиву» одним із завдань, яке є покладається на територіальну оборону є участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах [12]. Територіальна оборона виконує завдання щодо забезпечення публічної безпеки, як в мирний час так і під час дії воєнного стану

самостійно та у взаємодії з підрозділами Національної поліції України.

Слід відмітити, що відповідно до ч.1 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації [13]. Отже в вищезазначеній нормі непрямо, а опосередковано зазначається, що військові адміністрації виступають суб'єктами забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану. Також слід зазначити, що останні будуть спеціальним суб'єктом порівняно з вищенаведеними загальними (Національною поліцією України, Національною гвардією України, територіальною обороною), так як військові адміністрації утворюються лише на територіях де запроваджений воєнний стан, і виконують обов'язки щодо забезпечення публічної безпеки лише під час дії особливого правового режиму воєнного стану.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, слід дійти висновку, що, по-перше, використання двох різних термінів в законодавстві «громадська безпека» і «публічна безпека» для характеристики одного стану, а саме «захищеності життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз» створює велику кількість колізій та суперечностей в нормативно-правових актах. На підставі вказаного пропонується внести зміни до національного законодавства України та закріпити термін «публічна безпека» з наступним його

тлумаченням – «захищеність прав і свобод громадян, їх життя та здоров'я, запобігання та попередження злочинів та проступків, гарантування поваги до честі й людської гідності, дотримання норм суспільної моралі і порядку, що врегульовано правовими та соціальними нормами національного та міжнародного законодавства». По-друге, провівши ґрунтовний аналіз великої кількості нормативно-правових актів можна визначити велике коло суб'єктів забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану, до них слід віднести: Національну поліцію України, Національну гвардію України, територіальну оборону, військові адміністрації та інші, які не досліджувались в даній роботі. По-третє, слід відміти деякі особливості забезпечення публічної безпеки суб'єктами сектору безпеки і оборони та вказати на взаємодію між ним. Таким чином у Законі України «Про Національну поліцію України» зазначається ряд повноважень яких набувають поліцейські лише на період дії правового режиму воєнного стану. Пріоритетними завданнями діяльності Національної поліції в зазначених умовах є попередження, припинення та ліквідація групових порушень громадського порядку та масових заворушень; забезпечення посиленої охорони особливо важливих та інших об'єктів; забезпечення публічного порядку та безпеки; участь у рятуванні людей та надання їм допомоги; забезпечення охорони майна, яке залишилося без догляду; особливості взаємодії з підрозділами Національної гвардії, органами управління та підпорядкованими їм силами цивільного захисту, а також добровольчими формуваннями територіальної оборони, які виражаються в особливих умовах несення служби (за місцем, наприклад на блокпосту; часом, наприклад під час дії комендантської години тощо). Незважаючи на існуючі наукові праці питання забезпечення публічної безпеки, як сфери національної безпеки під час дії воєнного стану, що включає в себе такі підкатегорії, як визначення кола суб'єктів, їх обов'язків та завдань щодо забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану; теоретичне (нормативно-правове) закрі-

плення налагодженої взаємодії між вищеперахованими суб'єктами щодо забезпечення публічної безпеки під час дії воєнного стану; визначення особливостей забезпечення

публічної безпеки під час дії воєнного стану суб'єктами на яких покладені такі обов'язки та повноваження, потребує подальших наукових досліджень, пошуків та доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Дата оновлення 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення 20.04.2024).
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. (дата звернення 20.04.2024).
3. Фатхутдінов В. Г. Частотність операціоналізації та контекстуальність використання терміну «публічна безпека» в Законі України «Про національну поліцію України». URL: <http://goal-int.org/chastotnistoperacionalizaciita-kontekstualnist-vikoristannya-terminupublichna-bezpeka-v-zakoni-ukraini-pronacionalnupoliciyu-ukraini/>.
4. Крищенко А. Є. Особливості визначення терміна «публічна безпека і порядок». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 206–214.
5. Когут О. В. Категорія «публічна безпека та порядок» вітчизняний і зарубіжний досвід. URL: <http://jlsouk.donnu.edu.ua>.
6. Піх Н. С. Особливості нормативноправового застосування терміна «громадська (публічна) безпека і порядок» в Україні на сучасному етапі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 5. С. 96–104.
7. Барба В.Є. Поняття публічної безпеки і порядку як об'єкта взаємодії територіальних підрозділів Національної поліції з органами місцевого самоврядування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Т. 1. С. 32–36.
8. Батраченко О.В. Поняття та ознаки публічної безпеки та порядку як об'єктів адміністративно-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 84–86.
9. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Дата оновлення 29.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 20.04.2024)
10. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. Дата оновлення 14.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.04.2024)
11. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: наказ міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 № 773. Дата оновлення 10.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text> (дата звернення 20.04.2024)
12. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 20.04.2024).
13. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. Дата оновлення 19.04.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.04.2024).

References:

1. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy [About the National Security Strategy of Ukraine]: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 14 ver. 2020 r. № 392/2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].
2. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [About the national security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21 cher. 2018 r. № 2469-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
3. Fatkhutdinov, V.H. Chastotnist operatsionalizatsii ta kontekstualnist vykorystannia terminu «publichna bezpeka» v Zakoni Ukrainy «Pro natsionalnu politsiiu Ukrainy» [Frequency of operationalization and contextuality of the use of the term “public safety” in the Law of Ukraine “On the National Police of Ukraine”]. Retrieved from <http://goal-int.org/chastotnistoperacionalizaciita-kontekstualnist-vikoristannya-terminupublichna-bezpeka-v-zakoni-ukraini-pronacionalnupoliciyu-ukraini/> [in Ukrainian].

4. Kryshchenko, A.Ye. (2017). Osoblyvosti vyznachennia termina «publichna bezpeka i poriadok» [Features of the definition of the term “public safety and order”]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 1. P. 206–214 [in Ukrainian].
5. Kohut, O.V. Katehoriia «publichna bezpeka ta poriadok» vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid [Category “public safety and order” domestic and foreign experience.] Retrieved from <http://jlsouk.donnu.edu.ua> [in Ukrainian].
6. Pikh, N.S. (2019). Osoblyvosti normatyvno-pravovoho zastosuvannia termina «hromadska (publichna) bezpeka i poriadok» v Ukraini na suchasnomu etapi [Peculiarities of normative-legal application of the term “public (public) security and order” in Ukraine at the present stage]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Derzhavne upravlinnia*. T. 30 (69). № 5. P. 96–104 [in Ukrainian].
7. Barba, V.Ie. (2018). Poniattia publichnoi bezpeky i poriadku yak obiekta vzaiemodii terytorialnykh pidrozdiliv Natsionalnoi politsii z orhanamy mistsevoho samovriaduvannia [The concept of public safety and order as an object of interaction between territorial units of the National Police and local self-government bodies]. *Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys*. № 4. T. 1. S. 32–36 [in Ukrainian].
8. Batrachenko, O.V. (2014). Poniattia ta oznaky publichnoi bezpeky ta poriadku yak obektiv administratyvno-pravovoi okhorony [Concepts and signs of public safety and order as objects of administrative and legal protection]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. 29. Ch. 2. T. 3. S. 84–86 [in Ukrainian].
9. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 2 lyp. 2015 r. № 580-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
10. Pytannia zaprovadzhennia ta zdiisnennia deiakyykh zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu [The issue of the introduction and implementation of some measures of the legal regime of martial law]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08 lyp. 2020 r. № 573. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii vzaiemodii Natsionalnoi hvardii Ukrainy ta Natsionalnoi politsii Ukrainy pid chas zabezpechennia (okhorony) publichnoi (hromadskoi) bezpeky i poriadku [On the approval of the Procedure for the organization of interaction between the National Guard of Ukraine and the National Police of Ukraine during the provision (protection) of public (public) safety and order]: nakaz ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 10 ser. 2016 r. № 773. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text> [in Ukrainian].
12. Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu [On the foundations of national resistance]: Zakon Ukrainy vid 16 lyp. 2021 r. № 1702-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian].

УДК 342.2:339.128

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-9>

Серета Валерій В'ячеславович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права і процесу,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7249-0323>

Єсімов Сергій Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін кафедри,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9327-0071>

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

У статті на підстав комплексного системного аналізу національного законодавства та нормативних актів Європейського Союзу розглянуто класифікація цифрових платформ для надання публічних послуг. Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного наукового вивчення питань правового регулювання діяльності цифрових платформ для надання публічних послуг з точки зору інформаційного права для подальшого розвитку законодавства та юридичної науки у даній сфері. Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, пов'язані з регулюванням цифрових платформ у правовому аспекті. Предметом дослідження є норми законодавства України та Європейського Союзу, правозастосовна практика та доктринальні джерела з теми, що вивчається. Зазначено, що в останні роки економіка України зіткнулася з глобальними викликами цифровізації, які зумовлюють нові цілі та завдання сукупністю програм для електронних обчислювальних машин, пов'язаних з ними інформаційних технологій, інформаційних систем і інформаційних ресурсів, які забезпечують надання публічних послуг, а також взаємодію учасників відповідних правовідносин в інформаційно-комунікаційній мережі. Галузеве законодавство, інформаційне, адміністративне, цивільне, що регулює окремі питання функціонування цифрових платформ, тривалий час розвивалося власним шляхом, вводячи у правове поле різні визначення терміна «цифрова платформа». Завдяки порівняльно-правовому методу пізнання на основі вивчення зарубіжного досвіду було здійснено аналіз правової природи цифрових платформ з точки зору інформаційного права, запропоновано дефініцію та класифікацію цифрових платформ. У той же час система правового регулювання діяльності цифрових платформ з надання публічних послуг з точки зору інформаційного права на сьогоднішній день остаточно не сформувалася, залишається ряд невирішених питань наукового та практичного характеру, що вимагає подальших досліджень.

Ключові слова: взаємодія, інформаційно-комунікаційні технології, правове регулювання, цифрова економіка, мережа Інтернет.

Sereda Valery, Yesimov Serhiy. CLASSIFICATION OF DIGITAL PLATFORMS FOR THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES

The article considers the classification of digital platforms for the provision of public services based on a comprehensive systematic analysis of national legislation and regulatory acts of the European Union. The topicality of the topic is due to the need for a comprehensive scientific study of the issues of legal regulation of the activities of digital platforms for the provision of public services from the point of view of information law for the further development of legislation and legal science in this area. The object of the research is social relations related to the regulation of digital platforms in the legal aspect. The subject of the study is the legislation of Ukraine and the European Union, law enforcement practice and doctrinal sources on the topic being studied. It is noted that in recent years, the economy of Ukraine has faced global challenges of digitization, which determine new goals and objectives for a set of programs for electronic computers, related information technologies, information systems and

information resources that ensure the provision of public services, as well as interaction participants of relevant legal relations in the information and communication network. Branch legislation, informational, administrative, civil, regulating individual issues of the functioning of digital platforms, developed for a long time in its own way, introducing different definitions of the term "digital platform" into the legal field. Thanks to the comparative legal method of knowledge based on the study of foreign experience, an analysis of the legal nature of digital platforms from the point of view of information law was carried out, a definition and classification of digital platforms was proposed. At the same time, the system of legal regulation of the activities of digital platforms for the provision of public services from the point of view of information law has not been finally formed to date, there are still a number of unresolved issues of a scientific and practical nature that require further research.

Key words: interaction, information and communication technologies, legal regulation, digital economy, Internet network.

Вступ. Аналіз зарубіжної практики та теоретичних досліджень показує, що цифрова трансформація соціально-економічних систем здійснюється на основі цифрових платформ, що інтегрують господарські, соціальні та технологічні процеси. В економіці виникає новий інститут, нова категорія бізнес-структур сфери послуг – платформи для надання публічних послуг. Формування та розвиток цифрових платформ розглядаються як набір інтегрованих інструментів, заснованих на цифрових технологіях, використання якого підвищує ефективність публічного управління в соціально-економічній системі, що відрізняється позиціонуванням цифрових платформ як технологічних інтеграторів сукупності послуг, пов'язаних із цифровою економікою, під якою запропоновано розуміти процес зміни інституційної організації публічного вартісний, факторний цифрових платформ та застосування платформних технологій. Застосування цифрових платформ для надання публічних послуг вимагає ефективного правового регулювання, яке неможливе без наукової класифікації цифрових платформ.

Важливі проблемні питання, пов'язані з впливом цифрових технологій на сферу надання послуг, порушуються у роботах М.А. Авер'янова, О. М. Вінник, Н. В. Власової, А. О. Гордеюка, Н. О. Левицької, Д. С. Медовнікова, Ж. О. Павленко, Р. І. Радейка, Ю. А. Тихомирова та багатьох інших учених. Але правове регулювання функціонування цифрових платформ для надання публічних послуг, способи класифікації, відповідно мережева сервісна взаємодія

з іншими суб'єктами, залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є дослідження класифікації цифрових платформ для надання публічних послуг.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження послужила сукупність концептуальних положень, які містять різні наукові погляди на питання розвитку сфери послуг, відображені в працях українських та зарубіжних учених. Метод сформовано за загальнонауковими принципами комплексного системного аналізу. Застосовано методи наукового пізнання – аналіз, синтез, емпіричні методи, метод експертних оцінок, методи структурного та динамічного аналізу, Інструментально-методичний апарат заснований на підставі загальнонаукових підходів: логічного, факторного, порівняльного, системно-функціонального, об'єктивно-суб'єктивного, структурного, еволюційного. Використання функціональних і аналітичних можливостей кожного із зазначених методів окремо, та в сукупності, дозволяє забезпечити наукову достовірність результатів.

Результати. Реалізація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони впливає на розвиток національного законодавства у всіх сферах соціально-економічної діяльності [1]. Про те свідчать нормативні акти, прийняті у діючій каденції Верховної Ради України, направлені на розвиток цифрової економіки. Це закони України: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі», «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», «Про цифровий контент та цифрові послуги» [2-4].

Прийняття Європейським Союзом Акту про цифрові послуги (The Digital Services Act) та Акту про цифрові ринки (The Digital Markets Act) сприяє подальшому розвитку цифрової економіки, водночас вимагає проведення досліджень щодо впровадження даних нормативних актів у правову систему України [5; 6]. Пріоритетним напрямом досліджень є правова природа та та правове регулювання цифрових платформ.

Термін «цифрова платформа» увійшов у термінологічний обіг інформаційного права з документів ООН. Однак у інформаційному права України відсутній консенсус та однозначне розуміння щодо цифрових платформ та їх юридичних ознак. З юридичної точки зору важко дати універсальне визначення терміну «цифрова платформа», яке охоплювало всі специфічні характеристики цифрових платформ, які суб'єкти використовують для надання публічних послуг. Вчені сходяться на думці, що цифрова платформа є інфраструктурою, яка забезпечує процес взаємодії різних учасників соціально-економічної діяльності.

У законодавстві України окремі різновиди цифрових платформ розглядаються як інформаційна система, яка забезпечує взаємодію між різними суб'єктами права з метою укладання угод. У Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки зазначено, що цифрові державні платформи – це концепція утворення державних органів, орієнтованих на одночасне поліпшення якості послуг, оптимізацію кількості державних службовців та зменшення витрат [7].

Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) зазначає, що цифрові платформи є механізмом для зведення користувачів для взаємодії онлайн.

Як наслідок, можна провести аналогію, вказавши, що правовий статус власника цифрової платформи має певні подібності до правового статусу такого суб'єкта як інформаційний посередник відповідно до закону «Про електронну комерцію» [8].

Функціонування цифрових платформ пов'язані з інноваційним прогресом. Цифрові платформи залучають велику кількість споживачів завдяки постійній зміні та вдосконаленню функціональних можливостей, дизайну та інших аспектів. Цифрові платформи стирають межі між користувачами, оскільки платформи існують в Інтернет-просторі. Тому за допомогою цифрових платформ учасники можуть взаємодіяти, перебуваючи на різних кінцях Земної кулі.

Розглянемо докладніше які послуги власники цифрових платформ надають різним одержувачам публічних послуг. По-перше, цифрові платформи дозволяють продавцям та покупцям продавати та купувати послуги. Завдяки цифровим платформам суб'єкти господарювання, які здійснюють надання послуг та споживачі відповідних послуг можуть укладати та реалізувати угоди.

Наприклад, через платформу Ебай користувачі можуть здійснювати операції з купівлі-продажу різних товарів. Завдяки платформі Google Play розробники програм можуть надавати послуги на безгрошовій основі кінцевим споживачам – власникам смартфонів на операційній системі Android. Завдяки цифровим платформам учасники можуть взаємодіяти іншим чином. Наприклад, платформи WhatsApp і Skype надають користувачам можливість надсилати повідомлення та здійснювати дзвінки. Власники цифрових платформ надають послуги рекламодавцям. За допомогою цифрових платформ здійснюється взаємодія між користувачами платформи та рекламодавцями, які розміщують рекламу на відповідній платформі. Наприклад, власник цифрових платформ Instagram і Facebook розміщує на платформах інформацію про послугу, що рекламується, роблячи її доступною для мільйонів користувачів.

Власник цифрової платформи надає послуги різним категоріям споживачів із диференційованим попитом. Одним споживачам надається можливість пропонувати до продажу товар, надавати послуги або виконувати роботи через цифрову платформу. Іншій категорії споживачів надається можливість купувати послуги чи замовляти через платформу виконання робіт чи розміщувати рекламу на платформі.

Цифрова платформа виступає у ролі посередника між продавцями та покупцями, рекламодавцями та іншими користувачами, які не можуть ефективно взаємодіяти без платформи.

Доцільно проаналізувати питання можливості розгляду поняття цифрова платформа з позиції правосуб'єктності. У законі «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання визначається як: юридична чи фізична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою. Суб'єктами господарювання визнаються органи державної влади та місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності [9].

Відповідно, суб'єкт господарювання це один із учасників суспільних відносин, регульованих законодавством: юридична або фізична особа. Цифрова платформа не є ні фізичною, ні юридичною особою.

Цифрова платформа – інфраструктура для взаємодії різних учасників правових відносин. Цифрову платформу не можна зарахувати до суб'єктів права. Суб'єктом господарювання буде власник цифрової платформи, який може бути, фізичною або юридичною особою.

Різні автори розглядають цю категорію в кількох аспектах: як інфраструктуру, яка забезпечує взаємодію різних учасників – постачальник послуг та споживачів;

як самостійний товарний ринок; як товар чи послугу.

Цифрова платформа – це інфраструктура, за допомогою якої відбувається взаємодія суб'єктів господарювання, які здійснюють надання послуг та споживачів відповідних послуг.

Європейська комісія визначила цифрову платформу як підприємство, яке працює на двосторонніх та багатосторонніх ринках і яке використовує Інтернет для забезпечення взаємодії між двома та більше окремими, однак взаємозалежними групами користувачів [10]. В дослідженні Європейського парламенту запропоновано ширше визначення, згідно з яким цифрова платформа забезпечує (технологічну) основу для надання або агрегації послуг (контенту) від постачальників послуг до кінцевих користувачів [11].

Керівні принципи ООН регулювання цифрових платформ: Багатосторонній підхід до забезпечення свободи вираження поглядів та доступу до інформації – не дають класифікації цифрових платформ [12].

У літературі виділяється кілька класифікацій цифрових платформ [13; 14]. Пропонують поділ цифрових платформ на односторонні та двосторонні (багатосторонні). Як критерій зазначеної класифікації виступає кількість споживачів, яким власник цифрової платформи надає відповідні послуги. Якщо власник платформи надає послуги одній категорії споживачів, платформа є односторонньою. Якщо власник платформи надає послуги двом і більше різним категоріям споживачів, цифрова платформа є двосторонньою або багатосторонньою.

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) виділяє ознаки двосторонньої цифрової платформи: власник платформи надає послуги двом різним групам споживачів; попит кожної групи споживачів на реалізований власником платформи послуг обумовлений непрямим мережевим ефектом; власник платформи використовує механізм диференційованого ціноутворення по відношенню до кожної групи споживачів реалізованих послуг [15, с. 85].

Як критерій класифікації використовуються цивільно-правова угода, яку учасники обороту здійснюють з використанням цифрової платформи. Якщо учасники платформи здійснюють цивільно-правові угоди, цифрова платформа є транзакційною. Якщо учасники цифрової платформи не здійснюють цивільно-правові угоди, цифрова платформа є нетранзакційною.

Під транзакційними платформами розуміють цифрові платформи, з яких відбуваються різні угоди з надання послуг. Власник платформи надає учасникам можливість здійснити угоду – одній стороні щось продати, а іншій стороні власник платформи надає можливість придбати щось у рамках цивільно-правового договору [16, с. 24].

Під нетранзакційними цифровими платформами розуміються платформи, у яких учасники обороту не здійснюють цивільно-правові угоди, а здійснюють взаємодію в інших формах. Класичним прикладом нетранзакційних цифрових платформ є соціальні мережі.

Власники соціальних мереж надають користувачам комунікаційні послуги та послуги з розповсюдження контенту. Водночас власник нетранзакційної цифрової платформи представляє рекламні послуги різним суб'єктам господарювання, які мають намір розміщувати рекламу послуг на платформі серед користувачів платформи.

У 2019 році Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у доповіді «Цифрова економіка 2019», запропонувала як одну із класифікацій цифрових платформ – транзакційні цифрові платформи [17].

ЮНКТАД розкриває поняття транзакційної цифрової платформи через поняття двостороннього (багатостороннього) товарного ринку з онлайн-інфраструктурою, що забезпечує товарообіг між різними суб'єктами. Як приклади, зазначених транзакційних цифрових платформ, наводяться такі цифрові платформи: Amazon, Alibaba, eBay, Uber.

В окремих джерелах можна зустріти менш поширені класифікації цифрових платформ. Зокрема, виділяються інноваційні цифрові

платформи, які забезпечують інфраструктуру для програмістів і творців різного контенту, наприклад, операційні системи IOS та Android.

Виділяє такі групи цифрових платформ: платіжно-розрахункові, які здійснюють фінансові операції та грошові розрахунки (Alibaba, PayPal, eBay); інформаційно-інтеграційні, які здійснюють надання IT-послуг у цифровому форматі (Google, AppStore, Uber, Yandex); інвестиційні, що здійснюють інвестиційні проекти (SoftBank, Booking Holding Inc.); інноваційні, що здійснюють розвиток техніки та технології (Oracle, SAP, Microsoft), навчальні платформи (YouTube, Coursera), соціальні платформи (мережі) (Facebook, Instagram) [15, с. 89–91].

Виділяють рекламні цифрові платформи (Google, Facebook), які збирають персональні дані про користувачів, а потім використовують для ефективного розповсюдження реклами на платформі.

Цифрові платформи є додатками, які одночасно надають послуги різноманітним групам користувачів, при цьому цінність послуг, які платформа надає кожній групі користувачів, залежить від присутності на платформі іншої групи користувачів. Доцільно провести класифікація цифрових платформ у сфері надання послуг:

- пошукові системи – цифрові платформи, призначені для пошуку інформації в Інтернеті, наприклад, платформи Google, Yahoo;
- соціальні мережі – цифрові платформи, призначені для комунікації користувачів, наприклад, Facebook, Instagram, Snapchat;
- транзакційні платформи, призначені для здійснення угод між продавцями та споживачами.

Поширеною є класифікації цифрових платформ на агрегатори (від лат. *Aggregatio* «накопичення») та маркетплейси (від англ. *Marketplace* «місце продажу»). Ця класифікація використовується в зарубіжному законодавстві.

Під агрегатором розуміється цифрова платформа, власник якої надає послуги двом категоріям споживачів: користувачам та рекламо-

давцям. Ці послуги надаються одній категорії споживачів на безоплатній основі. Як агрегатори можна розглянути пошукові системи Google та Yandex. Власники даних платформ надають користувачам можливість безоплатного пошуку інформації в Інтернеті.

Власник цифрової платформи надає рекламні послуги різним категоріям суб'єктів господарювання, з яких стягує відповідну плату. Споживачами реклами є користувачі платформи, які здійснюють пошукові запити, використовують браузер і переглядають різноманітні рекламні оголошення. Власник агрегатора діє на кількох різних товарних ринках: на ринку рекламних послуг і на ринку Інтернет-пошуку.

Маркетплейс – цифрова платформа, яка забезпечує взаємодію між користувачами, які мають намір придбати послугу, та користувачами, які мають намір надати послугу. Як приклади маркетплейсів можна навести цифрові платформи «Uber» та «Yandex go», власники яких надають водіям таксі та пасажиром послуги інформаційної взаємодії. Аналогічно діє власник цифрової платформи Booking.com, який надає послуги споживачам, які бронюють засоби розміщення. Платформи Amazon, Ozon, Wildberries, Google Play, App Store, Ebay, власники яких надають можливість одним користувачам продати товар, а іншим користувачам – придбати товар. Власники вказаних платформ реалізують власні послуги через платформу.

Інформаційні правовідносини, що виникають у процесі надання публічних послуг цифровими платформами представляють впорядковану нормами інформаційного та адміністративного права міжсуб'єктну комунікацію, під час якої учасники (суб'єкти) реалізують кореспондуючі правомочності та обов'язки, спрямовані на надання та отримання публічних послуг. Будучи сформованими у межах нормативної моделі публічних правовідносин, які характеризуються неперсоніфікованим колом суб'єктів, інформаційні правовідносини виступають як основні по відношенню до персоніфікованих міжсуб'єктних комунікацій, що виникають

у зв'язку з конкретизованими предметами публічних послуг.

Цифрова платформа для надання публічних послуг – це сукупність інформаційної інфраструктури, власником, якої можуть бути органи публічної влади та місцевого самоврядування, бізнес-структури державної, комунальної та приватної власності, що надають публічні послуги на підставі аутсорсингу, програми для електронних обчислювальних машин, і пов'язаних з ними інформаційних і комунікаційних технологій, що забезпечують взаємодію в інформаційно-комунікаційній мережі, інформаційні системи та інформаційні ресурси щодо надання публічної послуги.

Висновки. В юридичній доктрині [11] та у правозастосовчій практиці відсутній загальний системний підхід до цифрових платформ для надання публічних послуг, оцінки правової природи, класифікаційних критеріїв. Як наслідок відсутня системна оцінка існуючих режимів правового регулювання з погляду інформаційного права. У науковій літературі цифрова платформа розглядається як інфраструктура. У законодавчих актах країн Європейського Союзу цифрова платформа розглядається з різних аспектів: як програма чи сукупність програм для електронних обчислювальних машин, як веб-сайт або сторінка веб-сайту в Інтернеті, як інформаційна система.

Для застосування норм інформаційного законодавства доцільно максимально широко підходити до визначення терміна «цифрова платформа». Цифрову платформу для надання публічних послуг необхідно розглядати як складний об'єкт, який включає сукупність інформаційних технологій та (або) інформаційних систем, та (або) програм для електронних обчислювальних машин, за допомогою якої здійснюється взаємодія різних учасників. Для застосування законодавства про адміністративні та публічні послуги цифрові платформи доцільно класифікувати на транзакційні та нетранзакційні. Ця класифікація показує, що залежно від типу цифрової платформи для надання публічних послуг визначається специфіка взаємодії учасників – постачальників і споживачів.

Список використаних джерел:

1. Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1689-20>.
3. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі: Закон України від 03.11.2020 р. № 943-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#Text>.
5. The Digital Services Act. URL. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en.
6. The Digital Markets Act. URL. https://digital-markets-act.ec.europa.eu/index_en.
7. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 69-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
8. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/675-19>.
9. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2210-14>.
10. European Commission Online Platforms and the Digital Single Market. URL. <https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldecom/129/129.pdf>.
11. Digital platforms: an analytical framework. European Parliament, Challenges for Competition in a Digitalized Economy, July 2015. URL. <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etude>.
12. Guidelines for Digital Platform Regulation: A Multi-Stakeholder Approach to Ensuring Freedom of Expression and Access to Information. ООН. 2023. 56 p. URL. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387385>.
13. Січкаренко К. О. Цифрові платформи: підходи до класифікації та визначення ролі в економічному розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №35 (2). С. 28–32.
14. Дубель М. Особливості розвитку цифрових платформ та їх вплив на світову економіку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. № 7, 17–26.
15. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення: монографія / К. В. Єфремова, Д. І. Шматов, В. П. Кохан та ін.; за ред. К. В. Єфремової. Харків: НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку, 2021. 180 с.
16. Розгон О. Цифрова платформа як інструмент функціонування мережі трансферу технологій. *Право та інновації*. 2023. № 2 (42). С. 21–34.
17. Digital Economy Report 2019. Creating value and capturing benefits: implications for developing countries. UN. 2019. 31 p.
18. Баранов О. А. Трансформація: соціальна & цифрова & правова: монографія у 3-х т. Т. 1. Порятунк цивілізації: економіка результату. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 272 с.

References:

1. Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association agreements between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].
2. Pro osoblyvosti nadannya publichnykh (elektronnykh publichnykh) posluh: Zakon Ukrayiny vid 15.07.2021 r. № 1689-IKH [On the peculiarities of the provision of public (electronic public) services: Law of Ukraine dated 07.15.2021 r. № 1689-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1689-20> [in Ukrainian].
3. Pro tsyfrovyyu kontent ta tsyfrovi posluhy: Zakon Ukrayiny vid 10.08.2023 r. № 3321-IKH [On digital content and digital services: Law of Ukraine dated August 10, 2023 №. 3321-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> [in Ukrainian].

4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo optymizatsiyi merezhi ta funktsionuvannya tsentriv nadannya administratyvnykh posluh ta udoskonalennya dostupu do administratyvnykh posluh, yaki nadayut'sya v elektronniy formi: Zakon Ukrainy vid 03.11.2020 r. № 943-IKH [On making changes to some legislative acts of Ukraine, regarding the optimization of the network, functioning of centers for the provision of administrative services, and improving access to administrative services provided in electronic form: Law of Ukraine dated November 3, 2020, № 943-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#Text> [in Ukrainian].

5. The Digital Services Act. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en [in English].

6. The Digital Markets Act. Retrieved from https://digital-markets-act.ec.europa.eu/index_en [in English].

7. Pro skhvalennya Kontseptsyi rozvytku tsyfrovoyi ekonomiky ta suspil'stva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennya planu zakhodiv shchodo yiyi realizatsiyi: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 69-r. [On the approval of the Concept for the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 17, 2018 № 69]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

8. Pro elektronnu komertsiyu: Zakon Ukrainy vid 03.09.2015 r. № 675-VIII. [On electronic commerce: Law of Ukraine dated September 3, 2015 № 675-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/675-19>

9. Pro zakhyst ekonomichnoyi konkurentsii: Zakon Ukrainy vid 11.01.2001 r. № 2210-III. [On the protection of economic competition: Law of Ukraine dated January 11, 2001 № 2210-III]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2210-14> [in Ukrainian].

10. European Commission Online Platforms and the Digital Single Market. Retrieved from <https://publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/ldecom/29/129.pdf>. 4 [in English].

11. Digital platforms: an analytical framework. European Parliament, Challenges for Competition in a Digitalized Economy, July 2015. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etude> [in English].

12. Guidelines for Digital Platform Regulation: A Multi-Stakeholder Approach to Ensuring Freedom of Expression and Access to Information. OOH. 2023. 56 p. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387385> [in English].

13. Sichkarenko, K.O. (2018). Tsyfrovi platformy: pidkhody do klasyfikatsiyi ta vyznachennya roli v ekonomichnomu rozvytku [Digital platforms: approaches to classification and role determination in economic development]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi – Black Sea Economic Studies*. 35 (2). 28–32 [in Ukrainian].

14. Dubel', M. (2021). Osoblyvosti rozvytku tsyfrovyykh platform ta yikh vplyv na svitovu ekonomiku [Features of the development of digital platforms and their impact on the world economy]. *Tavriys'kyi naukovyy visnyk. Seriya: Ekonomika – Taurian Scientific Bulletin. Series: Economy*. 7, 17–26 [in Ukrainian].

15. Bazovi aspekty tsyfrovizatsiyi ta yikh pravove zabezpechennya: monohrafiya (2021) / K. V. Yefremova, D. I. Shmatkov, V. P. Kokhan ta in.; za red. K. V. Yefremovoyi. [Basic aspects of digitization and their legal support: monograph]. Kharkiv: Research Institute of Legal Support of Innovative Development of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

16. Rozhon, O. (2023). Tsyfrova platforma yak instrument funktsionuvannya merezhi transferu tekhnolohiy [The digital platform as a tool for the functioning of the technology transfer network]. *Pravo ta innovatsiyi – Law and innovation*. 2 (42). 21–34 [in Ukrainian].

17. Digital Economy Report 2019. Creating value and capturing benefits: implications for developing countries. UN. 2019. 31 p. [in English].

18. Baranov, O.A. (2022). Transformatsiya: sotsial'na & tsyfrova & pravova: monohrafiya u 3-kh t. T. 1. Poryatunok tsyvilizatsiyi: ekonomika rezul'tatu [Transformation: social & digital & legal: a monograph in 3 volumes. T. 1. Saving civilization: the economy of results]. Odesa: Helvetica Publishing House [in Ukrainian].

УДК 351.74:159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-10>

Синенький Володимир Михайлович,

полковник поліції, кандидат історичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3

Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9652-2211>

Курляк Мар'ян Дмитрович,

майор поліції, кандидат економічних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3

Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8062-4806>

Крук Андрій Ярославович,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3

Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7852-7411>

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Стрес є невід'ємною складовою роботи працівників правоохоронних органів, особливо в умовах воєнного стану, що може створювати значні виклики для психологічного здоров'я та ефективності роботи. Дослідження психологічних чинників розвитку стресостійкості працівників правоохоронних органів стає актуальним як для української, так і для світової наукової спільноти. Аналізуючи внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на стресостійкість, дослідники вивчають різні аспекти психологічного стану працівників правоохоронних органів під час воєнного конфлікту. Зокрема, досліджуються методи формування стресостійкості та підтримки психічного здоров'я працівників правоохоронних органів, зокрема за допомогою психологічних тренінгів, консультацій та програм підтримки. Українські та закордонні дослідження доповнюють одне одного, створюючи комплексний підхід до розуміння та розвитку стресостійкості працівників правоохоронних органів у воєнний період. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки програм та стратегій управління стресом для поліцейських та інших працівників правоохоронних органів як в Україні, так і в інших країнах.

Стаття досліджує вплив психологічних чинників на розвиток стресостійкості у працівників правоохоронних органів в умовах воєнного конфлікту, зокрема в контексті української ситуації та міжнародного досвіду. Автори досліджують ключові аспекти психічного здоров'я та реакції на стресові ситуації, що виникають у військових та правоохоронців в умовах збройних конфліктів. Стаття аналізує методи та підходи до формування стресостійкості у працівників правоохоронних органів як національного, так і міжнародного рівня, зокрема зазначаючи ініціативи, які вживаються національними та міжнародними організаціями для підвищення психологічної стійкості правоохоронців у воєнний період. Дослідження робить акцент на аналізі практичних заходів та програм, спрямованих на підтримку та розвиток психологічної стійкості

працівників правоохоронних органів як українського, так і закордонного досвіду. В цілому, стаття ставить за мету розширити розуміння психологічних чинників, які впливають на стресостійкість працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану та надати практичні рекомендації щодо їхнього підвищення.

Ключові слова: стрес, стресостійкість, правоохоронні органи, воєнний стан, психологічні чинники, генеза, професійна діяльність.

Sylenkyi Volodymyr, Kurliak Marian, Kruk Andrii. PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF STRESS RESILIENCE AMONG LAW ENFORCEMENT OFFICERS UNDER MARTIAL LAW: UKRAINIAN REALITIES AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Stress is an integral part of the work of law enforcement officers, especially during wartime, which can create significant challenges for mental health and job performance. Research on the psychological factors of developing stress resilience in law enforcement officers is becoming relevant for both the Ukrainian and international scientific communities. By analyzing internal and external factors that affect stress resilience, researchers study various aspects of the psychological state of law enforcement officers during armed conflict. In particular, methods of forming stress resilience and maintaining mental health among law enforcement officers are being examined, including through psychological training, counseling, and support programs. Ukrainian and international studies complement each other, creating a comprehensive approach to understanding and developing stress resilience in law enforcement officers during wartime. The research results can be useful for developing stress management programs and strategies for police officers and other law enforcement personnel both in Ukraine and other countries.

The article examines the impact of psychological factors on the development of stress resilience in law enforcement officers during armed conflict, particularly in the context of the Ukrainian situation and international experience. The authors explore key aspects of mental health and responses to stressful situations encountered by military personnel and law enforcement officers in conditions of armed conflicts. The article analyzes methods and approaches to forming stress resilience in law enforcement officers at both national and international levels, noting initiatives taken by national and international organizations to enhance the psychological resilience of law enforcement officers during wartime. The research emphasizes the analysis of practical measures and programs aimed at supporting and developing the psychological resilience of law enforcement officers from both Ukrainian and international experiences. Overall, the article aims to expand the understanding of psychological factors that influence the stress resilience of law enforcement officers in wartime conditions and provide practical recommendations for improving it.

Key words: stress, stress resilience, law enforcement agencies, martial law, psychological factors, genesis, professional activity.

Вступ. У сучасних умовах війни та воєнного стану, працівники правоохоронних органів стикаються з надзвичайно складними та стресовими ситуаціями, що вимагають високого рівня стресостійкості та психологічної підготовки. Відсутність адекватної підготовки та підтримки може призводити до емоційного вигорання, втрати професійної мотивації, невротичних проявів, психічних та фізичних розладів, що значно впливає на виконання службових обов'язків та загальну ефективність роботи правоохоронців.

Український досвід показує, що працівники правоохоронних органів часто стикаються з потребою швидко адаптуватися до нових умов, набуваючи навичок загальновійськової підготовки, знання навколишнього середовища, тактики сучасного бою, саперної підготовки, топографічної підготовки та вмінь

користуватись зброєю. Ці зміни у вимогах до професійної підготовки є необхідними для ефективного виконання обов'язків у зонах бойових дій та на звільнених територіях від окупації.

Досвід США та країн Європи також надає цінні приклади у сфері підтримки психологічного здоров'я правоохоронців. У США, програми Peer Support, де колеги-офіцери надають емоційну підтримку своїм товаришам, допомагають знизити рівень емоційного вигорання та створити середовище, де обговорення психологічних проблем є нормою. У європейських країнах, таких як Нідерланди та Великобританія, впроваджуються методики когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) для подолання стресу та тривоги, включаючи техніки управління емоціями, релаксації та консультації з психологами. Також важливим

є створення умов для фізичної активності, що є ефективним способом зниження стресу. У Норвегії, правоохоронці мають доступ до спортивних залів та басейнів, що сприяє збереженню їхнього психічного та фізичного здоров'я.

Отже, інтеграція подібних програм та методик в Україні може суттєво покращити підготовку та стійкість правоохоронців до стресових ситуацій, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану. Ця стаття досліджує психологічні чинники, що впливають на розвиток стресостійкості працівників правоохоронних органів, розглядаючи як український досвід, так і закордонні практики для створення ефективних підходів до підготовки та підтримки правоохоронців у цих складних умовах.

Матеріали та методи. У статті використувалася комбінація наукових методів дослідження, щоб дослідити розвиток життєстійкості працівників поліції в умовах воєнного стану. Методологія, включала в себе аналіз психологічних характеристик особистості, аналіз даних для виявлення зв'язків та патернів у залежності між різними факторами та рівнем життєстійкості. Також використувався літературний огляд для обґрунтування теоретичних підходів до дослідження цієї проблеми та попередні результати досліджень, щоб визначити стан сучасного дослідження цієї теми та його внесок у науку.

Українські реалії. Зараз для нашої держави і для кожного з нас надскладний час. Відтак, із огляду на сучасні умови військового стану, проблема формування стресостійкості постає надактуальною [1, с. 167]. Зокрема, це стосується й працівників правоохоронних органів України. За таких умов, особливої важливості набуває питання швидкої та ефективної підготовки працівників правоохоронних органів до дій у таких особливих обставинах. Очевидно, що є істотна різниця між виконанням службових обов'язків у мирний час та несенням служби у районах звільнених від окупації збройних підрозділів росії чи прифронтових територіях. Із огляду на це, працівники правоохоронних органів мали швидко набути нових

навиків, які не є властивими для правоохоронних підрозділів, зокрема: загальновійськової підготовки, знання навколишнього середовища, тактики сучасного загальновійськового бою, саперної підготовки, топографічної підготовки, вмінь користуватись зброєю.

Окрім цього, зважаючи на те, що з боку терористичних організацій широкого поширення набуло використання артилерії, систем залпового вогню, гранатометів, мінометів, броньованих машин, танків тощо, виникає потреба щодо необхідності навчання (отримання нового досвіду) особового складу правоохоронців, зокрема, набуття вмінь їм протистояти та опанування основ захисту від ураження такою зброєю. Водночас досвід здобувався і здобувається безпосередньо під час виконання службових обов'язків. А для правоохоронців узагалі повсякденність під час виконання обов'язків завжди була пов'язана з високим рівнем стресу. Виконання правоохоронцями службових обов'язків є складним в багатьох аспектах, а особливо в умовах воєнного стану [2, с. 49]. Правоохоронці мають виконувати повсякденні службові обов'язки, часто наражаючись на небезпеку, оскільки їхня діяльність пов'язана з такими ситуаціями, як мародерство, насильство, терористичні акти, протидія озброєному правопорушнику, затримання небезпечних злочинців, можливість отримання травми під час виконання службових обов'язків, взаємодія зі злочинним світом, застосування заходів фізичного примусу, чи вогнепальної зброї на ураження тощо.

Такі небезпечні обставини потребують від правоохоронця повсякчасної готовності до застосування зброї, що за своїм змістом вже є ситуацією, яка здійснює травматичний вплив на правоохоронця, оскільки під час застосування зброї у правоохоронця виокремлюються такі стресові рівні: тривожна реакція; стійкість (тобто намагання організму у нормалізуватися); втома (у разі сильного та тривалого потрясіння) [3, с. 7]. Зазначене заподіює правоохоронцям болісних переживань, травм та надзвичайного стресу. Однак, високий рівень психологічної готовності право-

охоронця гарантує його адекватну поведінку, а також результативну діяльність у майбутньому, що в поєднанні з високою фізичною підготовкою, зрештою, дасть можливість правоохоронцю успішно виконувати службові обов'язки, поставлене завдання, незалежно від його складності.

За сучасних умов актуальним постає питання так званого «бойового стресу» та його впливу на правоохоронця. Необхідно зазначити, що під час стресових ситуацій в організмі людини змінюється склад крові, зокрема ендокринними залозами виділяються гормони, що викликають настороженість, тривогу або й агресію. Практично у кожній особи участь у бойових діях є стресовим чинником, або іншими словами психічною травмою. Відтак для подолання стресу організму людини потрібно залучити всі сили, зокрема й імунітет, захист нервової системи та психіки.

Під час воєнного стану вагоме значення мають мотивація та ефективні способи боротьби зі стресом. Відтак виокремлюють низку рекомендацій, які допоможуть правоохоронцям у формуванні психологічної стійкості під час виконання завдань [4, с. 57] у районах звільнених від окупації збройних підрозділів росії чи прифронтових територіях.

Для того, щоб упоратися зі стресовими ситуаціями під час війни, необхідно адаптуватися до нової реальності, дотримуватися психологічних умов формування психологічної стійкості [5, с. 114].

Однією з найважливіших умов психологічної готовності є емоційний стан. Емоційні властивості (наприклад реактивність, збудливість, урівноваженість, загальний емоційний тонус, сила емоційних реакцій та їхній зовнішній вияв – експресивність), особливості реагування на інтенсивні зовнішні подразники залежать від індивідуально психологічних і типологічних характеристик конкретної особи, зокрема: статури, типу темпераменту, стану нервової системи, чутливості до впливів тощо. Зокрема, в умовах воєнного стану значно зростає необхідність щодо забезпечення високого рівня стресостійкості [6, с. 51] правоохоронців, що є вагомою пси-

хологічною умовою нормального виконання бойових завдань. Наприклад, мотиваційна готовність до дій у цих конкретних обставинах означає, що працівник налаштований на певний тип поведінки, реагування та спілкування в складних ситуаціях, а також емоційно налаштований на діяльність у непростих умовах. Складовими готовності до професійної діяльності є комплекс мотивів, професійних знань, умінь, навичок і настанов особистості, достатній рівень розвиненості професійно важливих якостей. Основою характеристики психологічної готовності правоохоронця до роботи є постійний розвиток внутрішньої психологічної культури. Вдосконалення психологічної культури є важливим чинником у формуванні професійних вмінь, особливо для правоохоронних органів. У професійній діяльності правоохоронців постійно виникає значна психоемоційна напруга, психологічна травматизація та професійний стрес, а особливо в умовах воєнного стану. Навіть у мирний час стрес у житті людей посідає перше місце з-поміж психофізіологічних та біологічних процесів, оскільки він (стрес) є реакцією організму на зовнішні чинники, яка активує захисні сили для уникнення загроз.

Своєю чергою, стресовість діяльності правоохоронців, а також негативні чинники, що мають вплив на таку діяльність, неодмінно призводять до такого негативного явища, як емоційне вигорання. Водночас результатом діяльності в стресових умовах може бути втрачання позитивної професійної мотивації, різні невротичні вияви, психічні та/або фізичні розлади. Правоохоронці через психоемоційну невідповідність можуть неякісно виконувати службові обов'язки, травмуватися, отримувати поранення тощо. Потрібно також зазначити, що правоохоронці часто розвивають стресостійкість через так зване «емоційне відключення» від стресових ситуацій.

Із огляду на сучасні умови життя, очевидним є те, наскільки важливою є підготовка правоохоронців до різноманітних стресових ситуацій, оскільки емоційні та фізичні переваження під час бойових дій мають

значний вплив на виконання службових обов'язків правоохоронцями.

Закордонний досвід. Не такий як в Україні, проте подібний підхід до підготовки правоохоронців можна побачити в США та країнах Європи. Наприклад, у США після терактів 11 вересня 2001 року було суттєво переглянуто підготовку працівників правоохоронних органів. Значна увага приділялася тренуванням з протидії тероризму, управлінню стресом та оперативному реагуванню на надзвичайні ситуації. У Європі, особливо в країнах, що зіткнулися з терористичними загрозами, таких як Франція та Великобританія, правоохоронці проходять інтенсивні тренування з антитерористичної діяльності, масових заворушень та надання першої медичної допомоги у бойових умовах. Ці приклади демонструють, як важливо швидко адаптувати програми підготовки до нових загроз та умов, що дозволяє підвищити ефективність правоохоронних органів та забезпечити безпеку громадян у складні часи.

У США після терористичних атак 11 вересня 2001 року було створено Департамент внутрішньої безпеки, який переглянув і посилив підготовку правоохоронних органів, включаючи використання сучасних технологій для протидії терористичним загрозам. Наприклад, правоохоронців навчають виявляти та знешкоджувати вибухові пристрої, координувати дії з іншими службами під час надзвичайних ситуацій, а також опанувати нові методи розслідування злочинів, пов'язаних із тероризмом. У країнах Європи, таких як Франція та Великобританія, після серії терактів також було вдосконалено підготовку правоохоронців. Вони регулярно проходять навчання зі сценаріями терористичних атак, де моделюються реальні ситуації для відпрацювання навичок швидкого реагування та евакуації громадян. Це дозволяє значно підвищити рівень їхньої готовності до реальних загроз і ефективно захищати населення від потенційних небезпек.

Водночас досвід закордонних колег може бути корисним для українських правоохоронців. Наприклад, у США розроблено комплексну програму підготовки поліцейських, яка

включає як фізичні, так і психологічні тренування. Поліцейські регулярно проходять курси зі стрес-менеджменту, що допомагають їм зберігати спокій у критичних ситуаціях і приймати швидкі, зважені рішення. Також проводяться симуляційні тренування, що моделюють реальні загрози, з якими можуть зіткнутися поліцейські на службі. У Німеччині, правоохоронці мають доступ до регулярних психотерапевтичних консультацій та програм підтримки ментального здоров'я, що сприяє зменшенню рівня стресу і підвищенню загальної ефективності служби. Ці підходи демонструють, що комплексна підготовка, яка враховує фізичну і психічну складові, є ключем до успішного виконання службових обов'язків у небезпечних умовах.

Важливим аспектом у боротьбі зі стресом для правоохоронців є запозичення передового досвіду країн, які вже пройшли через подібні випробування. Наприклад, у США та країнах Європи широко застосовуються програми психологічної підтримки та реабілітації для військових і правоохоронців, що повернулися з зони бойових дій. У США функціонують центри, де спеціалісти надають допомогу з подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР), використовуючи як традиційні методи терапії, так і новітні підходи, включаючи когнітивно-поведінкову терапію та техніки майндфулнесу. Європейські країни, такі як Німеччина та Великобританія, також впровадили комплексні програми з управління стресом, що включають регулярні психологічні консультації, групи підтримки та спеціальні тренінги для підвищення стресостійкості серед правоохоронців [7]. Такі заходи довели свою ефективність у зменшенні негативних наслідків стресу та сприянні швидшій адаптації до умов військового стану. Таким чином, інтеграція міжнародного досвіду в українську систему підготовки та підтримки правоохоронців може значно підвищити їх здатність ефективно діяти в умовах підвищеного стресу.

З метою підвищення рівня стресостійкості та забезпечення ефективної психологічної підготовки, правоохоронці в США та країнах

Європи проходять спеціалізовані тренінги та програми підтримки. Наприклад, у США впроваджено програми, що включають інтенсивні психологічні тренінги, симуляції бойових умов та методики зниження стресу, такі як техніки релаксації та медитації. У поліцейських департаментах використовуються сучасні підходи до управління стресом, які включають регулярні сесії з психологами, групи підтримки та використання службових собак для зниження рівня тривоги. В Німеччині правоохоронці мають доступ до психологічних консультацій та участі у спеціальних програмах реабілітації, де значна увага приділяється відновленню після психічних травм, отриманих під час виконання службових обов'язків у стресових умовах. Подібні програми довели свою ефективність у зниженні рівня професійного стресу та підвищенні стійкості до психоемоційних навантажень. Інтеграція таких методів в українську систему правоохоронних органів сприятиме не лише підвищенню їх стресостійкості, але й покращенню загальної професійної підготовки в умовах підвищеного ризику та небезпеки.

Висновок. Отже, психологічна стійкість та резилентність працівників правоохоронних органів у контексті воєнного стану в Україні викликає серйозний інтерес з боку науковців і практиків. У роки конфлікту на сході країни, існуючі та впроваджені методи розвитку психологічної стійкості стають ключовими для забезпечення ефективності правоохоронців. Окрім українського досвіду, важливим є аналіз міжнародного досвіду, зокрема, у створенні системи військового правосуддя та механізмів захисту прав військовослужбовців. Проект "Психологічні сили України" також відзначає необхідність розвитку резилентності в умовах кризових викликів сучасності. Дослідження психологічних чинників стресостійкості та резилентності працівників правоохоронних органів дозволяє зрозуміти та вдосконалити методи підготовки та підтримки персоналу в умовах воєнного конфлікту. Загалом, розвиток психологічної стійкості в умовах воєнного стану стає невід'ємною складовою безпеки суспільства та успішного виконання завдань правоохоронців.

Список використаних джерел:

1. Психологія стресостійкості студентської молоді / за заг. ред. В. Шмаргуна. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с.
2. Мороз Л.І., Сафін О.Д., Модель розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія»*. Том 34 (73) № 5 2022. С. 48–53. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.5/08>
3. Жигало Н., Шолубка Т. Формування психологічної стійкості у студентів ЗВО під час війни. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Випуск 14. С. 3–14. http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/14_2022/1.pdf
4. Бужинська С.М., Скляр С.С., Даніліч-Скакун А.А. Стресостійкість студентів як складник успішності навчання у ЗВО. *Габітус*. 2021. Вип. 23. С. 55–59.
5. Шолубка Т. Формування психологічної стійкості студентів, які тимчасово перебувають закордоном під час війни в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2023. Випуск 15. С. 110–118. DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2023.15.14>
6. Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Психологічні чинники професійного стресу у працівників Національної поліції України [Translate into English: Psychological factors of professional stress in employees of the National Police of Ukraine]. *Соціально-правові студії (Social and Legal Studies)*. 2019. Випуск 1 (3). С. 22–31.
7. Fumio Kbayashi, Kiyomi Tekeuchi. Strass management in European countries and US. 2002 Jan;44(1). 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1539/sangyoeisei.kj00002552620>

References:

1. Psykholohiia stresostiikosti studentskoi molodi [The field of study concerning how students cope with and manage stress]/ za zah. red. V. Shmarhuna. K.: Vydavnychiy tsentr NUBiP Ukrainy, 2018. 198 s. [in Ukrainian].

2. Moroz, L.I., & Safin, O.D. (2022). Model rozvytku stresostiikosti zdobuvachiv vysheoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Model of stress resilience development among higher education students in times of martial law]. *Naukovyi zhurnal «Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psykholohii»—Scientific journal "Scientific Notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: Psychology"*. Vol.34(73) Iss. 5. S. 48–53. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.5/08> [in Ukrainian].
3. Zhyhalo, N., & Sholubka, T. (2022). Formuvannia psykholohichnoi stiikosti u studentiv ZVO pid chai viiny [The process of building psychological resilience in university students during wartime]. *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological sciences*. Issue 14. R. 3–14. http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/14_2022/1.pdf [in Ukrainian].
4. Buzhynska, S.M., Skliar, S.S., & Danilich-Skakun, A.A. (2021). Stresostiikist studentiv yak skladnyk uspishnosti navchannia u ZVO [Student resilience as a component of academic success in higher education institutions]. *Habitus*. Vyp. 23. S. 55–59 [in Ukrainian].
5. Sholubka, T. (2023). Formuvannia psykholohichnoi stiikosti studentiv, yaki tymchasovo perebuvaiut zakordonom pid chas viiny v Ukraini [The development of psychological resilience in students temporarily residing abroad amidst the war in Ukraine]. *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological sciences*. 15. p. 110–118. DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2023.15.14> [in Ukrainian].
6. Kisil, Z.R., & Kisil, R.-V.V. (2019). Psykholohichni chynnyky profesiinoho stresu u pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy. *Sotsialno-pravovi studii*. Vypusk 1 (3). S. 22–31 [in Ukrainian].
7. Fumio Kbayashi, & Kiyomi Tekeuchi (2002). Strass management in European countries and US. 2002 Jan;44(1). 1–5. DOI: 10.1539/sangyoeisei.kj00002552620 [in English].

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-11>**Скіцько Олексій Іванович,**

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Національна академія Служби безпеки України,
вулиця М. Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4122-0889>

Ширшов Роман Анатолійович

Національна академія Служби безпеки України,
вулиця М. Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3534-8736>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Сьогодні, в умовах воєнного стану, набувають активного розповсюдження стійкі тенденції збільшення кількості загроз національній безпеці у кіберпросторі. Однією із загроз, яка активно проявляється у війні, розв'язаній проти нашої держави, є кіберзагроза. Збройна агресія проти України актуалізувала важливість належного функціонування критичної інфраструктури як для забезпечення внутрішніх потреб суспільства, так і ефективного протистояння українського війська намаганням окупувати територію держави. Сучасні чисельні кібератаки з боку держави-агресора спрямовані, переважно, на державні установи та приватні організації, що відносяться до критичної інфраструктури – енергетичні, телекомунікаційні, медіа та фінансові компанії. Зазначене обумовлює посилення Урядом заходів безпеки зазначених об'єктів, зокрема, і шляхом вдосконалення нормативно-правового забезпечення його кіберзахисту. Адже ефективність забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури з-поміж іншого залежить від якості законодавчого регулювання. Його правову основу становлять норми міжнародного права, Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти. На виконання правових основ відповідними органами виконавчої влади розробляються внутрішні документи, що деталізують заходи, визначають правомочність суб'єктів, задіяних у цьому процесі. Стан нормативно-правового забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури та швидкоплинність змін до нього доводить необхідність комплексного підходу в управлінні кібербезпекою критичної інфраструктури. Це дозволить: зменшити вразливість критично важливих об'єктів (активів, систем і мереж); пом'якшити потенційні наслідки кіберінцидентів або несприятливих подій для об'єктів критичної інфраструктури; ідентифікувати, стримувати, виявляти, попереджувати та готуватися до кіберзагроз і небезпек критичній інфраструктурі України.

Ключові слова: кібербезпека, кіберзахист, кіберзагрози, критична інфраструктура, правове забезпечення.

Skitsko Oleksii, Shirshov Roman. REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF CYBER SECURITY OF CRITICAL INFRASTRUCTURE OBJECTS

Today, in the conditions of martial law, persistent trends of increasing the number of threats to national security in cyberspace are actively spreading. One of the threats that is actively manifested in the war waged against our state is the cyber threat. The armed aggression against Ukraine actualized the importance of the proper functioning of critical infrastructure both to ensure the internal needs of society and to effectively resist the Ukrainian army's attempts to occupy the territory of the state. Today's numerous cyber attacks by the aggressor state are aimed mainly at state institutions and private organizations related to critical infrastructure – energy, telecommunications, media and financial companies. The above causes the Government to strengthen the security measures of the mentioned objects, in particular, by improving the regulatory and legal support of its cyber protection. After all, the effectiveness of ensuring cyber security of critical infrastructure facilities depends, among other things, on the quality of legislative regulation. Its legal basis is the norms of international law, the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine, secondary legal acts. Internal documents detailing the measures and determining the eligibility of the subjects involved in this process are being developed by the relevant bodies of the executive power to implement the legal framework. The state of regulatory and legal support for cyber security of critical infrastructure objects

and the rapidity of changes to it prove the need for a comprehensive approach to the management of cyber security of critical infrastructure. This will allow: to reduce the vulnerability of critical objects (assets, systems and networks); mitigate the potential consequences of cyber incidents or adverse events for critical infrastructure facilities; to identify, deter, detect, warn and prepare for cyber threats and dangers to the critical infrastructure of Ukraine.

Key words: cyber security, cyber protection, cyber threats, critical infrastructure, legal protection.

Вступ. Сьогодні Україна протистоїть повномасштабному вторгненню рф. Країна-агресор намагається зруйнувати або пошкодити стратегічні об'єкти нашої країни. Особливо вразливими виявляються об'єкти енергозабезпечення, водопостачання та водовідведення, транспортного забезпечення, оборонної та державної безпеки та інші об'єкти критичної інфраструктури. Зважаючи на технологічний розвиток усіх перерахованих сфер руйнація відбувається не завжди шляхом зовнішнього пошкодження. Непоодинокі випадки втручання в роботу комп'ютерних систем відповідних об'єктів, що, у свою чергу, призводить до суттєвих порушень їх функціонування. А це, відповідно, створює неабияку загрозу національній безпеці України.

Стійкі тенденції збільшення кількості загроз національній безпеці у кіберпросторі, що спостерігались протягом останніх років, лише посилились у зв'язку зі здійсненням військової агресії проти України. Відповідно до офіційної статистики від 15 лютого Україна зазнала понад 3000 DDoS-атак; постійно розповсюджується шкідливе програмне забезпечення, здійснюються фішингові розсилки та інші прояви війни у кіберпросторі [1]. Тому однією із загроз, яка активно проявляється у війні, розв'язаній проти нашої держави, є кіберзагроза. При цьому найнебезпечнішими серед кіберзагроз є кіберзагрози об'єктам критичної інфраструктури. Від того, наскільки ефективною є робота із протидії їм залежить надійність функціонування зазначених об'єктів, а отже – і злагодженість усіх процесів, що забезпечують життєдіяльність всього суспільства та посилюють здатність до опору збройній агресії. Одним з факторів, що безпосередньо впливає на спроможність відповідних державних органів забезпечувати кібербезпеку згаданих об'єктів є нормативно-правове забезпечення цього процесу.

Метою статті є визначення особливостей нормативно-правового забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури.

Матеріали та методи. В сучасній науці окремі питання забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури в своїх працях висвітлювала низка дослідників, серед яких О. Алексєєва, О. Баранов, О. Батюк, К. Беляков, С. Божок, П. Герасим, І. Гора, О. Єрменчук, С. Єсімов, Н. Коваленко, М. Ковалів, Б. Кормич, І. Красницький, І. Кушнір, Я. Курбанов, В. Ліпкан, О. Малашко, Ю. Максименко, М. Микитюк, Ю. Назар, В. Пядишев, Р. Скриньковський, М. Стрельбіцький, О. Тихомиров, Н. Ткачук, О. Юдін та інші. Проте, аспекти нормативно-правового забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури висвітлені не у повному обсязі.

В ході роботи над оголошеною проблематикою було застосовано низку загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Зокрема, аналізу та синтезу, дедукції, логіко-семантичний, діалектичний, системно-структурний та формально-логічний методи. Органічне поєднання наведених методів дозволило прийти до обґрунтованих висновків.

Результати. Критична інфраструктура сьогодні є надзвичайно важливою для виконання державою своїх функцій та реалізації завдань, які ставить перед нею суспільство. Збройна агресія проти України актуалізувала важливість належного функціонування критичної інфраструктури як для забезпечення внутрішніх потреб суспільства, так і ефективного протистоянню українського війська намаганням окупувати територію держави. Саме тому в сучасних умовах Уряд посилює заходи безпеки зазначених об'єктів, зокрема, і шляхом вдосконалення його нормативно-правового забезпечення.

Поняття критичної інфраструктури закріплено в законодавстві, відповідно до поло-

жень якого об'єктами критичної інфраструктури є об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [2]. Перелік секторів критичної інфраструктури з детальним описом типів основних послуг, що до них відносяться, знайшов своє законодавче закріплення [3] та змінюється відповідно до об'єктивних обставин, що формуються в державі у певний період часу. Функціонування кожного з об'єктів критичної інфраструктури безпосередньо або опосередковано пов'язане з інформаційними технологіями, а також з використанням кіберпростору. Водночас, однією з найнебезпечніших загроз сучасного суспільства є загрози у кіберпросторі. Це, у свою чергу, актуалізує важливість вжиття низки заходів з моніторингу та швидкого реагування на можливі загрози інформаційному середовищу об'єктів критичної інфраструктури, тобто забезпечення кібербезпеки.

Зміст дефініції «кібербезпека» закріплений у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [4].

Ефективність забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури з-поміж іншого залежить від якості законодавчого регулювання. Правову основу становлять норми міжнародного права, Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти.

При розробленні національного законодавства у досліджуваній сфері беруться до уваги міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України або до яких Україна приєдналась, зокрема:

– Конвенція про кіберзлочинність – окреслює загальні підходи до впровадження заходів, необхідних зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними [5];

– Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу – передбачає обов'язок для всіх держав-членів для ухвалення національної стратегії безпеки мережевих та інформаційних систем, встановлює вимоги до безпеки та повідомлення для операторів основних послуг та надавачів цифрових послуг; встановлює обов'язки для держав-членів для призначення національних компетентних органів, єдиних контактних пунктів та CSIRT із завданнями, пов'язаними з безпекою мережевих та інформаційних систем [6];

– Рекомендація Комісії (ЄС) 2019/534 щодо кібербезпеки мереж 5G – зобов'язує держави-члени оновити безпекові вимоги та методи управління ризиками, що застосовуються до мереж 5G; доповнити вимоги для надання загальної авторизації вимогами стосовно захисту мереж загального користування від несанкціонованого доступу, та встановити як передумову відповідності суб'єктів господарювання, що будуть брати участь у будь-яких майбутніх процедурах з надання прав на користування радіочастотними смугами 5G, безпековим вимогам до мереж; вжити запобіжних заходів, спрямованих на пом'якшення потенційних ризиків кібербезпеки [7].

Вище було перераховані основні міжнародні документи, що врегульовують суспільні відносини у досліджуваній сфері та положення яких беруться до уваги при розробленні законів та підзаконних нормативно-правових актів. Проте, це не виключний перелік зазначених документів. Досить ефективним є підписання Меморандумів між окремими правоохоронними органами України та правоохоронними органами інших країн. Шляхом укладення таких меморандумів створює

умови для ефективного співробітництва між представниками таких органів у сфері забезпечення кібербезпеки відповідних об'єктів.

Чинне законодавство містить низку законів, що регулюють окремі питання забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури. До таких законів відносяться:

– «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [4];

– «Про критичну інфраструктуру» визначає правові та організаційні засади створення та функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури, основні засади державної політики у зазначеній сфері, критерії віднесення об'єктів до критичної інфраструктури, структуру національної системи захисту критичної інфраструктури та її організаційні засади [2];

– «Про національну безпеку України» в частині окремих положень зазначає, що загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються, у тому числі, в Стратегії кібербезпеки України; окреслює перелік суб'єктів, які спеціалізуються на забезпеченні кібербезпеки та загальний опис положень, що мають міститись в Стратегії кібербезпеки України [8].

Одним з ключових нормативно-правових актів у досліджуваній сфері є Стратегія кібербезпеки України [9]. В ній окреслені проблемні аспекти, що заважають ефективності діяльності суб'єктів національної системи кібербезпеки, зокрема, їх недостатню скоординованість і спрямованість на виконання лише поточних завдань; невирішеність питань оперативного обміну інформацією про кіберзагрози, ефективної системи підготовки

кадрів та дієвої моделі державно-приватного партнерства; недоліки в організації і проведення наукових досліджень у сфері кібербезпеки. Крім того, визначені виклики та загрози кібербезпеці України, серед яких перше місце посідає агресія РФ проти України у кіберпросторі, спрямована, насамперед, на інформаційно-комунікаційні системи державних органів України та об'єкти критичної інформаційної інфраструктури з метою виведення їх з ладу (кібердиверсія), отримання прихованого доступу і контролю, здійснення розвідувальної та розвідувально-підривної діяльності. В Стратегії також прописані пріоритети забезпечення кібербезпеки України, стратегічні цілі та завдання в цьому напрямі. Документ фактично окреслює загальний напрям діяльності відповідних органів у досліджуваній сфері. Проте, привертає увагу, що документ було прийнято у 2021 році і до теперішнього часу він не зазнав свого корегування. При цьому протистояння України збройній агресії РФ створили низку нових ризиків та загроз кібербезпеці, і у першу чергу, об'єктів критичної інфраструктури. Тому вбачаємо за необхідне здійснити корегування Стратегії з врахуванням особливостей воєнного стану та загроз у кіберпросторі.

Численну групу нормативно-правових актів, що регулюють питання кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури, становлять Постанови Кабінету Міністрів України. Ними деталізуються положення законів, що врегульовують досліджуване питання. Зокрема, Кабінетом Міністрів затверджені загальні вимоги до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, якими визначені організаційно-методологічні, технічні та технологічні умови такого захисту, що є обов'язковими до виконання підприємствами, установами та організаціями, віднесеними до таких об'єктів. При цьому наголошено, що кіберзахист об'єкта критичної інфраструктури забезпечується шляхом впровадження на об'єкті критичної інформаційної інфраструктури об'єкта критичної інфраструктури комплексної системи захисту інформації або системи інформаційної безпеки [10]. Таким

чином, йдеться про захист об'єкта критичної інфраструктури через забезпечення кіберзахисту об'єкта критичної інформаційної інфраструктури, що належить безпосередньо до забезпечуваного об'єкта критичної інфраструктури. У свою чергу об'єктом критичної інформаційної інфраструктури є комунікаційна або технологічна система об'єкта критичної інфраструктури, кібератака на яку безпосередньо вплине на стале функціонування такого об'єкта критичної інфраструктури [4].

Крім зазначеної питання кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури знайшли своє закріплення у Постановах Кабінету Міністрів:

– Деякі питання реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі визначає процедури реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі, категорії (рівні) їх критичності, опис ознак цих категорій, етапи реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на кіберінциденти та загальна характеристика заходів на кожному з етапів [11];

– Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури де окреслений механізм формування національного та секторальних переліків об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, порядок їх ідентифікації, дії операторів основних послуг щодо відомостей про об'єкти критичної інформаційної інфраструктури [12];

– Про затвердження Регламенту обміну інформацією між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури визначає механізм інформаційної взаємодії між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури з метою забезпечення захисту та стійкості критичної інфраструктури [13] тощо.

Вище наведені лише основні нормативно-правові акти, що регулюють забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури. На виконання правових основ відповідними органами розробляються внутрішні документи, що деталізують заходи, визначають правомочність суб'єктів, задіяних у

цьому процесі. Наприклад, Адміністрацією Держспецзв'язку було розроблено Методичні рекомендації щодо підвищення рівня кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, які можуть використовуватися під час упровадження заходів кіберзахисту, які спрямовані на управління ризиками кібербезпеки для об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, що є елементами одного об'єкту критичної інфраструктури, і у співпраці з іншими об'єктами критичної інфраструктури свого та інших секторів критичної інфраструктури, а також для використання іншими суб'єктами забезпечення кібербезпеки. Застосування зазначених методичних рекомендацій в діяльності суб'єктів, задіяних у кіберзахисті критичної інфраструктури дозволяє здійснити аналіз та надати характеристику поточного стану кібербезпеки об'єкту критичної інформаційної інфраструктури; описати цільовий стан кібербезпеки цього об'єкту; ідентифікувати та визначити пріоритети, рівень упровадження заходів кіберзахисту в контексті безперервного та повторюваного процесу управління ризиками у сфері кібербезпеки об'єкту критичної інформаційної інфраструктури; оцінити прогрес у досягненні цільового стану його кібербезпеки; забезпечити комунікацію між суб'єктами, які безпосередньо знаходяться на об'єкті критичної інфраструктури, та із суб'єктами, які є партнерами організації щодо управління ризиками у сфері кібербезпеки [14].

Також Адміністрацією Держспецзв'язку було сформульовано Рекомендації з розроблення плану захисту об'єкта критичної інфраструктури за проектною загрозою національного рівня «кібератака / кіберінцидент», у якому покроково визначено дії операторів критичної інфраструктури, які розробляють план захисту відповідного об'єкта критичної інфраструктури. Зазначені рекомендації дозволяють зацікавленим особам уніфікувати підходи до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури. А це, у свою чергу, створює передумови для підвищення ефективності забезпечення кібербезпеки відповідних об'єктів.

Висновки. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну загострило проблему кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури. З перших днів наша держава стала ціллю чисельних кібератак, спрямованих, переважно, на державні установи та приватні організації, що відносяться до критичної інфраструктури – енергетичні, телекомунікаційні, медіа та фінансові компанії. Саме вони є пріоритетними цілями для кібератак у період війни.

Стан нормативно-правового забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфра-

структури та швидкоплинність змін до нього доводить необхідність комплексного підходу в управлінні кібербезпекою критичної інфраструктури. Це дозволить: зменшити вразливість критично важливих об'єктів (активів, систем і мереж); пом'якшити потенційні наслідки кіберінцидентів або несприятливих подій для об'єктів критичної інфраструктури; ідентифікувати, стримувати, виявляти, попереджувати та готуватися до кіберзагроз і небезпек критичній інфраструктурі України.

Список використаних джерел:

1. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України : Офіційний сайт. URL : <https://cip.gov.ua/ua>.
2. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1882-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.
3. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовт. 2020 р. № 1109. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text>.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
5. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 07 вер. 2005 р. № 2824-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2824-15#Text>.
6. Про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу : Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 6 лип. 2016 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-16#Text.
7. Щодо кібербезпеки мереж 5G : Рекомендація Комісії (ЄС) 2019/534 від 26 бер. 2019 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_025-19#Text.
8. Про національну безпеку України : Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26 сер. 2021 р. № 447/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.
10. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 чер. 2019 р. № 518. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text>.
11. Деякі питання реагування суб'єктами забезпечення кібербезпеки на різні види подій у кіберпросторі : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 квіт. 2023 р. № 299. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2023-%D0%BF#Text>.
12. Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовт. 2020 р. № 943. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2020-%D0%BF#Text>.
13. Про затвердження Регламенту обміну інформацією між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жов. 2022 р. № 1174. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2022-%D0%BF#Text>.
14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підвищення рівня кіберзахисту критичної інформаційної структури : Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 06 жов. 2021 р. № 601.

References:

1. Derzhavna sluzhba spetsialnoho zviyazku ta zakhystu informatsii Ukrainy: Ofitsiyni sait [State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine: Official site]. *cip.gov.ua* Retrieved from <https://cip.gov.ua/ua> [in Ukrainian].

2. Pro krytychnu infrastrukturu : Zakon Ukrainy vid 16 lyst. 2021 r. № 1882-IKh [On critical infrastructure: Law of Ukraine dated November 16 2021 No. 1882-IX]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> [in Ukrainian].

3. Deiaki pytannia ob'ektiv krytychnoi infrastruktury : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09 zhovt. 2020 r. № 1109 [Some issues of critical infrastructure objects: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 9 2020 No. 1109]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

4. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05 zhovt. 2017 r. № 2163-VIII [On the main principles of ensuring cyber security of Ukraine: Law of Ukraine dated October 5 2017 No. 2163-VIII]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> [in Ukrainian].

5. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro kiberzlochynnist : Zakon Ukrainy vid 07 ver. 2005 r. № 2824-IV [On the ratification of the Convention on Cybercrime: Law of Ukraine dated September 7 2005 No. 2824-IV]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2824-15#Text> [in Ukrainian].

6. Pro zakhody dlia vysokoho spilnogo rivnia bezpeky merezhevykh ta informatsiinykh system na terytorii Soiuzu : Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS) 2016/1148 vid 6 lyp. 2016 r. [On measures for a high common level of security of network and information systems on the territory of the Union: Directive of the European Parliament and Council (EU) 2016/1148 of July 6. 2016]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-16#Text [in Ukrainian].

7. Shchodo kiberbezpeky merezh 5G : Rekomendatsiia Komisii (IeS) 2019/534 vid 26 ber. 2019 r. [Regarding cyber security of 5G networks: Commission Recommendation (EU) 2019/534 dated March 26 2019]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_025-19#Text [in Ukrainian].

8. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21 cher. 2018 r. № 2469-VIII [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21 2018 No. 2469-VIII]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].

9. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku «Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 ser. 2021 r. № 447/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 14, 2021 "On the Cybersecurity Strategy of Ukraine": Decree of the President of Ukraine dated 26 Ser. 2021 No. 447/2021]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Zahalnykh vymoh do kiberzakhystu ob'ektiv krytychnoi infrastruktury : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 cher. 2019 r. № 518 [On the approval of General requirements for cyber protection of critical infrastructure objects: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 19 No. 518 of 2019]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

11. Deiaki pytannia reahuvannia sub'iektamy zabezpechennia kiberbezpeky na rizni vydy podii u kiberprostori : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04 kvit. 2023 r. № 299 [Some issues of response by cyber security entities to various types of events in cyberspace: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 4 No. 299 of 2023]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

12. Deiaki pytannia ob'ektiv krytychnoi informatsiinoi infrastruktury : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09 zhovt. 2020 r. № 943 [Some issues of critical information infrastructure objects: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 9 2020 No. 943]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia Rehlamentu obminu informatsiieiu mizh sub'iektamy natsionalnoi systemy zakhystu krytychnoi infrastruktury : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 zhov. 2022 r. № 1174 [On the approval of the Regulation on the exchange of information between subjects of the national system of critical infrastructure protection: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 14. 2022 No. 1174]. *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo pidvyshchennia rivnia kiberzakhystu krytychnoi informatsiinoi struktury : Nakaz Administratsii Derzhspetsv'iazku vid 06 zhov. 2021 r. № 601 [On the approval of Methodological recommendations for increasing the level of cyber protection of critical information structure: Order of the State Special Communications Administration dated October 6. 2021 No. 601] [in Ukrainian].

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛІСТИКА; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-12>

Карчевський Микола Віталійович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ,
головний науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального права,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса
Національної академії правових наук України
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2693-3592>

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ (2013–2023)¹

Ефективне кримінально-правове регулювання в умовах війни набуває виняткової значимості, перемога потребує раціонального використання соціальних ресурсів. Якісне оновлення методів роботи з даними є одним з головних векторів розвитку сучасної науки. Широке впровадження інформаційних технологій практично у всі сфери соціального буття забезпечує формування значних обсягів даних, створює унікальні можливості для аналізу суспільних процесів.

Обґрунтування положень про злочинність, її причини, особистість злочинця, заходи запобігання, яке передбачає методологічно послідовне отримання нових знань з даних, що збираються та обробляються автоматизовано, запропоновано називати обчислювальне кримінологічне аргументування.

Здійснено демонстрацію можливостей обчислювального кримінологічного аргументування на прикладі розробленого он-лайн інструменту аналізу статистичних даних. Проведено аналіз впливу військової агресії рф на протидію злочинності в Україні в площині ефективного використання соціальних ресурсів для боротьби зі злочинністю.

Встановлено: необхідність підвищення ефективності протидії шахрайству, незаконному обігу наркотиків, корупційним проявам, завідомо неправдивим повідомленням про небезпеку, підробці документів; зростання значимості комплексного реагування на проблему військових, які вчиняють кримінальні правопорушення; поступове збільшення частки звільнених від покарання за незаконні дії зі зброєю, що актуалізує проблему лібералізації законного обігу зброї; невідповідність цілей та прогнозів соціальних ефектів криміналізації тенденціям практичного кримінально-правового регулювання (ст.ст. 436-2, 111-1 КК); ознаки примітивізація протидії злочинності.

Робота зі статистичними даними виявила істотні недоліки чинної системи збирання та аналізу даних про протидію злочинності. Критично важливим є вдосконалення інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання. Запропоновано, створення комплексної системи інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання та розвиток альтернативної системи оцінки ефективності діяльності правоохоронних та судових органів, яка не базується на аналізі даних офіційної статистики.

Ключові слова: протидія злочинності, кримінальна статистика, ефективність протидії злочинності, обчислювальне кримінологічне аргументування, шахрайство, глорифікація агресора, колабораційна діяльність, кримінальне право, кримінальна відповідальність .

¹ Статтю підготовлено в межах реалізації грантового проєкту 2022.02/0048 «Раціоналізація протидії злочинності в Україні». Кембридж – НФДУ 2022. Індивідуальні гранти на проведення досліджень (розробок) для українських вчених (за підтримки Кембриджського університету)

Karchevskiy Mykola. COMBATING CRIME IN THE CONDITIONS OF WAR: ANALYSIS OF STATISTICAL DATA (2013–2023)

Effective criminal law regulation in the conditions of war acquires exceptional importance, victory requires rational use of social resources. Qualitative updating of methods of working with data is one of the main vectors of the development of modern science. The wide implementation of information technologies in almost all spheres of social existence ensures the formation of significant volumes of data, creates unique opportunities for the analysis of social processes.

The substantiation of provisions about crime, its causes, the personality of the criminal, prevention measures, which involves methodologically consistent acquisition of new knowledge from data collected and processed automatically, is proposed to be called computational criminological reasoning.

The possibilities of computational criminological reasoning were demonstrated using the example of the developed online statistical data analysis tool. An analysis of the impact of the Russian military aggression on the fight against crime in Ukraine was carried out in the area of effective use of social resources to fight crime.

It was established: the need to increase the effectiveness of combating fraud, illegal drug trafficking, corruption, knowingly false reports of danger, forgery of documents; growing importance of a complex response to the problem of military personnel who commit criminal offenses; a gradual increase in the share of those exempted from punishment for illegal actions with weapons, which actualizes the problem of liberalization of the legal circulation of weapons; inconsistency of goals and forecasts of social effects of criminalization with the trends of practical criminal law regulation (Articles 436-2, 111-1 of the Criminal Code); signs crime prevention primitivization.

Work with statistical data revealed significant shortcomings of the current system of collecting and analyzing data on combating crime. It is critically important to improve the information provision of criminal law regulation. It is proposed to create a complex information support system for criminal law regulation and develop an alternative system for evaluating the effectiveness of law enforcement and judicial bodies, which is not based on the analysis of official statistical data.

Key words: *crime prevention, criminal statistics, effectiveness of crime prevention, computational criminological reasoning, fraud, glorification of the aggressor, collaborative activity, criminal law, criminal liability.*

Вступ. Для ефективної відсічі агресії РФ, перемоги, відновлення мирного життя та подальшого укріплення позицій України виняткове значення має чітке функціонування механізмів реалізації законодавства про кримінальну відповідальність. Перспектива реінтеграції тимчасово окупованих територій додає актуальності цій задачі. Забезпечення реалізації норм законодавства про кримінальну відповідальність вимагає значних ресурсів (соціальних, матеріальних, професійних тощо). Проблема ефективного кримінально-правового регулювання в умовах війни набуває виняткової значимості, перемога потребує раціонального використання соціальних ресурсів. Саме тому визначення напрямів реалізації кримінально-правової політики має враховувати відповідність між фактичними результатами протидії злочинності та обсягом ресурсів, використаних для забезпечення кримінально-правового реагування.

Інфографіка до статті

З позицій раціональної парадигми кримінального права ефективними законодавчими рішеннями у сфері кримінально-правового регулювання слід вважати ті, що забезпечують баланс соціальної значимості охоронюваних благ та обґрунтованого обсягу необхідних соціальних видатків, а саме того обсягу видатків, який держава та суспільство можуть виділити на забезпечення кримінально-правового регулювання. Ефективними рішеннями на правозастосовному рівні кримінально-правового регулювання слід вважати ті, які прийняті відповідно до чинного законодавства та вимагають здійснення соціальних витрат, що відповідають небезпечності конкретного вчиненого кримінального правопорушення [2]. Належною реалізацією публічного інтересу у функціонуванні інститутів кримінальної юстиції будемо вважати таку, коли більшість рішень на законодавчому та правозастосовному рівнях кримінально-правового регулювання є ефективними й забезпечують раціональне використання соціального ресурсу.

Матеріали та методи. Якісне оновлення методів роботи з даними є одним з голо-

вних векторів розвитку сучасної науки. Широке впровадження інформаційних технологій практично у всі сфери соціального буття забезпечує формування значних обсягів даних, створює унікальні можливості для аналізу суспільних процесів. Обґрунтування положень про злочинність, її причини, особистість злочинця, заходи запобігання, яке передбачає методологічно послідовне отримання нових знань з даних, що збираються та обробляються автоматизовано, нами запропоновано називати обчислювальне кримінологічне аргументування [1].

З урахуванням зазначених позицій нами розроблено та представлено у відкритому доступі веб-застосунок «Протидія злочинності в Україні: інфографіка» [3].

Метою статті є демонстрація можливостей обчислювального кримінологічного аргументування на прикладі розробленого інструменту, а також аналіз впливу військової агресії РФ на протидію злочинності в Україні в площині ефективного використання соціальних ресурсів для боротьби зі злочинністю.

Результати. На нашу думку, найбільш важливими є наступні положення щодо змісту статистичних показників протидії злочинності в Україні. Спостерігається збільшення кількості облікованих проваджень. Помітне падіння частки проваджень надісланих до суду та частки засуджених можна розглядати як загальну характеристику впливу агресії РФ на практичне кримінально-правове регулювання (інфографіка 3). Правоохоронні органи фіксують численні кримінальні правопорушення з боку агресора, проте можливості притягнення винних до відповідальності тимчасово обмежені.

Відбулися певні зміни структури облікованих проваджень та кількості засуджених осіб (інфографіка 4). Традиційно переважна більшість облікованих проваджень та засуджених осіб була пов'язана з правопорушеннями проти власності, життя та здоров'я та незаконним обігом наркотиків. До початку повномасштабної агресії РФ проти України у 2022 році, частка проваджень щодо правопорушень проти власності складала 50-68%,

частка засуджених за такі правопорушення була в межах 47-55%. У 2022 та 2023 роках щодо правопорушень проти власності було обліковано 31% та 38% проваджень, частка засуджених за ці правопорушення склала 39% та 33%. Відповідно, до найвищих показників за останні 10 років наблизилися аналогічні характеристики протидії посяганням на життя та здоров'я (12-13% проваджень, 15% засуджених), найбільшими за цей час виявилися частки облікованих проваджень та осіб, засуджених за правопорушення в сфері незаконного обігу наркотиків (9-8% проваджень та 16-19% засуджених). Помітним було збільшення частки засуджених за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади (Розділ XV Особливої частини КК, з 1-3% до 6-7%). Найбільшим було збільшення часток облікованих проваджень проти основ національної безпеки (Розділ I), від 0,1-0,2% до 4,7% (2022), а також проти миру й безпеки людства (Розділ XX) від 0,01-0,1% до 17% (2022) та 13% (2023).

Протидія посяганням на власність (інфографіка 5, 6) характеризується тим, що крім істотного зменшення частки серед облікованих правопорушень та засуджених осіб, зберігається загальна тенденція останніх років щодо зменшення абсолютної кількості облікованих проваджень та засуджених осіб. Водночас, заслуговує на увагу істоте збільшення облікованих випадів шахрайства без відповідної динаміки повідомлень про підозру та засудження (інфографіка 7). Кількість облікованих проваджень за ознаками шахрайства у 2023 році була більшою ніж проваджень, облікованих за ознаками крадіжки та, відповідно, найбільшою серед усіх кримінальних правопорушень. Якщо кількість проваджень, облікованих за ознаками шахрайства зростає порівняно з 24 тис. у 2021 році до 83 тис. у 2023, то кількість таких проваджень з повідомленням про підозру у 2022 році зменшилася на 20%, але у 2023 збільшилася майже у двічі порівняно з 2021 роком. Аналогічно характеризується й кількість осіб, засуджених за шахрайство: у 2022 році зменшилася на 27%, але у 2023 зростає порівняно з 2021 роком на 19%

(2023 – 2028 осіб, 2021 – 1698). Дана ситуація, на нашу думку, є відображенням процесів міграції населення через агресію рф, значним збільшенням чисельності внутрішньо переміщених осіб. Також заслуговує на увагу гіпотеза про більш широке використання злочинцями інформаційних технологій.

У контексті кримінально-правової протидії посяганням на життя (інфографіка 8, 9) в першу чергу слід відзначити зумовлене агресією рф більш ніж десятикратне збільшення кількості облікованих посягань за ознаками умисного вбивства. Тут кримінальна статистика однозначно фіксує страшну ціну агресії рф для народу України. Разом з цим, не можна не звернути уваги на істотне, за межами тенденцій останніх років, зменшення проваджень, облікованих за ознаками тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень (інфографіка 10). Такі дані, на нашу думку, свідчать про те, що агресія рф не залякала українців, а сприяла формуванню у них більш відповідального ставлення до соціальної взаємодії. Водночас, помітною є тенденція зростання кількості облікованих проваджень та засуджених осіб за домашнє насильство (інфографіка 11). Важливим є і те, що серед осіб, обвинувальні акти щодо яких направлено до суду, значно збільшилася кількість військовослужбовців (з 4 до 49) (інфографіка 12). У цьому контексті варто звернути увагу на загальне збільшення кількості військовослужбовців серед виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

Слід відзначити загострення негативних тенденцій протидії незаконному обігу наркотиків (інфографіка 13). Зберігається значна різниця між динамікою обліку проваджень та засудження за дії, пов'язані зі збутом наркотиків (ст. 307 КК), збільшення кількості облікованих проваджень та проваджень з повідомленням про підозру супроводжується зменшенням кількості засуджених осіб. Крім того у 2022 та 2023 роках спостерігалось істотне збільшення кількості облікованих проваджень за ознаками діянь не пов'язаних зі збутом (ст. 309). У 2023 це збільшення супроводжувалося відповідною зміною кіль-

кості засуджених. Відношення кількості засуджених за ст. 307 до кількості засуджених за ст. 309 у 2013 році складало 1 до 4, у 2023 – 1 до 14 (інфографіка 14). Показники можуть свідчити про складності організації роботи правоохоронних та судових органів у воєнний час та однозначно потребують подальшого дослідження.

Протидія посяганням на громадську безпеку (інфографіка 15, 16) характеризується тим, що у 2022 та 2023 збільшувалася кількість облікованих проваджень за ознаками завідомо неправдивого повідомлення про небезпеку (ст. 259 КК). Однак відповідного збільшення кількості засуджених осіб не спостерігалось. Також час повномасштабної військової агресії рф характеризується збільшенням проваджень за ознаками незаконного поводження зі зброєю. Динаміка кількості засуджених за це правопорушення у 2023 році повернулася до середніх показників останніх років. Також слід зазначити, що у 2023 році серед засуджених за незаконне поводження зі зброєю частка осіб, яких звільнено від покарання, була найбільшою за останні 11 років (інфографіка 17).

Протидія посяганням на авторитет держави (Розділ XV Особливої частини КК) характеризується істотним зменшенням погроз та насильства щодо працівників правоохоронних органів (ст. 345) із відповідним зменшенням кількості засуджених (інфографіка 18, 19). Водночас у 2022 та 2023 подвоїлася кількість засуджених за використання підроблених документів (ст. 358).

Зберігаються негативні тенденції протидії кримінальним правопорушенням в сфері службової діяльності (інфографіка 20, 21). Переважну більшість осіб засуджено за пропозицію неправомірної вигоди (у 2023 році – 78%).

Найбільш очевидними статистичними маркерами впливу агресії рф на протидію злочинності в Україні (інфографіка 22, 23) є дані щодо динаміки обліку посягань безпеки людства (Розділ XX). Кількість облікованих посягань щодо порушення законів та звичаїв війни – з 172 випадків до 60 – 61 тисячі на рік. Особли-

вість протидії цим правопорушенням полягає у тимчасово обмежених можливостях національних правоохоронних органів та судів притягати винних до кримінальної відповідальності. Саме тому статистичне відображення протидії цим посяганням характеризується значним розривом кількості облікованих проваджень та кількості проваджень у яких повідомлено про підозру, кількості засуджених осіб. Найбільш впливовим чинником такої ситуації, зрозуміло, є агресія рф.

Окремою тенденцією протидії злочинності в Україні з 2022 року стала криміналізація посягань, доповнення КК України новими заборонами. Однією з таких заборон була стаття 436-2 КК, яка передбачила відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників. КК доповнено статтею 436-2 згідно із Законом № 2110-IX від 03.03.2022. Прогноз соціально-економічних та інших результатів доповнення КК цією статтею передбачав посилення ефективної протидії гібридній інформаційній війні, що її веде держава-агресор проти України, захист державного суверенітету та територіальної цілісності України, зміцнення патріотичних настроїв у ЗСУ та загалом в українському суспільстві [4].

У 2022 за ознаками даного правопорушення було обліковано 1354 провадження, засуджено 200 осіб, у 2023 – обліковано 1282, засуджено 472.

Представимо статистичні показники для цієї норми у порівнянні з аналогічними показниками, що характеризують протидію всім кримінальним правопорушенням за останні 11 років (інфографіка 24-29).

За два останні роки лише 18% (119 осіб), визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436-2 КК, отримали за рішеннями національних судів реальні покарання (82 % винних, 553 особи було звільнено від покарання). Середній рівень застосування реальних покарань за останні 11 років складає 58% (інфографіка 25).

Віковий розподіл осіб, визнаних винними: 23% – від 30 до 50 років (середнє значення – 49%), 45% – від 50 до 65 років (середнє значення 10%), 30%(!) – від 65 років (середнє значення 1 %). Серед засуджених 39% пенсіонерів (середнє значення 3,4%).

За вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436-2 КК, у складі групи протягом 2022–2023 років засуджено 2 особи. Частка жінок серед засуджених – 40% (середнє значення 12%).

Командою проєкту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України, було здійснено масштабне дослідження обвинувальних вироків за статтею 436-2 КК. Встановлено, що у 77,8% дії полягали у написанні постів, залишенні коментарів або реакцій у соціальних мережах, 61,8 % таких дій відбувалися у мережі «Однокласники», близько половини вироків стосуються від одного до чотирьох епізодів (від одного до чотирьох постів/коментарів/реакцій) (інфографіка 30).

Рівень застосування звільнення від покарання свідчить, що скоріше за все у судах у переважній більшості опиняються справи щодо обвинувачення у найменш небезпечних проявах глорифікації. Це додатково підтверджується аномальними, в контексті загальних показників протидії злочинності, даними що характеризують вік, стать, освіту та заняття засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 436-2 КК України. Можна стверджувати, що спостерігається примітивізація [5] кримінально-правової протидії виправдовуванню, визнанню правомірною, запереченню збройної агресії рф проти України, глорифікації її учасників. За умови активних дій противника у інформаційній сфері, такий прояв примітивізації кримінально-правового регулювання є небезпечним. Навряд чи така сукупність судових рішень забезпечує досягнення задекларованих цілей криміналізації виправдовування дій агресора.

Тим не менше, правоохоронними органами, прокуратурою та судами проведено більше ніж значний обсяг роботи щодо забезпечення відсічі агресії РФ у інформаційній сфері. Водночас, напрями протидії глорифікації потребують перегляду. Про важливість протидії глорифікації свідчить в першу чергу географічний розподіл облікованих проваджень (інфографіка 31). Діяльність СБУ щодо виявлення фактів глорифікації дозволяє чітко встановити основні напрями інформаційних впливів агресора. Це Харківська, Сумська, Одеська та Миколаївська області. Заслуговує на увагу гіпотеза про те, що значна кількість облікованих проваджень у названих регіонах свідчить про те, що ворог не полишив планів нападу на них та здійснює підготовчі дії у інформаційному просторі. У такій ситуації протидія глорифікації категорично не має бути обмежена примітивними формами (значну поширеність яких демонструє статистика).

Тут не можна не звернути уваги на географічний розподіл кількості засуджених осіб та суворості призначеного покарання (інфографіка 32). Розподіл кількості засуджених в цілому співпадає з розподілом облікованих проваджень. Найбільша кількість засуджених у Сумській та Одеській областях. Водночас, переважно більш суворі покарання призначають у західних регіонах. Наша гіпотеза полягає у тому, що судді регіонів з найбільшою кількістю засуджених отримали значну практику, через це з більшою об'єктивністю оцінюють фактичну, дійсну небезпечність осіб, яких звинувачують у глорифікації, та їхніх дій. Такої практики поки що не мають судді західних регіонів, тому застосовують більш суворі покарання. Продовження практики переважної протидії примітивним формам глорифікації з часом вирівняє оцінку суддів по всій країні. На нашу думку небезпека тут криється у тому, що слідом за суддями спрощене розуміння глорифікації стане властивим і публічному соціально-політичному дискурсу. Такої, назвемо цей феномен «девальвації безпеки», не можна допускати враховуючи зроблений раніше висновок про значення глорифікації для військових планів агресора.

Висловлене є додатковим аргументом для корегування напрямів протидії глорифікації. Видається, що є сенс більш активно використовувати суспільну комунікацію, зокрема позиціонувати діяльність СБУ щодо колишніх відомих в Україні осіб, які зараз публічно висловлюють підтримку ворогу. Наприклад, офіційне повідомлення про притягнення до відповідальності за глорифікацію артистки Повалій (15 лютого 2024 р.), на нашу думку, мало найбільше значення для оздоровлення інформаційного простору ніж десятки обвинувачень пенсіонерок за кілька позначок «подобається» у «однокласниках».

Зміни у структурі облікованих проваджень та кількості засуджених за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки (інфографіка 33, 34, 35) також пов'язані з доповненнями до КК. У цьому випадку йдеться про статтю 111-1, яка передбачає відповідальність за колабораційну діяльність. У 2023 році за цією статтею було обліковано більше половини проваджень серед облікованих за статтями Розділу I Особливої частини та засуджено більше половини осіб серед усіх засуджених за статтями даного розділу.

До початку повномасштабної збройної агресії, близько 80% осіб, засуджених за правопорушення, передбачені розділом, засуджувалися за порушення територіальної цілісності (ст. 110 КК).

Певні маркери свідчать, що протидія як порушенням територіальній цілісності (у період 2014–2021), так і колабораційній діяльності (2022–2023), знову ж таки має ознаки примітивізації.

Так, звільнення від призначеного покарання відбувалося у більше ніж 90% засудження за ст. 110 у період з 2018 по 2021 (інфографіка 36). У цей період частка жінок, засуджених за цією статтею була від 63 до 72%. Частка жінок серед засуджених за колабораційну діяльність складає 32-37% (інфографіка 37). Середній показник частки жінок серед засуджених – 12%.

Віковий розподіл засуджених за ст.ст. 110 та 111-1 також має специфіку. Якщо середні дані свідчать, що частка засуджених за вчинення

кримінальних правопорушень у віці від 50 років складає близько 11 %, то для засуджених за ст.ст. 110, 111-1 така частка складає 47-50% (інфографіка 38). Серед засуджених за ці посягання 16-19% пенсіонерів за умови середнього значення 3,4 % (інфографіка 39).

Робота зі статистичними даними виявила істотні недоліки чинної системи збирання та аналізу даних про протидію злочинності. По-перше, ОГП та ДСА представляють дані, зібрані під кутом їх професійної діяльності тому їх зведення в єдиний масив часто є проблематичним. Наприклад, ОГП веде облік осіб, яким повідомлено про підозру та матеріали щодо вчинення кримінального правопорушення якими направлено до суду. ДСА, свою чергу, веде облік осіб, вироки щодо яких набрали чинності. Однак порівняння кількості осіб, матеріали щодо яких було направлено до суду, та кількості осіб щодо яких існують вироки, які набрали чинності, буде не суворим з методологічної точки зору. Справа у тому, що ОГП обліковує всі обвинувачення, а ДСА, у разі вчинення кількох правопорушень, тільки ті що відносяться до статті КК з найбільш суворою санкцією. Можна здійснити порівняння за провадженнями скерованими до суду та розглянутими у суді. В такому випадку виникають питання чистоти обліку з урахуванням можливості апеляції. Менше з тим, наступні версії довіднику будуть включати і звіт ДСА форми 1-к, що містить дані судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінальних проваджень

Висновки. Для продовження дискусії щодо методів аналізу даних про злочинність зазначимо наступне: обчислювальне кримінологічне аргументування дає можливість швидко оцінювати зміст достатньо великих об'ємів даних та реагувати на динамічні соціальні процеси; властива обчислювальному аргументуванню методологія відтворюваних досліджень здатна якісно підвищити рівень довіри до результатів кримінологічних досліджень; рішення, розроблені на підставі великої кількості даних, за методологією, яка забезпечує високий рівень довіри до результатів аналізу,

здатні істотно раціоналізувати національний дискурс щодо протидії злочинності.

Водночас, для мінімізації названих ризиків критично важливим є вдосконалення інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання. Вважаємо, існують два найважливіших, на нашу думку, напрями забезпечення раціонального (ефективного) кримінально-правового регулювання.

По-перше, створення комплексної системи інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання з наступними складовими: законодавство, наукові джерела, реєстри облікованих проваджень, судових рішень, засуджених осіб, дані щодо адміністративно-правового регулювання.

Законодавство. Структуровані та класифіковані дані щодо усіх законів про кримінальну відповідальність із розподілом за редакціями, чіткою вказівкою часу набрання (втрати) чинності, перехресними посиланнями на правові позиції Верховного суду тощо.

Наукові джерела. Наукова інформація, яка асоційована з відповідними нормами законодавства про кримінальну відповідальність та постійно актуалізується. Оскільки через брак комунікації практичних працівників та дослідників робота останніх використовується недостатньо ефективно, доступність «в один клік» матеріалів наукових досліджень, систематизованих за нормами кримінального законодавства, здатна забезпечити підвищення ефективності правового регулювання.

Обліковані кримінальні провадження. Ключовою позицією оновлення цього напряму інформаційного забезпечення кримінально-правового регулювання має стати відхід від оприлюднення звітів, для науковців та інституцій громадянського суспільства має бути відкритий доступ до деперсоніфікованих даних Єдиного реєстру кримінальних проваджень. За умови реалізації такого підходу можливим стане аналіз статистичних даних різного ступеня складності. Організація реальної взаємодії інститутів громадянського суспільства та правоохоронців також перестане обмежуватися тільки імітаційними формами. Саме так, наприклад, організований сучасний доступ

до медичної інформації. Вся інформація про пацієнтів, включаючи призначення, відомості про стан здоров'я та інші дані, збирається в єдиній базі даних. Доступ до персональних даних пацієнтів мають лише їхні лікарі. Науковці, контролюючі органи та фармацевтичні компанії мають доступ до деперсоніфікованої інформації, що дає їм можливість здійснювати оперативний контроль за якістю лікарських препаратів; відслідковувати ефективність лікування; постійно вдосконалювати медичне забезпечення завдяки аналізу великих обсягів даних. Такий підхід робить охорону здоров'я більш ефективною та прозорою [6].

Реєстр судових рішень. Без сумніву, чинний Державний реєстр судових рішень є важливим та надзвичайно потужним інструментом сучасних наукових досліджень. Водночас необхідною є його інтеграція з обліком кримінальних правопорушень для забезпечення можливості відслідковувати долю кожного облікованого провадження.

Реєстр осіб, що притягалися до кримінальної відповідальності. Сьогодні надзвичайно складним завданням є дослідження ефективності застосованих кримінально-правових засобів із позицій подальшої поведінки засуджених. Для забезпечення оперативного виконання таких завдань означений реєстр має бути інтегрований з обліком кримінальних правопорушень та реєстром судових рішень.

Система інформаційного забезпечення адміністративно-правового регулювання. Важливою складовою ефективного кримінально-правового регулювання є його аналіз в контексті даних про суміжні види правового регулювання. Найбільш очевидний приклад – визначення дрібного викрадення чужого майна. За умови, що крадіжка представляє собою левову долю всього, чим займається кримінальна юстиція, не існує чітких раціональних аргументів, щодо меж між цим злочином та адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 51 КпАП. Чому різниця визначається на рівні 0,2 неоподатковуваних мінімуми? Яка частка облікованих крадіжок у розмірі 0,3, а яка – 0,18? За таких умов показник 0,2 набуває значення «регуля-

тора» злочинності. При цьому такий «регулятор» може активно використовуватися для політичних маніпуляцій. У той же час наявність у вільному доступі відповідних статистичних даних здатна забезпечити пошук раціональних рішень означеної проблеми [7].

По-друге, створення альтернативної системи оцінки ефективності діяльності правоохоронних та судових органів, яка не базується на аналізі даних офіційної статистики. Ентоні Гідденс зазначає: «Статистика злочинності та правопорушень є, мабуть, найменш достовірною з усіх офіційно опублікованих даних із соціальних питань» [8, с. 812]. Така ситуація виникає через залежність змісту офіційної статистики від суб'єктів її збирання, що з необхідністю призводить до неможливості об'єктивного відбиття стану злочинності у даних статистики.

Одним з можливих варіантів розв'язання означеної проблеми є розвиток альтернативних методів оцінки злочинності. Тому на позитивну оцінку заслуговує Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, який передбачає «запровадження періодичного анонімного віктимологічного опитування населення (victimology survey, crime survey) з метою встановлення кількості осіб, які стали потерпілими від кримінальних правопорушень певного виду, а також використання методу самозвіту (self-report survey) для анонімного з'ясування кола осіб, які вчиняли будь-які кримінальні правопорушення протягом певного періоду, складання за їх результатами віктимологічних карт».

Дослідження в сфері віктимології представлені у вітчизняній науці. Так, В.О. Туляковим розроблено основи віктимологічної теорії, уточнено зміст і характеристики процесу віктимізації, описано основні поняття, принципи та науковий апарат віктимологічної теорії, представлено результати віктимологічних досліджень [9]. За редакцією Б.Н. Головкина та В.В. Голіни підготовлено навчаль-

ний посібник у якому на основі сучасних досліджень системно викладено знання щодо сутності віктимології як науки, основних її понять, віктимізації окремих категорій жертв, соціальних та особистісних детермінант віктимності і ролі її у механізмі злочинної поведінки, шляхів і заходів віктимологічного запобігання злочинності [13].

Х. Курі та В.І. Поклад представляли результати міжнародного віктимологічного дослідження за участю Інституту зарубіжного та міжнародного кримінального права імені Макса Планка та Луганського державного університету внутрішніх справ [10, с. 6–12]. А.А. Бова обґрунтовував необхідність та демонстрував результати оцінки даних офіційної статистики в контексті результатів віктимологічних досліджень [11; 12]. Представлено результати багатьох інших змістовних досліджень.

Для продовження дискусії щодо тенденцій протидії злочинності зазначимо наступне:

аналіз даних щодо практичного кримінально-правового регулювання свідчить, про значну актуалізацію проблеми ефективного використання соціальних ресурсів в сфері протидії злочинності;

з огляду на встановлені тенденції обліку, повідомлення про підозру та засудження, відносно поширеність правопорушень, існує необхідність підвищення ефективності протидії шахрайству, незаконному обігу наркотиків, корупційним проявам, завідомо неправдивим повідомленням про небезпеку, підробці документів;

комплексного реагування потребує проблема збільшення військових, які вчиняють кримінальні правопорушення;

поступове збільшення частки звільнених від покарання за незаконні дії зі зброєю актуалізує проблему лібералізації законного обігу зброї;

невідповідність цілей та прогнозів соціальних ефектів криміналізації тенденціям практичного кримінально-правового регулювання (ст.ст. 436-2, 111-1 КК) потребує розгляду проблеми в контексті прагматичної парадигми кримінального права;

спостерігається примітивізація протидії злочинності;

зумовлене агресією РФ зменшення частки проваджень у яких повідомлено про підозру актуалізує проблематику пошуку додаткових методів оцінки ефективності роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Карчевський М.В. Обчислювальне кримінологічне аргументування: поняття, можливості та перспективи використання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 4 (100). С. 112–126. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.112-126> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Карчевський М.В., Кудінов А.С. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 4. С. 101–114. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/537> (дата звернення: 06.04.2024); Карчевський М.В., Кудінов А.С., Досвід експертної оцінки кризових явищ у сфері кримінально-правового регулювання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 163–181.
3. Карчевський М.В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2 (98). С. 202–227. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.202-227> (дата звернення: 16.04.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції) : Проект Закону № 5102 від 18.02.2021 р. / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5102&conv=9> (дата звернення: 16.04.2024).
5. Карчевський М.В. Проблема примітивізації кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції, Хмельницький, 16 березня 2023 року. Хмельницький : НАДПСУ, 2023. С. 97–100. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_16.03.2023.pdf (дата звернення: 30.03.2024).

6. Schulte T, Bohnet-Joschko S. How can Big Data Analytics Support People-Centred and Integrated Health Services: A Scoping Review. *International Journal of Integrated Care*. 2022 Jun 16; № 22(2) : 23. DOI: <https://doi.org/10.5334/ijic.5543.s1>.

7. В'юник М.В., Карчевський М.В., Арланова О.Д. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) / упоряд. Ю.В. Баулін ; Коміс. з питань прав. реформи, робоча група з розвитку кримін. права. Харків : Право, 2020. 212 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18398> (дата звернення: 04.04.2024).

8. Giddens Anthony, Griffiths Simon. *Sociology*. Cambridge : Polity Press, 2006. 1094 p.

9. Туляков В.О. Вчення про жертву злочину: соціальні та правові основи : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 ; Нац. ун.-т Одеська юридична академія. Одеса, 2001. 36 с.

10. Поклад В., Курі Х. Віктимологічні дослідження в кримінології. Віктимологічні аспекти злочинності: Кримінологічні дослідження. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 152 с.

11. Бова А.А. Методичні аспекти крос-національних соціологічних опитувань щодо віктимізації та безпеки. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 143–148.

12. Бова А.А. Соціологічні опитування потерпілих від злочинів в Україні. *Український соціум*. 2006. № 1 (12). С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2006.01.033>.

13. Віктимологія : навч. посіб. / В.В. Голіна та ін. ; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкина. Харків : Право, 2017. 308 с.

References:

1. Karchevskiyi, M.V. (2022). Obchysliuvalne kryminolohichne arhumentuvannya: poniattia, mozhlyvosti ta perspektyvy vykorystannia [Computational criminological reasoning: concepts, possibilities and perspectives of use]. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*. Vol. 4 (100). P. 112–126. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.112-126> [in Ukrainian].

2. Karchevskiyi, M.V., & Kudinov, A.S. (2016). Efektyvnist kryminalno-pravovoho rehuliuвання v Ukraini [Effectiveness of criminal law regulation in Ukraine]. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*. Vol. 4. P. 101–114. Retrieved from: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/537> [in Ukrainian]; Karchevskiyi M.V., Kudinov A.S. (2017). Dosvid ekspertnoi otsinky kryzovykh yavlyshch u sferi kryminalno-pravovoho rehuliuвання [Experience of expert assessment of crisis phenomena in the field of criminal law regulation]. *Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*. Vol. 1 (8). P. 163–181.

3. Karchevskiyi, M.V. (2022). Protydiia zlochynnosti v Ukraini u formati DATA SCIENCE [Fighting crime in Ukraine in DATA SCIENCE format]. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*. Vol. 2(98). P. 202–227. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.202-227> [in Ukrainian].

4. Proiekt Zakonu shchodo posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za vyhotovlennia ta poshyrennia zaboronenoї informatsiinoї produktsii [Draft Law on Strengthening Criminal Liability for Production and Distribution of Prohibited Information Products]. № 5102. (2021). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5102&conv=9> [in Ukrainian].

5. Karchevskiyi, M.V. (2023). Problema pryimityvizatsii kryminalno-pravovoi protydii kryminalnym pravoporushenniam proty osnov natsionalnoi bezpeky [The problem of primitivization of criminal-legal counteraction to criminal offenses against the foundations of national security]. *Actual problems of law enforcement activities under martial law. Of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Khmelnytskyi*, March 16, 2023. Khmelnytskyi: NADPSU. P. 97–100. Retrieved from: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/%D0%9D%D0%90%D0%94%D0%9F%D0%A1%D0%A3_16.03.2023.pdf [in Ukrainian].

6. Schulte, T., & Bohnet-Joschko, S. (2022). How can Big Data Analytics Support People-Centred and Integrated Health Services: A Scoping Review. *International Journal of Integrated Care*. Vol. 22 (2) – 23. DOI: <https://doi.org/10.5334/ijic.5543.s1> [in English].

7. Viunyk, M.V., Karchevskiyi, M.V., Arlanova, O.D., & Baulin Yu.V. (Ed.). (2020). Kryminalno-pravove rehuliuвання v Ukraini: realii ta perspektyvy (analytical materials) [Criminal law regulation in Ukraine: realities and prospects (analytical materials)]. Kharkiv : Pravo. 212 p. Retrieved from: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18398> [in Ukrainian].

8. Giddens Anthony, & Griffiths Simon. (2006). *Sociology*. Cambridge : Polity Press. 1094 p. [in English].

9. Tuliakov, V.O. (2001). Vchennia pro zhertvu zlochyну: sotsialni ta pravovi osnovy [The doctrine of the victim of a crime: social and legal foundations]. (Master's thesis). Nats. un.-t «Odeska yurydychna akademiia». Odessa. 36 p. [in Ukrainian].

10. Poklad, V., & Kuri, Kh. (2006). Viktymolohichni doslidzhennia v kryminolohii. Viktymolohichni aspekty zlochynnosti [Victimological studies in criminology. Victimological aspects of crime]. Criminological studies. Luhansk: RVV LDUVS. 152 p. [in Ukrainian].
11. Bova, A.A. (2017). Metodychni aspekty kros-natsionalnykh sotsiolohichnykh opytuvan shchodo viktymizatsii ta bezpeky [Methodological aspects of cross-national sociological surveys on victimization and safety]. *Science and law enforcement*. Vol. 1. P. 143–148 [in Ukrainian].
12. Bova, A.A. (2006). Sotsiolohichni opytuvannia poterpilykh vid zlochyniv v Ukraini [Sociological surveys of victims of crimes in Ukraine]. *Ukrainian society*. Vol. 1(12). P. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2006.01.033> [in Ukrainian].
13. Holiny, V.V., & Holovkina, B.M. (Eds.). (2017). Viktymolohiia: navchalnyi posibnyk. [Victimology: Tutorial]. Kharkiv: Pravo, 308 p. [in Ukrainian].

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-13>**Тищенко Анна Дмитрівна,**

ад'юнкт кафедри кримінального права і кримінології,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6001-147X>

ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ: ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Актуальність обраної теми наукового дослідження підтверджується загостренням проблеми сексуальних злочинів проти дітей, що становить серйозну загрозу для їх фізичного та психічного здоров'я. Крім того, недостатнє розуміння суспільством і правоохоронними органами цієї проблеми створює потребу в подальших наукових дослідженнях з метою розроблення ефективних стратегій протидії.

Стаття присвячена розгляду ознак суб'єкту злочину, передбаченого ст. 156-1 Кримінального кодексу України, – «Домагання дитини для сексуальних цілей». Констатовано, що за чинним кримінальним законом суб'єктом злочину домагання дитини для сексуальних цілей є фізична, осудна особа, незалежно від статі, що досягла 18 років. Чинний кримінальний закон не диференціює кримінальну відповідальність за такі домагання залежно від ознак суб'єкта. У той же час, вчинення такого роду діянь особами, які беруть участь у вихованні дітей чи піклуванні про них, за ступенем суспільної небезпечності суттєво відрізняються від домагань, вчинених «загальними» суб'єктами. Тому обґрунтовується пропозиція про доповнення ст. 156-1 Кримінального кодексу України кваліфікуючою ознакою «вчинення дій членом сім'ї чи близьким родичем, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього» (та закріплення цієї кваліфікуючої ознаки у частині 4 ст. 156-1). І оскільки суспільна небезпека вчинення дій, закріплених в санкції статті 156-1 Кримінального кодексу України, членом сім'ї чи близьким родичем, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього набагато вище, ніж вчинення аналогічних дій «загальним» суб'єктом злочину та з метою запобігання повторного вчинення таких дій в подальшому, пропонується значно збільшити строк позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю особі, яку визнано винною у вчиненні такого злочину, на яку було покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, статева свобода, статева недоторканість, домагання дитини, кіберґрумінг, суб'єкт складу злочину.

Tishchenko Anna. SOLICITATION A CHILD FOR SEXUAL PURPOSES: CHARACTERISTICS OF THE SUBJECT OF THE CRIME

The relevance of the chosen topic of scientific research is confirmed by the exacerbation of the problem of sexual crimes against children, which poses a serious threat to their physical and mental health. Additionally, insufficient understanding of this problem by society and law enforcement agencies creates the need for further scientific research aimed at developing effective strategies to combat it.

The article is devoted to consideration of the signs of the subject of the crime provided for in Art. 156-1 of the Criminal Code of Ukraine, – "Harassment of a child for sexual purposes." It has been established that according to the current criminal law, the subject of the crime of molesting a child for sexual purposes is a physical, criminal person, regardless of gender, who has reached the age of 18. The current criminal law does not differentiate criminal liability for such harassment depending on the characteristics of the subject. At the same time, the perpetration of such acts by persons involved in raising children or taking care of them differ significantly in terms of the degree of social danger from harassment committed by "general" subjects. Therefore, the proposal to supplement Art. 156-1 of the Criminal Code of Ukraine with the qualifying sign "committing actions by a family member or close relative, or a person who is assigned the duties of raising the victim or taking care of him" (and fixing this qualifying sign in part 4 of Article 156-1). And since the public danger of committing the actions stipulated in Article 156-1 of the Criminal Code of Ukraine by a family member or close relative, or a person entrusted with the duties of raising the victim or taking care of him, is much higher than committing similar actions "general" subject of the crime, and in order to prevent the repeated commission of such actions in the future, it is proposed to significantly increase the term of deprivation of the right to hold certain positions

or engage in certain activities for a person who was found guilty of committing such a crime, who was entrusted with the responsibilities of education the victim or caring for him.

Key words: *criminal offense, criminal liability, sexual freedom, sexual integrity, solicitation of a child, cyber grooming, elements of a crime.*

Вступ. Діджиталізація в житті сучасних дітей посідає пріоритетне місце. Інтернет сьогодні є вагомим інструментом у руках не лише дорослих, але і дітей. Мережа допомагає їм навчатися, підтримувати спілкування з друзями, стежити за подіями в світі, розважатися і просто відпочивати від буденного життя з його проблемами та негараздами. Однак, окрім очевидної користі, в мережі також таїться безліч загроз, з якими, на жаль, не завжди під силу впоратися дитині. Нерідко соціальні мережі стають місцем вчинення багатьох кримінальних правопорушень, у тому числі злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини. Кібергрумінг – це новий вид сексуального насильства проти дітей в інтернеті. Суть його полягає в тому, що правопорушники реєструються в соціальних мережах під виглядом підлітків, входять в довіру до їхніх однолітків з метою отримання від них інтимних фото або відео, а потім шантажують, щоб отримати ще більш відверті матеріали, гроші або змусити до особистих зустрічей в офлайні.

Хоча, з метою імплементації положень Ланцаротської конвенції, Кримінальний кодекс України (далі – КК) у 2021 році було доповнено статтею 156-1, яка встановлює відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей та іншими кримінально-правовими нормами, існує низка проблем у цій сфері, зокрема, високий рівень латентності даних діянь, що зумовлений низкою факторів, у тому числі і характеристикою суб'єкта злочину. Аналіз суб'єкта складу злочину є дуже важливими для оцінки ефективності захисту таких суспільних відносин, як кримінально-правовий захист дітей від злочинних посягань та кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості особи в цілому, вирішення питань кваліфікації, покарання тощо. Зі встановленням ознак суб'єкта злочину правозастосовна практика

стикається повсякчас. У кожному кримінальному провадженні потрібно вирішити, чи є підстави визнати особу, яка вчинила певне діяння, суб'єктом злочину, чи наділена вона відповідними ознаками. Суб'єкт злочину є міждисциплінарним поняттям, одним з ключових елементів у розслідуванні будь-якого правопорушення.

Юридичний аналіз складів правопорушень, пов'язаних із грумінгом, кібергрумінгом, домаганням дитини в сексуальних цілях та інших складів злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей проведені такими вченими, як І.О. Бандурка, В.І. Борисов, А.О. Джужа, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, Д.О. Куковинець, Г.Я. Мартишин, Г.Ю. Нікітіна-Дудікова, В.Ю. Омецинська, С.В. Романцова, К.В. Шахова, В.В. Сенько, О.О. Колінько, А.С. Політова, І.М. Леган та ін.

Метою даної статті є в комплексна характеристика суб'єкта злочину «Домагання дитини для сексуальних цілей» за кримінальним правом України.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є поєднання загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, діалектичного) та спеціальних методів дослідження (порівняльно-правознавчого, історичного, системно-структурного та ін.). Такий підхід дозволяє комплексно проаналізувати предмет дослідження.

Результати. У ч. 1 ст. 18 КК зафіксовано, що суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність [1]. З цього нормативного визначення у науці та практиці одностайно визнається, що суб'єкт кримінального правопорушення, як елемент його складу, характеризується трьома обов'язковими ознаками: це фізична особа; це осудна особа; це особа, що досягла певного віку.

Поняття суб'єкта злочину домагання дитини для сексуальних цілей, передбаченого ст. 156-1 КК, можна сформулювати виходячи з диспозиції досліджуваної нами статті. Частина 1 статті 156-1 КК передбачає відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. У частині 2 статті 156-1 КК встановлено відповідальність за випадки, коли така пропозиція зустрічі зроблена неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії. Частина 3 статті 156-1 КК передбачає відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи [1].

Тобто суб'єктом такого злочину, як домагання дитини для сексуальних цілей є будь-яка фізична, осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 18 років, на відміну від інших злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, де вік кримінальної відповідальності становить 14 років (за зґвалтування, сексуальне насильство), або 16 років, у диспозиції ст. 156-1 прямо зазначено, що винний має бути повнолітнім. При цьому особа вважається такою, яка досягла певного віку, починаючи з наступної доби після дня її народження. Вік особи, підозрюваної за вчинення злочину, встановлюється за документами, в яких вказана дата його народження, – за паспортом чи свідоцтвом про народження. У разі їх відсутності відповідні дані можна отримати із книги реєстрації актів громадянського стану, довідок за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо [2]. За відсутності документа, який підтверджує вік, або коли є обґрунтовані сумніви щодо оригіналу документа, що визначає вік особи, для встановлення віку обвинуваченого

необхідно призначити експертизу. У випадках, коли рік народження особи встановлюється судово-медичною експертизою, днем народження треба вважати останній день року, зазначеного експертом, а при визначенні ним віку мінімальною і максимальною кількістю років, необхідно виходити із передбачуваного експертизою мінімального віку такої особи. Вчинення суспільно небезпечного діяння особою, що не досягла на час вчинення злочину передбаченого законом віку, свідчить про відсутність суб'єкта злочину, а тим самим – відсутність складу злочину, як підстави кримінальної відповідальності унаслідок чого виключається і кримінальна відповідальність (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України) [4].

Заглиблюючись в питання віку суб'єкту досліджуваного нами злочину, ми аналізуємо позицію О. Дудорова, який вважає, що усвідомлювати суспільну небезпеку злочину проти неповнолітнього може лише дорослий [5, с. 74]. З повноліттям, а отже, одержанням переваги над потерпілим у віці, доросла людина набуває більш високого рівня зрілості та соціальної свідомості (до досягнення вісімнадцяти років вона не вважається дорослою), що дає змогу по-іншому оцінювати не лише фактичний зміст своїх вчинків, але й їх негативний вплив на статево-розвиток потерпілого [10, с. 121]. Відповідну думку аргументовано доводять у юридичній літературі: з огляду на специфіку деяких кримінальних правопорушень, наприклад, таких, як розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), відповідальність за їх вчинення може наставати лише стосовно повнолітніх осіб, тобто осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку, бо за характером цих кримінальних правопорушень їх фактично не можуть вчинити неповнолітні [6, с. 154].

Домагання дитини для сексуальних цілей, як злочин, в Україні не є гендерно обумовленим, тобто його суб'єктом може виступати як особа чоловічої, так і особа жіночої статі (на відміну від кримінального законодавства Великої Британії, де чітко визначено, що суб'єктом злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості можуть бути лише

особи чоловічої статті, жінка не може бути суб'єктом таких злочинів) [7, с. 85].

Оскільки ст. 156-1 КК не доповнює поняття суб'єкта злочину додатковими ознаками, говорити про спеціального суб'єкта вчинення даного злочину ми не можемо. Тут ми повністю підтримуємо позицію В.Я. Конопельського та В.О. Меркулової, які під спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення розуміють таку особу, яка має поряд з ознаками фізичної особи – осудністю і віком кримінальної відповідальності – і інші, додаткові ознаки, що передбачені в кримінальному законі або прямо витікають з нього і характеризують соціальну роль та правове положення суб'єкта, стосуються фізичних властивостей суб'єкта, характеризують взаємовідношення суб'єкта з потерпілим і обмежують коло осіб, які можуть бути виконавцями певного кримінального правопорушення [6, с. 142].

Але ж у правозастосовній практиці досить часто знаходять свої прояви випадки, коли саме знайомі дитині дорослі особи (такі як опікуни, близькі чи далекі родичі, викладачі, керівники гуртків, тренери, вожаті таборів, вихователі дитячих будинків, священники єпархії та інші), використовуючи свої службові чи сімейні зв'язки, входять в довіру дитини з метою подальшого вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій.

На нашу думку, слід частково погодитися з А.С. Литвин, А.В. Бугрик, М.П. Дубіною, які висловили свою думку щодо доповнення ч. 3 ст. 156-1 КК України кваліфікуючою ознакою «вчинення дій членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього» (тобто виокремили спеціального суб'єкта злочину), оскільки такі обставини значно підвищують суспільну небезпечність вчиненого злочину [8, с. 61].

Що ж криється за поняттям «члени сім'ї чи близькі родичі, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього»? Терміни «сім'я», «батьки», «усиновлювачі», «опікуни», «піклувальники» знаходять своє відобра-

ження у значеннях, визначених у Цивільному та Сімейному кодексах України. Батько або матір мають підлягати відповідальності незалежно від того, чи перебувають (або перебували) вони між собою у шлюбі або чи є щодо них запис у відповідних документах (свідцтво про народження). Головною ознакою визнання їх батьками є кровне споріднення із потерпілою особою. Відповідно до закону до батьків належать також усиновлювачі (ст. 211 Сімейного кодексу України). Вітчизном вважається нерідний батько – чоловік матері дитини, а мачухаю – нерідна мати, яка є дружиною батька дитини. Зазначені особи повинні бути однією сім'єю з потерпілою дитиною. Опікун – це фізична особа з повною цивільною дієздатністю, яка за її згодою призначена судом або органом опіки та піклування здійснювати опіку над дитиною, якій не виповнилося 14 років. Піклувальник – це призначена зазначеними вище органами особа щодо здійснення піклування над дитиною у віці від 14 до 18 років (ст. 58-63 ЦК, ст. 243, 244 СК) [3].

Особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, може бути: а) патронатний вихователю; б) чоловік або дружина, які є прийомними батьками дитини або батьками-вихователями дитячого будинку сімейного типу. У числі останніх може бути й окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, однак взяла для спільного проживання та виховання дитину-сироту або дитину, яка не має батьківського піклування; в) інша особа, на яку відповідно до законодавства покладено обов'язок щодо виховання дитини або піклування про неї (наприклад, учителі шкіл, вихователі дитячих садків, наймані за договором няні, медичні працівники, які здійснюють догляд за дитиною у лікарні) [1].

На думку Т.А. Орлової та Н.Д. Тапдигової, людина з діагнозом педофіла (ким теоретично може бути суб'єкт злочину домагання дитини для сексуальних цілей), як правило, привітна, комунікабельна, достойно виглядає, вміє легко зацікавити дітей розмовою, грає з ними із задоволенням. Діти люблять бувати

в компанії з таким чоловіком. Часто вони обирають професію пов'язану із постійним близьким контактом з дітьми. Наприклад, тренер, вчитель, вихователь, лікар, волонтер у дитячому таборі, керівник гуртка чи секції [9, с. 296]. Тому, приміром, якщо суб'єктом злочину, передбаченого ст. 156-1 КК, є вчитель потерпілої, то він протягом тривалого часу перебував з нею в контакті, а дитина вважала його авторитетним через статус учителя, тому їй було складніше відмовити в зустрічі. Крім того, учитель має формальну можливість вчиняти аналогічні дії стосовно інших своїх учнів, яким також, під страхом «покарання» – поганих оцінок, виклику батьків до школи тощо, буде складніше відмовити йому в зустрічі [8, с. 61].

В санкції кожної частини статті передбачено різну міру покарання з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. З метою запобігання повторного вчинення злочинів проти статевої свободи та недоторканості дітей, пропонуємо значно збільшити строк позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю особі, яку визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 156-1 КК, на яку було покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Враховуючи те, що А.С. Литвин, А.В. Бугрик та М.П. Дубіна пропонують доповнити ч. 3 ст. 156-1 КК кваліфікуючою ознакою «вчинення дій членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього», у суб'єкта досліджуваного нами злочину автоматично з'являються додаткові ознаки, що характеризують соціальну роль та правове положення суб'єкта, стосуються фізичних властивостей суб'єкта, характеризують взаємовідношення суб'єкта з потерпілим, ми вважаємо за необ-

хідне виокремити дану кваліфікуючу ознаку у окрему (четверту) частину статті, встановивши таку міру покарання, при якій така особа не буде пов'язувати своє життя з професіями, які знаходяться в тісному контакті з дитиною, що має позитивно відобразитись на динаміці вчинення злочинів проти статевої свободи та недоторканості дітей. Водночас, при формулюванні даної кваліфікуючої ознаки в тексті кримінального закону видається за доцільне описувати суб'єкта злочину в однині, а не в множині. Адже, застосування конструкції «вчинені членами сім'ї або близькими родичами» фактично вимагає співучасті хоча б двох суб'єктів злочину.

Висновки. Згідно з чинним законодавством, суб'єктом злочину домагання дитини для сексуальних цілей є фізична, осудна особа, незалежно від статі, що досягла 18 років. Кримінальний закон не диференціює кримінальну відповідальність за такі домагання залежно від ознак суб'єкта. У той же час, вчинення такого роду діянь особами, які беруть участь у вихованні дітей чи піклуванні про них, за ступенем суспільної небезпечності суттєво відрізняються від домагань, вчинених «загальними» суб'єктами. Тому видається обґрунтованою пропозиція про доповнення ст. 156-1 КК кваліфікуючою ознакою «вчинення членом сім'ї чи близьким родичем, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього», та закріплення цієї кваліфікуючої ознаки це у ч.4 ст. 156-1 КК (таким чином кримінальна відповідальність за такого роду діяння буде диференційована за ознакою спеціального суб'єкта злочину).

Перспективи цього наукового дослідження полягають у розробці ефективних стратегій протидії сексуальним злочинам проти дітей, що є необхідним через загострення цієї проблеми та недостатнє її розуміння суспільством і правоохоронними органами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Станом на 10 січня 2024 року / за заг. ред. І.М. Копотуна. Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2024. 888 с.

2. ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 р. № 5. ВВСУ. 2004. С. 4.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Станом на 15 вересня 2021 року / за заг. ред. В.І. Теремецького. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2021. 1158 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред. С.В. Ківалов, С.В. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. 1104 с.
5. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. порадник. Северодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. В.Я. Конопельського, В.О. Меркулової. Одеса : ОДУВС, 2021. 452 с.
7. Кримінальне право України і Англії: порівняльний аналіз (окремі питання Загальної частини): конспект лекцій для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 293 «Міжнародне право» / уклад.: М. І. Панов, С. О. Харитонов, Ю. П. Дзюба та ін. 2-ге електрон. вид., перероб. та допов. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого., 2021. 144 с.
8. А. С. Литвин, А. В. Бугрик, М. П. Дубіна Питання про грумінг та кримінальну відповідальність за нього. Трибуна молодого науковця. *Правова позиція*. Харків, 2022. №3 (36). С. 58–62.
9. Т.А. Орлова, Н.Д. Тапдигова Про криміналістичну характеристику особи педофілів та ознаки їх виявлення у соціумі. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану. Харків, 2022. С. 295–298.
10. О.В. Письменська Суб'єктивні ознаки розбещення неповнолітніх: дискусійні питання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 75: частина 2. С. 119–124.

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [Criminal Code of Ukraine: Scientific-Practical Commentary]. Stanom na 10 sichnia 2024 roku / za zah. red. I.M. Kopotuna. Kyiv: Vyd. «Tsentr uchbovoi literatury», 2024. S. 888 [in Ukrainian].
2. PPSU «Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro zlochyny nepovnoolitnikh» [On the Practice of Application by the Courts of Ukraine of Legislation in Cases of Crimes against Minors] vid 16 kvitnia 2004 r. № 5. VVSU. 2004. S. 4 [in Ukrainian].
3. Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy [Scientific-Practical Commentary on the Civil Code of Ukraine]. Stanom na 15 veresnia 2021 roku / za zah. red. V.I. Teremetskoho. Kyiv: Vydavnychiy dim «Profesional», 2021. S. 1158 [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [Criminal Procedure Code of Ukraine: Scientific-Practical Commentary] / Vidp. red. S.V. Kivalov, S.V. Mishchenko, V.Iu. Zakharchenko. Kh.: Odisei, 2013. S. 1104 [in Ukrainian].
5. Dudorov, O.O. (2018). Zlochyny proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby (osnovni polozhennia kryminalno-pravovoi kharakterystyky) [Crimes against Sexual Freedom and Sexual Integrity of a Person (Basic Provisions of Criminal-Legal Characteristics)]: prakt. poradnyk. Sievierodonetsk: RVV LDUVS im. E.O. Didorenka. S. 92 [in Ukrainian].
6. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : pidruchnyk [Criminal Law of Ukraine. General Part: Textbook]/ za zah. red. V.Ia. Konopelskoho, V.O. Merkulovoi. Odesa : ODUVS, 2021. S. 452 [in Ukrainian].
7. Kryminalne pravo Ukrainy i Anhlii: porivnialnyi analiz (okreimi pytannia Zahalnoi chastyny): konspekt lektsii dlia studentiv II kursu pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 29 «Mizhnarodni vidnosyny» spetsialnosti 293 «Mizhnarodne pravo» [Criminal Law of Ukraine and England: Comparative Analysis (Certain Issues of the General Part): Lecture Notes for Students of the Second Year of the First (Bachelor's) Level of Higher Education in the Field of Knowledge 29 "International Relations" Specialty 293 "International Law"/ uklad.: M. I. Panov, S. O. Kharytonov, Yu. P. Dziuba ta in. 2-he elektron. vyd., pererob. ta dopov. Kharkiv: Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho., 2021. S. 144 [in Ukrainian].
8. A.S. Lytvyn, A.V. Buhryk, & M.P. Dubina (2022). Pytannia pro hruminh ta kryminalnu vidpovidalnist za noho [Issues of Grooming and Criminal Liability for It.]. Trybuna molodoho naukovtsia. *Pravova pozystsia (Tribune of a Young Scientist. Legal Position)*. Kharkiv. №3 (36). S. 58–62 [in Ukrainian].
9. T.A. Orlova, & N.D. Tapdyhova (2022). Pro kryminalistychnu kharakterystyku osoby pedofiliv ta oznaky yikh vyjavlennia u sotsiumi [On the Criminalistic Characterization of Pedophiles and Signs of Their

Identification in Society]. Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu (Current Trends in the Development of Criminalistics and Criminal Procedure in Conditions of Martial Law). Kharkiv. S. 295–298 [in Ukrainian].

10. O.V. Pysmenska (2023). Subiektyvni oznaky rozbeshchennia nepovnolitnikh: dyskusiini pytannia [Subjective Signs of Corruption of Minors: Debated Issues]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu (Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Serii PRAVO. Vypusk 75: chastyna 2. S. 119–124 [in Ukrainian].*

УДК [[343.72:004]:[343.132:351.74]](477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-14>

Царук Юрій Юрійович,
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету №2
Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4529-9567>

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Стаття присвячена дослідженню кримінально-правової складової оперативно-розшукової характеристики шахрайств, що вчиняються в умовах воєнного стану, шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Обумовлено особливості кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристик вказаного кримінального правопорушення, які є суттєвими при оперативно-розшуковій протидії шахрайству та знання яких у практичній діяльності підрозділів Національної поліції України, надає змогу оперативним працівникам в найкоротший термін максимально ефективно здійснювати протидію окресленому виду кримінального правопорушення.

Проведено аналіз емпіричних даних відомчої звітності та отримано математичне підґрунтя про значний приріст скоєння шахрайства, в тому числі з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Визнано, що в умовах воєнного стану значно полегшується вчинення кримінально протиправного діяння та зростає ризик особі стати потерпілою.

Зазначено, особливості шахрайства в мережі Інтернет, найбільш поширені «діючі» шахрайські схеми, виокремлено «сучасні» способи вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Констатовано, що для шахрайства, вчиненого в умовах воєнного стану шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, як виду кримінального правопорушення характерним є завчасно, добре продумані, підготовлені та розроблені легенди ведення омані чи зловживання довірою. Узагальнено важливі для шахраїв чинники, які можуть бути використані під час обману чи зловживання довірою.

Зроблено висновок, що необхідно враховувати сукупність елементів кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристик вказаного кримінального правопорушення, що дасть змогу ефективніше в межах кримінального провадження спланувати проведення слідчих (розшукових) дій та поєднати їх з комплексом негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: шахрайство, протидія, незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки, оперативні підрозділи Національної поліції, негласні слідчі (розшукові) дії.

Tsaruk Yuriy. OPERATIONAL-INVESTIGATIVE CHARACTERISTICS OF FRAUDS, PERFORMED IN THE MINDS OF A MILITARY STATE USING ELECTRONIC COMPUTERS EQUIPMENT

The article is devoted to the study of the criminal law component of the operational and investigative characteristics of frauds, performed in the minds of a military state using electronic computers equipment.

The author defines the peculiarities of criminal law, criminological and forensic characteristics of the specified criminal offense, which are essential in the operational and investigative counteraction to fraud and which knowledge in the practical activities of the National Police of Ukraine allows operatives to counteract this type of criminal offense as efficiently as possible in the shortest possible time.

The author analyzes the empirical data of departmental reporting and obtains a mathematical basis for a significant increase in fraud, including fraud committed with the use of electronic computing equipment.

It is recognized that under martial law, the commission of a criminal offense is greatly facilitated and the risk of a person becoming a victim increases.

The author identifies the peculiarities of fraud on the Internet, the most common "existing" fraudulent schemes, and highlights the "modern" methods of committing a criminal offense under martial law.

It is stated that fraud committed under martial law through illegal transactions with the use of electronic computing equipment, as a type of criminal offense, is characterized by well thought out, prepared and developed legends of deception or breach of trust. The factors that are important for fraudsters and that can be used in the course of deception or breach of trust are summarized.

It is concluded that it is necessary to take into account the combination of elements of criminal law, criminological and forensic characteristics of the said criminal offense, which will allow more efficient planning of investigative (detective) actions within criminal proceedings and combine them with a set of covert investigative (detective) actions.

Key words: *frauds, operations with the using of electronic computers equipment, operational units of the National Police, covert investigative (detective) actions.*

Вступ. Шахрайство як різновид злочинності, на сьогоднішній день є досить прибутковим для «злочинності» видом діяльності та поширеним способом незаконного заволодіння чужим майном. Згідно з статистичними даними офісу Генерального прокурора України про кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами Національної поліції: за період 2020 року всього обліковано кримінальних правопорушень – 26 595, з яких у 8 633 особам вручено повідомлення про підозру, 7 337 провадження направлено до суду та у 18 969 кримінальних правопорушеннях на кінець звітного періоду рішення не прийнято; за період 2021 року всього обліковано кримінальних правопорушень – 23 632, з яких у 9332 особам вручено повідомлення про підозру, 7 977 провадження направлено до суду та у 14 958 кримінальних правопорушеннях рішення не прийнято; за період 2022 року всього обліковано кримінальних правопорушень – 31 937, з яких у 7446 особам вручено повідомлення про підозру, 5 749 провадження направлено до суду та у 25 690 кримінальних правопорушеннях рішення не прийнято; за період 2023 року всього обліковано кримінальних правопорушень – 82 085, з яких у 18 232 особам вручено повідомлення про підозру, 14 457 провадження направлено до суду та у 66 451 кримінальних правопорушеннях рішення не прийнято [1]. Тобто, нами у відсотковому відношенні, від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у провадженнях до кількості рішення по яких не прийнято

(нерозкриті кримінальні правопорушення), в розрізі років: 2020 р. – 71%; 2021 р. – 63%; 2022 р. – 80%; 2023 р. – 81%; чітко відображено значний приріст скоєння шахрайства, як виду злочину, що не зовсім відповідає засадам ефективного функціонування правової норми, спрямованої на протидію механізмам заволодіння майном, шляхом обману чи зловживання довірою, в тому числі з використанням електронно – обчислювальної техніки. При цьому, у вказаних статистичних даних, не відображено по причині відсутності як такої, кількість «жертв» даного виду кримінального правопорушення, які в досліджуваній період, не зверталися до підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України. Безперечно, що реальна кількість випадків вчинення шахрайства як кримінального правопорушення, у зазначений період, у десятки разів більша. Винахідливості шахраїв немає меж, в силу розвитку сучасних технологій, постійно удосконалюються та виникають нові способи позбавити людину її коштів, майна або права на таке майно. Виходячи з наведених статистичних даних та практичного досвіду протидії даного виду кримінального правопорушення, можна припустити, що на сьогодні шахрайство, як вид злочину, набуває форми не «аматорського» захоплення, а відрізняється ростом професіоналізму, чіткої спланованості вчинення незаконних дій, поєднаного з використанням сучасної електронно-обчислювальної техніки. З огляду на це особливого значення набуває виокремлення сучасної кримінально-правової складової оперативного-роз-

шукової характеристики вказаного виду кримінального правопорушення.

Загалом проблема визначення оперативно-розшукової характеристики злочинів є активно досліджуваною серед науковців. Зокрема, окремі питання щодо виокремлення оперативно-розшукової характеристики шахрайства розглянуто в роботах С.В. Албул, Б.І. Бараненко, О.О. Ганжа, Е.О. Дідоренко, С.О. Єгоров, В.С. Кубарєв, І.В. Кубарєв, М.Ю. Літвінов, М.А. Погорецький, Є.В. Поляков, В.Д. Пчолкін, В. П. Шеломенцев, Т.Г. Щураг та інші. Однак попри значний внесок названих учених у розвиток юридичної науки та процесу протидії злочинності, особливості оперативно-розшукової характеристики шахрайства, що вчиняється в умовах воєнного стану з використанням електронно-обчислювальної техніки, на сьогодні потребує подальшого наукового дослідження.

Метою статті є дослідження характерних ознак оперативно-розшукової характеристики шахрайств, вчинених в умовах воєнного стану з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Матеріали та методи. Для досягнення зазначеної мети використано діалектичний метод пізнання взаємозв'язку та взаємозумовленості теорії та практики в розумінні питання протидії вказаному виду кримінального правопорушення, статистичний метод при обробці та проведенні аналізу емпіричних даних відомчої звітності з метою обробки та отримання математичного підґрунтя результатів кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у співвідношенні до кількості рішень по яких не прийнято, формально-логічний метод (абстрагування, аналіз та синтез, узагальнення) при обґрунтуванні висновків та перспективи подальших можливих напрямів дослідження.

Результати. Пчолкін В. Д. після аналізу праць провідних вчених у галузі ОРД запропонував визначити оперативно-розшукову характеристику як сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних між собою ознак, які мають розвідувально-

пошуковий характер і розглядаються з позиції ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, запобігання злочинам, їх розкриття і розслідування [2, с. 122].

Дідоренко Е. О. та Бараненко Б. І. під оперативно-розшуковою характеристикою розуміють складну інформаційну модель, яка поєднує комплекс специфічних ознак, особливостей, що характеризують злочинні прояви як певні акти людської діяльності в поєднанні з безпосередніми причинами й умовами, а головне – у взаємозв'язку з потенційно кримінальним соціальним оточенням [3].

Літвінов М. Ю. після всебічного аналізу наукових праць досліджуваного напрямку дійшов висновку, що оперативно-розшукова характеристика злочинів – це опис закономірностей механізму вчинення і приховування неочевидних і латентних злочинів, а також ухилення від правосуддя, що дозволяє виявити пошукові ознаки злочинної діяльності та криміногенні чинники і на їх основі окреслити ймовірні напрями запобігання злочинам і їх розкриття [4, с. 128].

Нам імпонує бачення М. А. Погорецького та В. П. Шеломенцева, про наявність таких типових елементів, як інформація про: вид злочину та його суспільну небезпечність; предмет злочинного посягання та його пошукові ознаки; середовище вчинення злочину, особливості слідоутворення у ньому та специфіку фіксації слідів; способи готування до злочину та їх пошукові ознаки; способи вчинення злочину, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації злочинних дій; способи приховування слідів злочину (маскування злочинних дій) та їх пошукові ознаки; типові знаряддя (засоби) вчинення злочинів та їх пошукові ознаки; типові обставини вчинення злочинів: місце, час, обстановка; сліди злочинів, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації; типові джерела інформації про злочини цього виду; особу злочинця та його пошукові ознаки (зовнішні ознаки, психологічний портрет, особливості поведінки при готуванні, вчиненні злочину, а також після його вчинення тощо), типову мотивацію злочинної поведінки, чинники, що

мали вплив на формування злочинної мети; склад та схема взаємозв'язків у злочинній групі; розподіл ролей між співучасниками тощо; потерпілу сторону (ознаки віктимності, відомості про спосіб життя, риси, характеристику, звички, зв'язки тощо); типові наслідки злочинів (матеріальна та моральна шкода, заподіяні злочином; зміни, викликані злочином у матеріальній обстановці тощо) [5, с. 215–222].

З цих позицій надання оперативно-розшукової характеристики шахрайству з використанням електронно-обчислювальної техніки є цілком логічним. Ґрунтуючись на викладеному, надамо оперативно-розшукову характеристику шахрайствам, вчиненим в умовах воєнного стану, шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, з урахуванням необхідності її подальшого врахування для використання при організації проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, передбаченої ст.263 КПК України та зняття інформації з електронних інформаційних систем, передбаченої ст.264 КПК України, як негласної слідчої (розшукової) дії з метою ефективної протидії та розслідування цих кримінальних правопорушень.

Розглянемо детальніше кримінально-правову характеристику шахрайств вчинених в умовах воєнного стану з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Криміналізація шахрайства закріплена в ст. 190 КК України [6].

Складовою підстави притягнення до кримінальної відповідальності за шахрайство є усвідомлення суб'єктом злочину того факту, що предмет злочину є для нього чужим, що він заволодіває чужим майном за відсутності будь-якого дійсного чи уявного права на нього. Винний втручається в сферу психічної (інтелектуальної та вольової) діяльності іншої особи, фальсифікує її уявлення про відповідні обставини, вводить цю особу в оману, внаслідок чого вона обирає ту чи іншу лінію

поведінки без знання і судження фальсифікації, а волевиявлення та вчинки обумовлені обманними діями винного. Головною кваліфікуючою обставиною досліджуваного злочину становить вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Таку ознаку утворюють лише операції, здійснення яких без використання електронно-обчислювальної техніки є неможливим (здійснення електронних платежів, отримання Інтернет-послуг, здійснення операцій через реквізити платіжних карток та банківські послуги тощо). Об'єктом злочину є право на власність, відповідно до якого здійснюється володіння, користування й розпорядження майном. Предметом шахрайства є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо. Об'єктивна сторона злочину полягає у діяннях, що характеризуються протиправним корисливим зверненням до чужого майна, що заподіює прямий збиток власникові. Суттєвою характеристикою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна або права на нього. Шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки додаткової кваліфікації не потребує. Такий злочин направлений не на стабільність функціонування електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та/або комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку, а на суспільні відносини з огляду заволодіння майном або правом на це майно. Тому предметом досліджуваного виду шахрайства не може бути електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), автоматизовані системи та/або комп'ютерні мережі, мережі електрозв'язку. Суб'єкт злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єкт вчинення шахрайства характеризується своєю багатогранністю, тому слід враховувати такі ознаки, як: соціально-демографічні, соціальні прояви, моральні якості, психологічні особливості тощо. У більшості випадків шахрайство є формою «індивідуальної» злочинної діяльності, яку здійснює особа

з використанням електронно-обчислювальної техніки у власних інтересів або яка надає відповідні послуги у цій сфері. Операції можуть бути повністю законними і не впливати на стабільне функціонування електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку. Суб'єктивна сторона шахрайства включає прямий умисел та корисливу мету. Тобто винний свідомо має намір незаконно заволодіти чужим майном або правом на це майно з особистих корисливих мотивів. Винуватець розуміє неправомірність своїх дій і передбачає виникнення суспільно небезпечних наслідків. Умисел при шахрайстві, як правило, формується заздалегідь та обдумується [7, с. 474–477].

Шахрайство вчиняється шляхом обману або зловживанням довірою. Шахрайство є закінченим злочином з моменту заволодіння винним майном або придбання права на майно. Обман або зловживання довірою, які призвели до цього, залежно від сформованих обставин слід кваліфікувати як готування або замах на шахрайство [8].

Обман може бути реалізованим як активним, так і пасивним. Активний обман передбачає умисне введення в оману через подання неправдивих даних, представлення підроблених документів та вчинення інших дій, які викликають у людини неправильне уявлення щодо підстав передачі майна злочинцю, роблять його впевненим у законності та необхідності таких дій. Пасивний обман полягає в утаєнні відомостей про юридично важливі фактичні обставини, інформацію про які злочинець був зобов'язаний надати. У результаті цього особа, яка передає майно, робить помилку в оцінці наявності законних підстав для цієї передачі [9, с. 43].

Варто визнати, що в умовах воєнного стану значною мірою полегшується вчинення кримінально протиправного діяння, зростає ризик особи стати потерпілою, а правоохоронні органи мають обмежені ресурси для адекватного кримінально-правового реагування [10, с. 315]. Зловмисники, удосконалюючи способи вчинення та приховання

кримінальних правопорушень, часто використовують для злочинної діяльності торгівельні площадки мережі Інтернет. На жаль, війна відкрила нові «горизонти та можливості» для шахрайської діяльності зловмисників, користуючись вразливим емоційним станом співвітчизників, маніпулюючи почуттями людей які перебувають у розпачі та гніві, зловмисники будують шахрайські схеми, пристосовуючись до ситуації. На сьогодні більше 70% українців не мають впевненості у своїй здатності розпізнати ознаки онлайн-шахрайства. Менша половина співвітчизників перевіряє у повідомленнях правильність логотипу компанії та її електронну адресу відправника [11].

Шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану мають свої особливості: шахрайські дії вчиняють онлайн; шахрайство вчиняють під час воєнних дій на території України; використовують вразливість емоційного стану через спекуляцію на почуттях людей: співпереживання (фейкові рахунків на допомогу постраждалим від збройної агресії, допомога військовим), гнів (донати на зброю, дрони і т.д.); користуються попитом на життєво необхідні послуги (вивезення з зони бойових дій, тимчасово окупованих територій, оренда житла, придбання бронешитів, пального або запчастин для автомобілів, програмами виплат внутрішньо переміщеним особам та інше) [12, с. 176].

Найбільш поширеними шахрайськими схемами під час війни є наступна теперішня час: шахрайство щодо збору грошей на ЗСУ або на авто для ЗСУ; фейковий збір коштів на лікування дітей які постраждали від збройної агресії рф; фейкове отримання міжнародної допомоги; фейкові оголошення в Інтернеті про продаж автомобілів; фейковий захист рахунків; фейкове перевезення біженців та допомога з житлом; шахрайство з орендою житла; фейкові повідомлення «ваш син потрапив у полон»; шахрайство щодо надання інформації про місце перебування родичів які безвісти зникли [12, с. 176–178].

Вважаємо за необхідне виокремити найбільш поширені «сучасні» способи вчинення кримінального правопорушення, шахрайства:

через веб-сайти оголошень; зі зломом сторінок соціальних мереж; скоєне з використанням Інтернет сайтів (Інтернет-магазинів); скоєне під приводом замовлення банкету (або зв'язок із кур'єром); досконале під приводом розблокування банківської картки або запобігання списанню грошових коштів; досконале під приводом допомоги родичу, що потрапив у біду; скоєне під приводом компенсації за раніше придбані БАДи (макро- та мікроелементи, які є в харчових продуктах та мають більш активний вплив на стан здоров'я); з використанням шкідливих програм на ОС «Android» (потерпілому на стільниковий телефон з операційною системою «Android» з невідомого номера надходять SMS-повідомлення з текстом: «Доброго дня, я за Вашим оголошенням»); вчинене з використанням соціальних мереж (Інтернет магазин «Facebook», «Інстаграм» та інше) [13, с. 27–33].

Констатуємо, що для цього виду кримінальних правопорушень характерним є завчасно, добре продумані, підготовлені та розроблені легенди ведення оман чи зловживання довірою.

Узагальнення оперативно-розшукової практики свідчить про те, що готуючись до кримінального правопорушення, шахраї визначають важливі для них чинники: спосіб, час, особу «жертви» – потерпілого, знаряддя і засоби, які можуть бути використані під час обману чи зловживання довірою. Отже, при організації проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та зняття інформації з електронних інформаційних систем як НСРД, необхідно в своїй сукупності враховувати вищеописані приклади,

обставини, способи та засоби вчинення злочину, що може суттєво вирішити проблемні питання у встановленні осіб, які вчинили, або які причетні до шахрайства та як результат ефективній протидії та розслідуванні шахрайств з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Висновки. На сьогодні оперативно-розшукова характеристика шахрайства, вчиненого в умовах воєнного стану шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, на відміну від інших, «побутових» шахрайств, має свої особливості, які виражаються в кримінально-правових, кримінологічних і криміналістичних ознаках, їх знання в щоденній практичній діяльності надає змогу підрозділам Національної поліції та оперативним працівникам зокрема, в найкоротший термін максимально ефективно реагувати, тим самим здійснювати протидію цьому виду кримінальних правопорушень.

Під час протидії шахрайству вчиненому в умовах воєнного стану, в тому числі шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, необхідно враховувати оперативно-розшукову характеристику даного виду кримінального правопорушення, що дасть змогу ефективніше в межах кримінального провадження спланувати проведення слідчих (розшукових) дій та поєднати їх з комплексом негласних слідчих (розшукових) дій.

У загальному підсумку це буде сприяти виконанню визначених завдань по досягненню ефективної протидії окресленому виду кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Сайт офісу Генерального прокурора України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості: монографія. О. : ОЮІ НУВС, 2005. 376 с.
3. Дідоренко Е. О. Методологічні проблеми оперативно-розшукової діяльності як окремої галузі наукового знання / Е. О. Дідоренко, Б. І. Бараненко. *Методологічні проблеми теорії і практики ОРД у сучасних умовах : Вісн. ЛАВС МВС ім. 10-річчя незалежності України*. Спецвип. № 1. 2004. С. 3–9.
4. Літвінов М. Ю. Поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів. *Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України*. 2009. № 179. С. 119–128.

5. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип № 1 (47). С. 214–223.
6. Закон України «Кримінальний кодекс України». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1263>.
7. Волобоєв А.О., Габорець О.А. Оперативно-розшукова характеристика шахрайств, учинених в кіберпросторі: кримінально-правовий аспект. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2023. №12 (18). С. 468–478.
8. Сайт Верховної ради України «Про судову практику у справах про злочини проти власності. Постанова Верховного суду України від 06.11.2009 № 10». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>.
9. Мельник С. С. Виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків : дис. ... кандидата економічних наук : 08.00.04. Київ : 2019. 252 с.
10. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6.
11. Якобчук А. Половина українців потрапили на гачок шахраїв у мережі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://slovoproslovo.info/polovina-ukraintsiv-potrapiли-na-gachok-shahraiv-u-merezhi>.
12. Брисковська О.М., Гелемей М.О. Особливості вчинення шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. №3. С. 174–180.
13. Організація і тактика оперативно-розшукової протидії шахрайствам, вчиненим з використанням мережі Інтернет та засобів телефонного зв'язку : посібник / С. В. Албул, О.О. Ганжа, А.В. Гаспаров, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, Т.Г. Щурат. Одеса : ОДУВС, 2023. 40 с.

References:

1. Sait ofisnu Heneralnoho prokurora Ukrainy. [Website of the Office of the Prosecutor General of Ukraine]. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
2. Pcholkin, V.D. (2005). *Rozkryttia zlochyniv u kharchovii promyslovosti* [Disclosure of crimes in the food industry]. OJI NUIA [in Ukrainian].
3. Didorenko, E.O., & Baranenko, B.I. (2004). Metodolohichni problemy operatyvno-rozshukovoi diialnosti yak okremoi haluzi naukovooho znannia [Methodological Problems of Operational and Investigative Activities as a Separate Branch of Scientific Knowledge]. *Methodological Problems of the Theory and Practice of the ORD in Modern Conditions: Bulletin of the LABC MBC dedicated to the 10th anniversary of Ukraine's independence*. Special issue No. 1 (pp. 3–9) [in Ukrainian].
4. Litvinov, M.Yu. (2009). Poniattia operatyvno-rozshukovoi kharakterystyky zlochyniv [The concept of operational and investigative characteristics of crimes]. *Biuletyn z obminu dosvidom roboty MVS Ukrainy – Bulletin on the exchange of experience of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*, 179, 119–128 [in Ukrainian].
5. Pohoretskyi, M.A., & Shelomentsev, V.P. (2010). Poniattia operatyvno-rozshukovoi kharakterystyky zlochyniv [The concept of operational and investigative characteristics of crimes]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs*, 1 (47), 214–223 [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Kryminalnyi kodeks Ukrainy» [Law of Ukraine «Criminal Code of Ukraine»]. (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1263). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1263> [in Ukrainian].
7. Voloboiev, A.O., & Haborets, O.A. (2023). Operatyvno-rozshukova kharakterystyka shakhraistv, uchynenykh v kiberprostori: kryminalno-pravovyi aspekt [Operational and Investigative Characteristics of Frauds Committed in Cyberspace: Criminal Law Aspect]. *Aktualni pytannia v suchasni nauksi – Topical issues in modern science*, 12 (18), 468 – 478 [in Ukrainian].
8. Sait Verkhovnoi rady Ukrainy «Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny proty vlasnosti. Postanova Verkhovnoho sudu Ukrainy vid 06.11.2009 # 10» [Site of the Verkhovna Rada of Ukraine "On judicial practice in cases of crimes against property. Resolution of the Supreme Court of Ukraine No. 10 dated November 06, 2009"]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>. [in Ukrainian].
9. Melnyk, S.S. (2019). Vyiavlennia ta zapobihannia finansovomu shakhraistvu u zabezpechenni finansovoi bezpeky komertsiiykh bankiv [Detection and prevention of financial fraud in ensuring financial security of commercial banks]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Vozniuk, A. A. (2022). Voiennyi ta nadzvychnyi stan yak obstavyny, shcho vplyvaiut na kvalifikatsiiu kryminalnoho pravoporushennia abo pryznachennia pokarannia [Martial law and state of emergency as circumstances affecting the qualification of a criminal offense or sentencing]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 6. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/6> [in Ukrainian].

11. Yakobchuk, A. «Polovyna ukraintsiv potrapyly na hachok shakhraiv u merezhi» [Half of Ukrainians fell for online scams]. Retrieved from <https://slovoproslovo.info/polovina-ukraintsiv-potrapili-na-gachok-shahraiv-u-merezhi> [in Ukrainian].

12. Bryskovska, O.M., & Helemei, M.O. (2023). Osoblyvosti vchynennia shakhraistva v merezhi Internet v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of committing fraud on the Internet under martial law]. *Kyivskyi chasopys prava – Kyiv Journal of Law*, 3, 174–180 [in Ukrainian].

13. Albul, S.V., Yehorov, S.O., Poliakov, Ye.V., Shchurat, T.H., Hanzha, O.O., & Hasparov, A. V. (2023). *Orhanizatsiia i taktyka operatyvno-rozshukovoi protydii shakhraistvam, vchynenym z vykorystanniam merezhi Internet ta zasobiv telefonnoho zviazku [Organization and tactics of operational and investigative counteraction to frauds committed using the Internet and telephone communications]*. Odesa : ODUIA [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Лепісевич Петро Миронович

СТАНОВИЩЕ НАРОДУ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648–1649 РР.:
ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Бакал Мальвіна Анатоліївна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАТЕЖІВ
ЩОДО СПАДКУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....8

Дзюма Вікторія Іванівна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ
ПРО НАДАННЯ РІСЛТОРСЬКИХ ПОСЛУГ.....15

Ковалів Мирослав Володимирович, Боровікова Віталіна Станіславівна

СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 22

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Добрянська Наталія Валеріївна

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ.....30

Ковалів Мирослав Володимирович, Сидор Маркіян Ярославович

РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА
НА ОСНОВІ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ.....36

Когут Володимир Михайлович

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ
У ПРОТОКОЛАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....42

Рибицька Олена Миколаївна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОДНІЄЇ ЗІ СФЕР
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....50

Середа Валерій В'ячеславович, Єсімов Сергій Сергійович

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ
ДЛЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ.....58

Синенький Володимир Михайлович, Курляк Мар'ян Дмитрович,

Крук Андрій Ярославович

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД..... 66

Скілько Олексій Іванович, Ширшов Роман Анатолійович

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ
ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....73

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛІСТИКА; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

Карчевський Микола Віталійович

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ:
АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ (2013–2023).....80

Тищенко Анна Дмитрівна

ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ:
ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ.....91

Царук Юрій Юрійович

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВ,
ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ З ВИКОРИСТАННЯМ
ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ.....98

CONTENTS

THEORY, PHILOSOPHY AND HISTORY OF THE STATE AND LAW; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDENTS

Lepisevych Petro

THE SITUATION OF THE PEOPLE OF UKRAINE ON THE EVE OF THE NATIONAL
LIBERATION WAR OF 1648–1649: HISTORICAL AND LEGAL RESEARCH..... 3

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Bakal Malvina

FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF PAYMENTS REGARDING
INHERITANCE IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION.....8

Dziurma Viktoriia

THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS AND REGULATION
OF THE CONTRACT OF PROVISION REAL ESTATE SERVICES.....15

Kovaliv Myroslav, Borovikova Vitalina

SUBJECTS OF RESPONSIBILITY IN EXECUTIVE PROCEEDINGS.....22

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Dobrianska Nataliia

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY AS A TYPE
OF LEGAL RESPONSIBILITY AND AN ELEMENT OF STATE COERCION..... 30

Kovaliv Myroslav, Sydor Markiiian

IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS BASED
ON A DIGITAL PLATFORM.....36

Kohut Volodymyr

PROCEDURAL REFLECTION OF VIOLATIONS OF ROAD TRAFFIC RULES
IN PROTOCOLS OF ADMINISTRATIVE OFFENSES..... 42

Rybytska Olena

ENSURING PUBLIC SECURITY AS ONE OF THE SPHERES
OF NATIONAL SECURITY DURING THE ACTION OF THE STATE OF MARTIAL.....50

Sereda Valery, Yesimov Serhiy

CLASSIFICATION OF DIGITAL PLATFORMS FOR THE PROVISION
OF PUBLIC SERVICES.....58

Sylenkyi Volodymyr, Kurliak Marian, Kruk Andrii

PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF STRESS RESILIENCE
AMONG LAW ENFORCEMENT OFFICERS UNDER MARTIAL LAW:
UKRAINIAN REALITIES AND INTERNATIONAL EXPERIENCE.....66

Skitsko Oleksii, Shirshov Roman

REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF CYBER SECURITY
OF CRITICAL INFRASTRUCTURE OBJECTS.....73

**CRIMINAL LAW AND PROCESS; CRIMINOLOGY; CRIMINALISTICS;
CRIMINAL AND EXECUTIVE LAW**

Karchevskiy Mykola

COMBATING CRIME IN THE CONDITIONS OF WAR:
ANALYSIS OF STATISTICAL DATA (2013–2023).....80

Tishchenko Anna

SOLICITATION A CHILD FOR SEXUAL PURPOSES:
CHARACTERISTICS OF THE SUBJECT OF THE CRIME..... 91

Tsaruk Yuriy

OPERATIONAL-INVESTIGATIVE CHARACTERISTICS OF FRAUDS,
PERFORMED IN THE MINDS OF A MILITARY STATE
USING ELECTRONIC COMPUTERS EQUIPMENT98

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Серія юридична

Випуск 2

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп'ютерне верстання *Ю. В. Ковальчук*

Підписано до друку 27.06.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 12,79. Зам. № 0624/473
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.